

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 77^ο | ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2014 | ΑΡΙΘ. 746

Ἐπιστήμη καὶ Ἠθική

1974-2014. Σαράντα χρόνια ἀπὸ τὸ ἔγκλημα τῆς Κύπρου

Σύμφωνο συμβίωσης

Πολιτικὴ παιδεία καὶ ἠθικὴ

ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ Γ.Β.Μ.	121
ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ Γ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ	123
1974-2014. ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ	134
ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ. ΤΑ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΑ ΖΕΥΓΑΡΙΑ ΕΡΧΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΦΩΣ; ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΤΣΙΑΠΡΑ.....	145
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ	152
ΕΚΡΗΞΗ ΕΚΒΙΑΣΜΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΜΕΣΩ FACEBOOK ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ	157
Η ΦΘΟΡΟΠΟΙΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	158
ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ Χ.Ε.Ε. 2013-2014.....	160

134

145

157

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαίο περιοδικό

Έκδοτης

«Χριστιανική Ένωση Ακτίνες»
Καρότσι 14, 105 61 Άθήναι, Τηλ. 210 32.35.023

Διευθυντής Σύνταξης

Γιάννης Κ. Τσέντος
Θετξινόνσ 1, 166 74 Γλυφάδα

Ή Έπιτροπή έπιφυλάσσει σέ έαυτήν τό δικαίωμα νά μήν δημοσιεύει ή νά συντέμνει κατά τήν κρίση της οποιοδήποτε χειρόγραφο. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ή μή, δέν έπιστρέφονται.

Δημιουργικό - Έκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.» Όλοκληρωμένες λύσεις έντυπης έπικοινωνίας
Άνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Άχαρνών, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967
www.lyhnia.gr, info@lyhnia.gr

Τιμή τεύχους 2€
Έτήσια συνδρομή
Έσωτερικού 10€
Έξωτερικού 20€

Τόπος έκδοσης: Άθήνα, Ιούλιος 2014

ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ

Ἡ εὐημερία σᾶς ἐξευτέλι-
σε», κραύγαζε ὁ ἱερὸς
Αὐγουστίνος στοὺς
Ρωμαίους, ὅταν ὁ Ἀλά-
ριχος λεπλατοῦσε τὴν
ὑπερήφανη πόλιν. «Ἡ Ρώμη πεθαίνει
διασκεδάζοντας», θὰ πρόσθετε ἄλλος
διάσημος συγγραφέας. Πράγματι, ἡ κο-
σμοκράτειρα Ρώμη παραδόθηκε ἀνυπερά-
σπιστη στὸ ξίφος τῶν βαρβάρων, γιὰ νὰ
μεταβληθεῖ σὲ καπνισμένα ἔρεϊπια. Ἀλλὰ
ὁ ἀδίστακτος βαρβαρισμὸς ποὺ ὑπέταξε
τὸν ἀρχαῖο πολιτισμὸ εἶναι ἕνα φαινόμενο
μὲ διαρκῆ ἐπικαιρότητα. Θὰ ἔπρεπε νὰ
προβληματίζεται καὶ τὸν σημερινὸ κόσμο,
ποὺ δὲν διατρέχει μικρότερο κίνδυνο ἀπὸ
τὸν νεοβαρβαρισμὸ.

Ποιὰ ἦταν ἡ αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ἡ
δοξαμένη Ρώμη ὑπέκυψε στὶς βαρβα-
ρικὲς ὀρδές; Γιατί τὰ ἀνίκητα ὄπλα μιᾶς
πανίσχυρης αὐτοκρατορίας φάνηκαν ἀνί-
κανα νὰ τὴν προστατεύσουν; Γιατί τὸ
ὑπερήφανο Λάβαρο, ποὺ κυμάτιζε σὲ
ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη, ἀναγκάσθηκε
νὰ γείρει ταπεινωμένο στὸν βάρβαρο κα-
τακτητή; Δὲν ἦταν ἡ στρατιωτικὴ ὑπε-
ροχὴ οὔτε οἱ τελειότεροι ἐξοπλισμοὶ τῶν
ἀντιπάλων ποὺ ἀνάγκασαν τὴ Ρώμη σὲ

*Προτοῦ ἐπιτεθεῖ ὁ ἐχθρὸς, τὸ
ἐσωτερικὸ μέτωπο εἶχε λυγίσει.
Ὁ ἀγώνας καὶ ἡ μάχη εἶχαν κρι-
θεῖ στὸ ἔδαφος τῆς ψυχῆς. Ὁ
πόλεμος εἶχε κριθεῖ, προτοῦ κη-
ρυχθεῖ. Ἀκριβῶς γιὰτὶ εἶχε δια-
βρωθεῖ καὶ ὑπονομευθεῖ ἡ ψυχὴ.
Καὶ ὁ πόλεμος δὲν γίνεται μονά-
χα μὲ τελειοποιημένα σιδηρικά.
Γίνεται προπάντων μὲ ἀτσάλινες
ψυχές, γαλβανισμένες στὴ φωτιὰ
τοῦ πνεύματος, τῆς ἀλύγιστης
καὶ ἀδούλωτης ψυχῆς.*

μιὰ ταπεινωτικὴ ὑποταγή. Τὰ αἶτια δὲν
ἦταν ὑλικά. Ἦταν πνευματικὰ καὶ ἠθικά.
Οἱ ἀφορμὲς δὲν ἦταν ἐξωτερικὲς. Ἦταν
ἐσωτερικὲς.

Τὸ κακὸ εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ μέσα. Προ-
τοῦ ἐπιτεθεῖ ὁ ἐχθρὸς, τὸ ἐσωτερικὸ μέ-
τωπο εἶχε λυγίσει. Ὁ ἀγώνας καὶ ἡ μάχη
εἶχαν κριθεῖ στὸ ἔδαφος τῆς ψυχῆς. Ὁ
πόλεμος εἶχε κριθεῖ, προτοῦ κηρυχθεῖ.
Ἀκριβῶς γιὰτὶ εἶχε διαβρωθεῖ καὶ ὑπονο-

μευθεί ή ψυχή. Και ό πόλεμος δέν γίνεται μονάχα με τελειοποιημένα σιδικά. Γίνεται προπάντων με άτσάλινες ψυχές, γαλβανισμένες στη φωτιά του πνεύματος, της άλύγιστης και άδούλωτης ψυχής. Είνα ποτε δυνατόν να άγωνισθεί μιá ζωή φθαρημένη και διεφθαρημένη άπό τη μαλθακότητα και τά πάθη; Πώς μιá ψυχή ύπονομευμένη άπό τον ήδονισμό και τις άνομες τέρψεις θα δεχόταν να άγωνισθεί για ιδανικά και να θυσιασθεί για την τιμή και την άξιοπρέπεια της Πατρίδος;

Κάτι τέτοιο προϋποθέτει ύψηλό και γενναίο φρόνημα. Άπαιτεί θυσία του έγω και άυταπάρηση. Άλλα τη θυσία και την άυταπάρηση και τον ήρωισμό δέν τά καλλιεργούν οί άσωτείες και ή μαυλι-

άπό την άλλη ή πολιτική, κοινωνική και πνευματική άναρχία, άλλα και ή άποσύνηση της οίκογένειας, προετοίμασαν τον δρόμο και άνοιξαν διάπλατα τις πύλες στους βαρβάρους. Ή Ρώμη πέθαινε. Όλοι τó έβλεπαν και όλοι τó αντίλαμβάνονταν. Ποιός όμως να αντίδράσει; Και γιατί να αντίδράσει; Άρκεί ότι πέθαινε διασκεδάζοντας!

Και αυτό δέν ισχύει μονάχα για τους λαούς. Ίσχύει και για τά άτομα. Και ισχύει για τους λαούς, άκριβώς γιατί ισχύει για τά άτομα. Ή διάβρωση άρχίζει άπό τά άτομα. Και όταν τά άτομα έκθηλύνονται άπό τον ιδό της ήδυπαθείας ή της καμουφλαρισμένης εύημερίας, τότε μαζί με τά άτομα διαφθείρονται και οί λαοί.

Οί βάρβαροι δέν είναι πια έξω άπό τά τείχη. Βρίσκονται μέσα στις πόλεις.

στική ζωή. Και ή Ρώμη αυτá τά σαπρόφυτα καλλιεργούσε και με αυτá έτρεφε τον άβιταμινωμένο πνευματικό όργανισμό των πολιτών της. Λίπαινε υπέρμετρα τη σάρκα και μόνο τη σάρκα, και άφηνε να άτροφεί τó πνεύμα και να λιμοκτονεί ή ψυχή.

Ό Πετρώνιος ύποστηρίζει πώς «ήταν νόμιμες όλες οί σεξουαλικές διαστροφές στην άρχαία Ρώμη, με πρώτη και καλύτερη την όμοφυλοφιλία...». Γράφει άλλος, άγανακτισμένος για την κατάντια της Ρώμης, χρονογράφος: «Δέν φτιάχνουν πια ώραίους ζωγραφικούς πίνακες. Κανένας δέν έχει την ύπομονή, ούτε για να μελετήσει τά έργα των παλαιότερων. Κανένας δέν σέβεται τους προγόνους. Τό μόνο για τó όποιο είμαστε πια ίκανοί είναι να δίνουμε και να παίρνουμε μαθήματα διαστροφής. Ποϋ είναι ή διαλεκτική, ή άστρονομία, ή φιλοσοφία; Ποιοι φταίνε για την κατάντια μας;».

Έτσι, άπό τη μιá μεριά ή διαφθορά,

Αυτός είναι ό κίνδυνος ό πιό τρομερός που άπειλεί την έποχή μας. Δέν είναι ή στενότητα των ύλικών αγαθών ούτε τó φάσμα της φτώχειας και της πείνας. Όλα αυτá, κανένας δέν τά άμφισβητεί, είναι κίνδυνος. Δέν είναι όμως ό κίνδυνος της άνθρωπότητος και του πολιτισμού της. Ό κίνδυνος όμως ό ήθικός, ό πνευματικός, που ύποσκάπτει τó θεμέλιο της ψυχής, πώς θα άντιμετωπισθεί; Και αυτός ό κίνδυνος είναι σήμερα που μας άνησυχεί, που πρέπει να μας άνησυχεί.

Οί βάρβαροι δέν είναι πια έξω άπό τά τείχη. Βρίσκονται μέσα στις πόλεις. Ζούμε μαζί με τους βαρβάρους. Συμμαχήσαμε μαζί τους. Και τους άφήσαμε να κινούνται έλεύθερα ανάμεσά μας. Και κάτι χειρότερο. Τους παραδώσαμε την έξουσία. Τους βάλαμε ρυθμιστές στη ζωή μας. Και αυτοί δέν άργησαν να μας έπιβάλουν τους σκληρούς και άτιμωτικούς όρους τους.

G.B.M.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

1. Είσαγωγή

Ο βασικός σκοπός της Έπιστήμης είναι η γνώση. Βεβαίως η γνώση αποτελεί μια Άξια. Είναι σημαντικό για τον άνθρωπο να μάθει τη δομή του κόσμου που μας περιβάλλει, αλλά και την εξέλιξη του κόσμου και την ιστορία της ανθρωπότητας μέχρι σήμερα.

Αλλά υπάρχουν και Άξιες πέρα και πάνω από τη γνώση, που η Έπιστήμη δεν έχει δικαίωμα να τις αγνοήσει. Τέτοιες Άξιες είναι η Ήθικη και η Τέχνη. Θα πρέπει λοιπόν οι διάφορες Άξιες να μη συγκρούονται μεταξύ τους. Π.χ., η απόκτηση της γνώσης δεν επιτρέπεται να γίνει με κάθε είδους τίμημα, καταλύοντας τους νόμους της Ήθικης ή καταστρέφοντας την Όμορφιά γύρω μας.

Ως παράδειγμα ας αναφέρουμε τα πειράματα που έκαναν οι ναζι σε φυλακισμένους, για να βρουν τα όρια άντοχής του ανθρωπίνου σώματος. Αυτά δεν είναι δυνατόν ποτέ να δικαιολογηθούν ως αναγκαία για την πρόοδο της επιστήμης. Επίσης, η έρευνα για νέες μορφές ενέργειας δεν επιτρέπεται να οδηγήσει στην πλήρη καταστροφή της όμορφιάς του περιβάλλοντος.

Αλλά το θέμα των σχέσεων της Έπιστήμης με τις άλλες Άξιες έχει πολλές πλευρές. Στο άρθρο αυτό θα αναφέρουμε μερικές σχέσεις μεταξύ Έπιστήμης και Ήθικης.

2. Τερατισμός ζωής

Υπάρχουν τέσσερις περιπτώσεις στις οποίες ο τερατισμός της ζωής ενός ανθρώπου θεωρείται νόμιμος υπό όρισμένες προϋποθέσεις:

(i) σε έμβρυα

(ii) στην εϋθανασία

(iii) στη θανατική καταδίκη (σε όρισμένες χώρες) και

(iv) σε περιπτώσεις νομίμου άμυνας (έναντίον εγκληματιών ή αντιπάλων στον πόλεμο).

Θα επιμείνω στο πρώτο παράδειγμα. Βεβαίως, δεν συζητώ καν το «δικαίωμα» που θεωρούν ότι έχουν όρισμένες γυναίκες να σκοτώσουν το κυοφορούμενο μωρό τους, γιατί το θεωρούν απλώς ένα εξάρτημα του σώματός τους. Αλλά αν η ιατρική επιστήμη διαπιστώσει αντικειμενικά ότι το έμβρυο πάσχει από μια ανίατη ασθένεια, αν είναι βέβαιο ότι θα είναι απολύτως δυστυχισμένο ή κάτι χειρότερο (φυτό), τότε επιτρέπεται η θανάτωσή του; Η περίπτωση αυτή είναι μια μορφή εϋθανασίας για την οποία γίνεται πολύς λόγος. Είναι ένα θέμα βιοηθικής στο οποίο δεν είναι εύκολο να δοθεί απάντηση.

Υπάρχει όμως μία ακόμη πλευρά του θέματος, που εϋτυχώς λύθηκε με την πρόοδο της επιστήμης τα τελευταία έτη. Πρόκειται για τα έμβρυα κύτταρα ("stem cells", βλαστοκύτταρα), που είναι χρήσιμα για ανάπτυξη διαφόρων οργάνων των

Ο βασικός σκοπός της Έπιστήμης είναι η γνώση. Βεβαίως η γνώση αποτελεί μια Άξια. Αλλά υπάρχουν και Άξιες πέρα και πάνω από τη γνώση, που η Έπιστήμη δεν έχει δικαίωμα να τις αγνοήσει.

ἀσθενῶν. Ὑπῆρξαν πολλοὶ ποὺ ἤθελαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ ἔβρυα ὡς «δωρητὲς ὀργάνων» γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς. Δηλαδή νὰ δημιουργήσουν ἔμβρυα ποὺ δὲν θὰ τὰ ἄφηναν νὰ ἐξελιχθοῦν σὲ ζωντανὰ παιδιὰ, ἀλλὰ θὰ ἦταν ὑλικὸ ἐκμετάλλευσης. Εὐτυχῶς ἡ φρικτὴ αὐτὴ πρακτικὴ ἀχρηστεύεται σήμερα, μετὰ τὴν ἀνακάλυψη ὅτι εἶναι δυνατὸν τὰ σωματικὰ κύτταρα ἑνὸς ἀνθρώπου νὰ μετατραποῦν σὲ ἐμβρυϊκὰ κύτταρα, ποὺ μποροῦν κατόπιν νὰ ἐμφυτευθοῦν σὲ διάφορα ὄργανα τοῦ ἰδίου ἀτόμου καὶ νὰ τὰ ἀναπλάσουν. Ἐπομένως, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ καταστρέψουμε ἓνα ἔμβρυο, γιὰ νὰ θεραπεύσουμε τὰ ὄργανα ἑνὸς ἀσθενοῦς, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ ἀσθενὴς μπορεῖ νὰ μετατρέψει κύτταρα τοῦ σώματός του σὲ βλαστοκύτταρα, ποὺ θὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὴν θεραπεία τῶν ὀργάνων του.

Ὑπάρχουν ὅμως πολλὰ ἀκόμη ἐρωτήματα ὅπου ἡ ἀπάντηση δὲν εἶναι εὐκόλη: Σὲ ποιὲς περιπτώσεις μιὰ γυναῖκα θὰ εἶχε τὸ ἠθικὸ δικαίωμα νὰ κάνει ἔκτρωση; Ἐχει τὸ κράτος ἠθικὸ δικαίωμα νὰ ἀπαγορεύσει τὴν τεκνογονία (ὅπως π.χ. στὴν Κίνα); Ἐχει δικαίωμα ἓνας ἀσθενὴς νὰ ζητήσει εὐθανασία; Εἶναι ἠθικὸ δικαίωμα τοῦ κράτους ἡ θανατικὴ καταδίκη; Πότε δικαιολογεῖται ἡ νόμιμη ἄμυνα ἑνὸς ἀνθρώπου νὰ φθάνει σὲ φόνο; Καί, τέλος, πότε ὁ θάνατος τῶν ἐχθρῶν στὸν πόλεμο εἶναι δικαιολογημένος, καὶ πότε γίνεται «ἔγκλημα πολέμου»; Εἶναι ποτὲ ἐπιτρεπτὸ νὰ γίνουν ἐκτελέσεις ἀνθρώπων ὡς ἀντίποινα γιὰ πράξεις ἀντιστάσεως καὶ δολιοφθορᾶς;

3. Βασανιστήρια

Ὑπάρχουν ὅμως περιπτώσεις ποὺ εἶναι χειρότερες ἀπὸ τὸν θάνατο. Εἶναι τὰ βασανιστήρια, ποὺ χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ διάφορες ἀρχές, γιὰ νὰ ἀποσπᾶσουν πληροφορίες. Θεωρητικά, βεβαίως, ὅλα τὰ κράτη ἀπαγορεύουν τὰ βασανιστήρια.

Ἀλλὰ πολλές φορὲς ὀρισμένα βασανιστήρια θεωροῦνται ἐπιτρεπτά. Ἄλλωστε, ἡ ἐπιστήμη ἔχει δώσει τὴ δυνατότητα στοὺς ἀνακριτὲς νὰ παρατείνουν τὰ βασανιστήρια, χωρὶς νὰ φθάνουν στὸν θάνατο τῶν κρατουμένων. Τέτοια «ἐπιστημονικά» βασανιστήρια ἐφάρμοσαν οἱ ἀγγλικὲς ἀρχές στὴν Κύπρο ἐναντίον τῶν ἀγωνιστῶν τῆς ΕΟΚΑ. Σὲ ἄλλες περιπτώσεις οἱ κρατούμενοι μεταφέρονται σὲ μέρη ὅπου καὶ τὰ πιὸ ἀκραῖα βασανιστήρια εἶναι νόμιμα (π.χ. στὴν Ἀμερικὴ ἐφαρμόζονται διαφορετικοὶ νόμοι στὸ Γκουαντάναμο ἀπ' ὅ,τι στὰ ἐδάφη τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ἢ οἱ κρατούμενοι στέλλονται σὲ φυλακὲς ἄλλων κρατῶν, ὅπου πολλὰ βασανιστήρια ἐπιτρέπονται). Καὶ στίς περιπτώσεις αὐτὲς τὰ κράτη δικαιολογοῦνται ὅτι καταπολεμοῦν τὴν τρομοκρατία ἢ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ πληροφορίες γιὰ τὴν ἐθνικὴ τους ἀσφάλεια. Ἀλλὰ εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ σταθεῖ ἠθικὰ μιὰ τέτοια δικαιολογία;

Ἐνα ἀνάλογο φαινόμενο ἐφαρμόσθηκε στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση, ὅταν σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀντιφρονοῦντων κλείστηκε στὰ ψυχιατρεῖα μὲ πραγματικὲς ἢ φανταστικὲς ἐνδείξεις ἀντικοινωνικῆς συμπεριφορᾶς.

Μιὰ περίπτωση ποὺ δὲν εἶναι τόσο ἐμφανὴς εἶναι ἡ ἰδιοποίηση τοῦ πλοῦτου μιᾶς χώρας ἀπὸ ξένα κράτη ἢ ξένες (ἢ καὶ ντόπιες) ἐπιχειρήσεις, ποὺ ὀδηγοῦν στὴ βασανιστικὴ ἐξαθλίωση καὶ τὸν θάνατο ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων.

4. Ἡ καταστροφὴ τοῦ περιβάλλοντος

Ἡ κακὴ χρῆση τῶν μεθόδων τῆς ἐπιστήμης ὀδηγεῖ ἐπὶ πλέον στὴν καταστροφὴ τοῦ περιβάλλοντος. Σὲ τοπικὲς κλίμακες αὐτὸ ἀφορᾷ π.χ. τὰ ἀπόβλητα τῶν ἐργοστασίων, τὰ πυρηνικὰ ἀπόβλητα, τὴν καταστροφὴ τῶν δασῶν κλπ. Ἀλλὰ ὑπάρχουν προβλήματα ποὺ ἀφοροῦν ὅλον

τόν πλανήτη μας. Η άνεξέλεγκτη αύξηση του διοξειδίου του άνθρακος οδηγεί στην αλλαγή του κλίματος της γης. Π.χ., η αύξηση της θερμοκρασίας της γης, η τήξη των πολικών πάγων, οδηγεί στην αύξηση της στάθμης της θάλασσας, που καταποντίζει ολόκληρα νησιά σήμερα. Επίσης, οι ύψηλες και χαμηλές θερμοκρασίες και οι τεράστιες πλημμύρες έχουν κύρια αίτια την ανθρωπινή αύξηση του διοξειδίου του άνθρακος. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο πρόεδρος των Η.Π.Α. Τζ. Μπους δεν δέχθηκε να επικυρώσει το πρωτόκολλο του Κιότο για τον περιορισμό των αερίων ρύπων, γιατί αυτό θα έβλαπτε την αμερικανική οικονομία. Και τώρα οι καταστροφές που επιφέρουν τα πολικά ψύχη στις Η.Π.Α. κάνουν πολύ μεγαλύτερες καταστροφές στην αμερικανική οικονομία απ' ό,τι θα έκανε ο περιορισμός του διοξειδίου του άνθρακος. Και τα χειρότερα έπονται. Υπολογίζεται ότι σε μερικές δεκαετίες ολόκληρες πολιτείες όπως η Φλόριδα θα βρεθούν κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας λόγω της τήξεως των πολικών πάγων.

Η έκμετάλλευση του περιβάλλοντος σε μεγάλες κλίμακες θα έχει τεράστιες επιπτώσεις στις επόμενες γενεές των ανθρώπων. Π.χ. η καταστροφή των δασών της Βραζιλίας θα έχει παγκόσμιες επιπτώσεις. Η ρύπανση της ατμόσφαιρας των τεράστιων μεγαλουπόλεων προκαλεί ασθένειες σε εκατομμύρια ανθρώπους. Και η αλόγιστη εξάντληση των ενεργειακών πόρων της γης θα επιφέρει όχι μόνο πολέμους, αλλά και απεριόριστες δυσμενείς επιπτώσεις στη ζωή δισεκατομμυρίων ανθρώπων.

5. Πολεμικές δαπάνες

Είναι γνωστό ότι οι άμυντικές δαπάνες, άκομη και σε καιρό ειρήνης, είναι το μεγαλύτερο έξοδο των περισσοτέρων κρατών. Π.χ., το 2014 υπολογίζεται ότι οι Η.Π.Α. θα δαπανήσουν πάνω από 22 δισεκατομμύρια

δολάρια μόνο για την ανάπτυξη πυρηνικών όπλων. Βεβαίως θα πει κανείς ότι οι δαπάνες αυτές είναι απαραίτητες, γιατί κανένα κράτος δεν μπορεί να είναι βέβαιο για την ειρηνική συμπεριφορά των άλλων κρατών. Άλλα πολλές φορές οι δαπάνες αυτές αυξάνονται με τεχνητό τρόπο. Οι βιομηχανίες όπλων έχουν συμφέρον να γίνονται συνεχώς πόλεμοι, ώστε να πουλούν τα όπλα τους, εν γένει και στους δύο αντιπάλους.

Πολλές συμμαχίες και οικονομικές συνθήκες μεταξύ διαφόρων κρατών βασίζονται στην πώληση όπλων κατά πρώτη προτεραιότητα. Ιδιαίτερα στις Ήνωμένες Πολιτείες οι άμυντικές βιομηχανίες κατευθύνουν εν πολλοίς το κράτος σε βασικά θέματα διεθνούς πολιτικής. Δεν τους συμφέρει να υπάρχει ειρήνη επί γης. Και χρησιμοποιούν κάθε είδους έπιχειρήματα, για να προκαλέσουν πολέμους και έπιεμβάσεις της κυβερνήσεως τους σε όλα τα σημεία της γης. Παράδειγμα τραγικό ό πόλεμος στο Ίράκ. Η κυβέρνηση των Η.Π.Α. (και της Αγγλίας) προσπάθησε να πείσει τον κόσμο ότι ό Σαντάμ Χουσεΐν έτοιμάζε πυρηνικά, χημικά και βιολογικά όπλα, για να καταστρέψει τον κόσμο ολόκληρο. Και όταν απέτυχαν να πείσουν τα Ήνωμένα Έθνη να τους ακολουθήσουν, έκίρυσαν μονομερώς τον πόλεμο.

Βεβαίως ό Σαντάμ Χουσεΐν ήταν ένας άδίστακτος δικτάτωρ που κατέστρεψε τον ίδιο τον λαό του. Όμως οι Η.Π.Α. δεν ενδιαφέροντο για τον Ιρακινό λαό, αλλά για τα πετρέλαια του Ίράκ. Απόδειξη είναι ότι οι Η.Π.Α. υποστήριξαν πολλούς δικτάτορες, όπως στη Χιλή, στην Ίσπανία και στην Ελλάδα, χωρίς να ενδιαφέρονται και πολύ για τους λαούς τους.

Όταν αργότερα αποδείχθηκε ότι ό Σαντάμ Χουσεΐν δεν είχε τα μέσα για σοβαρό χημικό και βιολογικό πόλεμο, και πολύ λιγότερο για πυρηνικό πόλεμο, ήταν πλέον αργά. Οι Άμερικανοί είχαν καταλάβει το Ίράκ, είχαν εγκαταστήσει τους δικούς

τους κυβερνήτες και είχαν αρχίσει να εκμεταλλεύονται τα πετρέλαιά του.

Βεβαίως υπάρχουν πολύ κακές κυβερνήσεις στον κόσμο, που δεν πρέπει να μείνουν ανεξέλεγκτες. Άλλα ο έλεγχος δεν μπορεί να γίνει από μία μόνο χώρα, έστω και αν αυτή είναι υπερδύναμη. Π.χ., δεν υπήρξε πιδό άνόπη αντίδραση στον κίνδυνο ανάπτυξης πυρηνικών όπλων στο Ίράν από την πρόταση εγκαταστάσεως πυραύλων στην Τσεχία και στην Πολωνία (που πρώτα βέβαια θα σκοπεύουν τη Μόσχα και μετά την Τεχεράνη).

6. Πυρηνικά όπλα

Σήμερα ή ανάπτυξη πυρηνικών όπλων θεωρείται απόλυτως καταδικαστέα. Π.χ., όλοι θέλουν να έμποδίσουν το Ίράν να αναπτύξει πυρηνικά όπλα, αλλά κανένα μεγάλο κράτος δεν συζητά την πλήρη καταστροφή των δικών του όπλων. Ακόμη και το Ίσραήλ, που απέκτησε κρυφά τέτοια όπλα, δεν δέχεται άμοιβαία καταστροφή όλων των πυρηνικών όπλων στην περιοχή, ούτε οί μεγάλες πυρηνικές δυνάμεις του ζητούν να καταστρέψει τα πυρηνικά του όπλα.

Το θέμα αν έπρεπε να κατασκευασθούν και να χρησιμοποιηθούν οί πρώτες άτομικές βόμβες είναι πολύ άμφιλεγόμενο. Είναι γεγονός ότι ή χιτλερική Γερμανία έτοιμαζε πυρηνικά όπλα. Είναι επίσης γεγονός ότι οί δύο πρώτες άτομικές βόμβες έπετάχυναν τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου χωρίς επί πλέον έκατομμύρια νεκρούς. Άλλα είναι αυτά τα έπιχειρήματα άρκετά, για να δικαιολογήσουν τη χρήση των άτομικών όπλων; Δεν θα δώσω άπάντηση στο έρώτημα αυτό, άλλα θα το αφήσω άνοικτό.

7. Ο έλεγχος της Έπιστήμης

Πρέπει να υπάρχει έλεγχος στην ανάπτυξη της Έπιστήμης; Πολλοί θ΄ άπαντήσουν με άγανάκτηση: "Όχι. Άλλα σήμερα

υπάρχουν ήδη πολλοί έλεγχοι στην Έπιστήμη. Συγκεκριμένα, οί χρηματοδοτήσεις των διαφόρων έπιστημονικών προγραμμάτων γίνονται με βάση τα έπιδιωκόμενα άποτελέσματα και την έμπιστοσύνη που παρέχουν οί υπεύθυνοι των προγραμμάτων ότι θα έπιτύχουν τα σημαντικά άποτελέσματα. Το μόνο πρόβλημα είναι να γίνεται σωστά και δίκαια ή κατανομή των κονδυλίων έρευνών από κάθε κράτος ή κάθε σύνολο κρατών.

Θά αναφέρω δύο παραδείγματα από την έμπειρία μου (α) από την Έπιστημονική Έπιτροπή του NATO και (β) από το έρωπαϊκό άστρονομικό περιοδικό *Astronomy and Astrophysics*.

α) Έπιστημονική Έπιτροπή του NATO

Η Έπιστημονική Έπιτροπή του NATO είχε αναλάβει ένα μεγάλο έργο ενισχύσεως έρευνών στις θετικές έπιστήμες, συνεδρίων, δημοσιεύσεων κλπ. Στις έπιτροπές της συμμετείχαν πολλοί αξιόλογοι έπιστήμονες από όλα τα κράτη-μέλη, και τα κριτήρια ήσαν κατά κανόνα αξιοκρατικά. Έν τούτοις, πίσω από τη λαμπρή έπιστημονική εικόνα που έδιναν, στις δραστηριότητες αυτές υπήρχε ή πολιτική σκοπιμότης. Θά αναφέρω ένα μόνο παράδειγμα, που σχετίζεται με την Ελλάδα. Όταν έγιναν οί βομβαρδισμοί στη Σεργία από το NATO, πολλές ελληνικές μη κυβερνητικές όργανώσεις έστειλαν διαμαρτυρίες σε πολλούς έπιστήμονες σε όλο τον κόσμο. Και τότε ή αντίδραση του NATO κατά της Ελλάδος υπήρξε άμεση. Ένθ έως τότε έκαλούντο πολλοί Έλληνες έπιστήμονες σε ειδικά συνέδρια, άποτόμως όλες οί ελληνικές συμμετοχές άκυρώθηκαν για πολλά έτη.

Το παράδειγμα αυτό και πολλά άλλα παρόμοια παραδείγματα δείχνουν πόσο μεγάλη σημασία έχουν οί πολιτικές παρεμβάσεις στα έπιστημονικά θέματα. Είναι πολύ δύσκολο να υπάρξει μιá καθαρά έπιστη-

μονική κρίση, όταν διάφορα προγράμματα έχουν και πολιτική διάσταση, ή όταν αυτοί που χρηματοδοτούν έχουν κάποια συμφέροντα υπέρ ή κατά όρισμένων έρευνητών.

β) Άστρονομικό περιοδικό *Astronomy and Astrophysics*

Ήμουν επί 12 χρόνια πρόεδρος του εύρωπαϊκού αστρονομικού περιοδικού *Astronomy and Astrophysics*. Η κυριώτερη προσπάθειά μας υπήρξε να διατηρηθεί σε ύψηλο επίπεδο ή ποιότης του περιοδικού. Το ύψηλο αυτό επίπεδο του περιοδικού κρατήθηκε χάρις στην έπιλογή αξιόλογων εκδοτών (editors) και με ένα πολύ καλό σύστημα κριτών (referees). Το προεδρείο δεν παρενέβαινε στις κρίσεις των εργασιών, αλλά βοηθούσε με πολλούς τρόπους, π.χ. με δωρεάν συνδρομές πρὸς υποανάπτυκτες χώρες, με τη βελτίωση τῆς γλώσσας των κειμένων κλπ. Θυμῶμαι μιὰ συζήτηση γιὰ τὸ ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν χαμηλότερα κριτήρια γιὰ ἐπιστήμονες χωρῶν ὑπὸ ἀνάπτυξη, π.χ. τῆς Κίνας. Ἡ ἀπόφαση ἦταν σαφῶς ἀρνητική. Δὲν ἔπρεπε νὰ γίνουν τὰ κριτήρια πιὸ ἐλαστικά, γιὰτὶ τότε δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀνέβει τὸ γενικὸ ἐπιστημονικὸ ἐπίπεδο τῆς χώρας. Αὐτὸ τὸ μέτρο βοήθησε, ὥστε σήμερα νὰ δημοσιεύονται πολλὰ ἀξιόλογα ἐπιστημονικὰ ἄρθρα ἀπὸ Κινέζους ἀστρονόμους.

Ἀλλὰ γιὰ νὰ εἶναι ὑψηλὸ τὸ ἐπίπεδο ἑνὸς ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ, πρέπει νὰ τηρηθοῦν ὀρισμένα βασικὰ κριτήρια. Θὰ ἀναφέρω ἐδῶ μερικὰ.

8. Κριτήρια

α) Πρῶτο βασικὸ κριτήριο εἶναι ἡ παρουσία νέων ἐπιστημονικῶν δεδομένων. Ὑπάρχουν τρία βασικὰ εἶδη ἐπιστημονικῶν εργασιῶν: (i) δεδομένα παρατηρήσεων ἢ πειραμάτων, (ii) ἀνάλυση δεδομένων καὶ (iii) θεωρητικὲς ἐργασίες. Μπορεῖ κανεὶς νὰ χρησιμοποιήσει παλαιότερα στοιχεία,

ἀλλὰ πρέπει νὰ παρουσιάσει κάτι νέο, νέα στοιχεία ἢ μιὰ νέα ἀνάλυση. Ὑπάρχει βέβαια καὶ μιὰ εἰδικὴ κατηγορία εργασιῶν, οἱ ἐπισκοπήσεις (reviews), ποὺ συνοψίζουν τὰ ἀποτελέσματα των ἐρευνῶν σὲ ἓνα ὀρισμένο τομέα. Ἀλλὰ αὐτὲς οἱ ἐργασίες δημοσιεύονται συνήθως σὲ ξεχωριστὰ τεύχη ἢ βιβλία.

Ἐκεῖνο ποὺ ἀποκλείεται ἀπολύτως εἶναι ἡ ἔλλειψη πρωτοτυπίας, π.χ. ἡ ἐπανάληψη των ἀποτελεσμάτων προηγούμενων εργασιῶν τοῦ ἰδίου συγγραφέως, ἢ, πολὺ χειρότερα, ἄλλων συγγραφέων. Ἡ ἀντιγραφή (κλοπή) εργασιῶν ἄλλων συγγραφέων εἶναι βαρύτερο παράπτωμα, που συνήθως τιμωρεῖται αὐστηρότατα. Ἐὰν ἓνας ὑποψήφιος γιὰ μιὰ θέση καθηγητοῦ, ἢ ἔστω βοηθοῦ ἢ διδάκτορος, ἀποκαλυφθεῖ ὅτι ἀντέγραψε ἄλλους ἐρευνητές, ἡ τιμωρία δὲν εἶναι μόνον τὸ νὰ χάσει τὴ θέση ποὺ ἐπιδιώκει, ἀλλὰ ὁ πλήρης ἀφανισμὸς του ἀπὸ τὸ ἐπιστημονικὸ προσκίνητο. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἡ κλοπὴ σχεδὸν πάντοτε ἀνακαλύπτεται καὶ εἶναι πραγματικὴ ἀνοησία νὰ καταφεύγει κανεὶς σὲ κάτι τέτοιο. Ἀλλὰ ὅταν κανεὶς εἶναι ὑποψήφιος καὶ θέλει νὰ προβάλλει τὸν ἑαυτό του, χρησιμοποιεῖ πολλὰ φορὲς ἀνίθικα μέσα, γιὰ νὰ προβληθεῖ, μετὰ τὴ σκέψη ὅτι τὸ κακὸ ποὺ κάνει θὰ ἀργήσει νὰ ἀποκαλυφθεῖ. Ἀλλὰ πολλὰ φορὲς τὸ ἔγκλημα ἀποκαλύπτεται, καὶ ἡ τιμωρία εἶναι βαρῖα.

β) Δεύτερο βασικὸ κριτήριο εἶναι ἡ ἀκρίβεια των παρουσιαζομένων στοιχείων. Ἐὰν ἀποδειχθεῖ ὅτι κάποιος παραποίησε τὰ στοιχεία των πειραμάτων ἢ παρατηρήσεων του ἢ ἂν οἱ μαθηματικοὶ τύποι ἢ ὑπολογισμοὶ εἶναι λάθος, τότε ἡ τιμωρία εἶναι ἐπίσης βαρῖα. Σοβαρὰ λάθη μποροῦν νὰ συγχωρηθοῦν μία-δύο φορὲς, ἂν διορθωθοῦν, ἀλλὰ ἂν ἐπαναληφθοῦν, ἐπισύρουν τὴν ὀριστικὴ καταδίκη. Κανεὶς δὲν ἐμπιστεύεται πλέον αὐτὸν τὸν ἐπιστήμονα.

Λάθη βεβαίως μποροῦν νὰ κάνουν ὅλοι εἴτε στις παρατηρήσεις τους εἴτε στις θεω-

ρητικές εκτιμήσεις και στα συμπεράσματά τους. Γι' αυτό είναι σημαντικό να σημειώνει κάθε επιστήμων το εύρος των πιθανών σφαλμάτων και να επισημαίνει τις αμφιβολίες που υπάρχουν για όρισμένα συμπεράσματα. Βεβαίως δεν δημοσιεύονται πάντα όσα είναι 100% βέβαια αποτελέσματα. Είναι απολύτως νόμιμο να παρουσιάσει κανείς μερικά, και όχι τα τελικά αποτελέσματα, ή να διατυπώσει θεωρίες και εικασίες που χρειάζονται περαιτέρω επαλήθευση. Άλλωστε, ο κύριος λόγος για τον οποίο δημοσιεύονται επιστημονικές εργασίες είναι να δώσουν αφορμή για νέες θεωρίες και έρμηνειες των φαινομένων. Άλλα αν δοθούν ψευδή στοιχεία, ύπολοισμοι ή δεδομένα, τότε δεν μπορεί να υπάρξει πραγματική επιστήμη. Γι' αυτό και είναι απαραίτητοι οι κώδικες δεοντολογίας (όπως π.χ. σε νοσοκομεία) και τα πειθαρχικά συμβούλια που επιβάλλουν ποινές στους παραβάτες.

Δυστυχώς, υπάρχουν παραδείγματα απατηλών εργασιών που στηρίχθηκαν σε λανθασμένα στοιχεία και άρνησαν ν' αποκαλυφθούν. Ένα παράδειγμα ήταν το κρανίο του Piltdown, που βρέθηκε στην Αγγλία και υπετέθη ότι ανήκε σε ένα προϊστορικό πρόγονο του σύγχρονου ανθρώπου. Όταν όμως ήλθε η χρονολόγηση με ραδιενεργά στοιχεία, αποδείχθηκε ότι αυτό το κρανίο ήταν σχετικά πρόσφατο, και κάποιιοι το είχαν τοποθετήσει (μάλλον σκόπιμα) σε πολύ παλαιότερα στρώματα της γης.

Ένα πιο σύγχρονο παράδειγμα ήταν η «ψυχρή σύντηξη» (cold fusion). Όρισμένοι επιστήμονες υπεστήριξαν την άποψη ότι είναι δυνατόν να δημιουργηθεί πυρηνική σύντηξη, χωρίς να απαιτούνται οι συνθήκες τεράστιες θερμοκρασίες, και έτσι θα μπορούσε ίσως να παραχθεί φθηνή ενέργεια. Αυτό θα ήταν καταπληκτικό. Άκουσα μια τέτοια διάλεξη από έναν διάσημο φυσικό, τον Edward Teller, έναν από τους πρωτεργάτες της βόμβας υδρογόνου. Παρ' όλη όμως τη φήμη του όμιλπου, το ακροατήριο

Είναι πολύ δύσκολο να υπάρξει μια καθαρά επιστημονική κρίση, όταν διάφορα προγράμματα έχουν και πολιτική διάσταση, ή όταν αυτοί που χρηματοδοτούν έχουν κάποια συμφέροντα υπέρ ή κατά όρισμένων έρευνητών.

έμεινε σκεπτικό. Και αργότερα απέδειχθη ότι όλα τα σχετικά δεδομένα ήταν λάθος. Σήμερα κανείς πια δεν υποστηρίζει την ψυχρή σύντηξη.

γ) Ένα τρίτο στοιχείο σε μια επιστημονική εργασία είναι η σωστή αναφορά σε προηγούμενες εργασίες. Δεν επιτρέπεται κανείς να παραλείπει (έστω και αν το κάνει χωρίς κακή πρόθεση, από άγνοια) το προγενέστερο έργο στον τομέα του. Γι' αυτό οι κριτές έπιμένουν ιδιαίτερα στην απόδοση δικαιοσύνης, με το να έπιμένουν στη συμπλήρωση της βιβλιογραφίας των διαφόρων εργασιών. Αυτό όμως δυστυχώς δεν γίνεται πάντα. Π.χ., έχω διαπιστώσει ότι πολλές εργασίες στη Δυναμική Αστρονομία «ξανα-ανακαλύπτουν» συμπεράσματα του Henri Poincaré που δημοσιεύθηκαν πριν από έναν αιώνα.

Πώς όμως θα εφαρμοσθούν στην πράξη τα κριτήρια αυτά; Για τον λόγο αυτό πρέπει να γίνεται σωστή έπιλογή των κριτών από τα επιστημονικά περιοδικά και από τους οργανισμούς που κρίνουν τη χρηματοδότηση των επιστημονικών προγραμμάτων. Στο περιοδικό μας (*Astronomy and Astrophysics*) συνθηζαμε να λέμε ότι οι εκδότες μας (editors) είναι οι κριτές των κριτών (referees). Έπρεπε οι κριτές να είναι αμερόληπτοι, δίκαιοι και εργατικοί. Π.χ., δεν έπρεπε μια εργασία ενός έρευνητή να δοθεί σε ένα κριτή αντίθετης ομάδος (που θα ήταν πολύ αυστηρός), ούτε όμως και σε όπαδο του πρώτου έρευνητή (που θα ήταν

πολύ επεικίς). Επίσης, δεν έπρεπε να χρησιμοποιούνται ως κριτές επιστήμονες που δεν διάβαζαν προσεκτικά τις εργασίες ή καθυστερούσαν υπερβολικά την κρίση τους. Πράγματι, μερικές περιπτώσεις καθυστέρησης οφείλοντο στο ότι μερικοί κριτές ήθελαν να δημοσιεύσουν πρώτοι δικές τους ανάλογες εργασίες.

Στην ιστορία της επιστήμης υπήρξαν πολλές περιπτώσεις αντιθέσεων μεταξύ διαφόρων θεωριών, αλλά και προσωπικές αντιθέσεις μεταξύ διαφόρων επιστημόνων. Οί ιστορικοί κατά κανόνα βρίσκουν τη συμβολή των διαφόρων επιστημόνων σε μία θεωρία ή μία ανακάλυψη. Π.χ., βρήκαν τη συμβολή του Poincaré, του Lorentz και άλλων στη θεωρία της Σχετικότητας, παράλληλα με τον Einstein.

Σε άλλες περιπτώσεις όμως ή διαμάχη συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Π.χ., ή έρμηνεία της κβαντομηχανικής έχει διάφορες σχολές, και δεν υπάρχει μία γενικά παραδεκτή θεωρία. Είναι γνωστή ή διαμάχη μεταξύ του Bohr, νομπελίστα, της σχολής της Κοπεγχάγης, και του Einstein (ό οποίος επίσης πήρε βραβείο Nobel για την ανακάλυψη της σωματιδιακής φύσεως του φωτός). Ο Bohr υπεστήριζε την πιθανοθεωρητική έρμηνεία της κβαντομηχανικής, ενώ ο Einstein υπεστήριζε ότι «ό Θεός δεν παίζει ζάρια» (λογοπαίγνιο, που άφοροσε τη φύση της φυσικής, ή όποια, κατά τον Einstein, είναι απόλυτως αιτιοκρατική).

Και αυτές μόν οι περιπτώσεις δεν φαίνεται να επηρεάζουν το ευρύτερο κοινό. Αλλά υπάρχουν περιπτώσεις που μās άφοροσν πολυ πιδ άμεσα. Τέτοιες είναι οι περιπτώσεις με πολεμικές συνέπειες (π.χ. ή βόμβα υδρογόνου, που ανακαλύφθηκε πρώτα από τους Ρώσους, παρ' όλον ότι οι Άμερικανοί κατασκεύασαν πρώτοι την ατομική βόμβα). Επίσης, οι περιπτώσεις πειραμάτων με ανθρώπους (π.χ. ή κλωνοποίηση ανθρώπων). Και ακόμη ή μελέτη της Ιστορίας. Τα γεγονότα της Ιστορίας

έχουν άμεσα πολιτικό περιεχόμενο και όδυνηρες συνέπειες για λαούς όλόκληρους. Γι' αυτό ή αντιπαράθεση είναι μερικές φορές υπερβολική. Π.χ., το όλοκαύτωμα των Έβραίων οι Γερμανοί το παραδέχονται, αλλά προσπαθούν να το ξεχάσουν. Έτσι, για παράδειγμα, στο μουσείο του Νταχάου έχουν άποσύρει τα δόντια και τα μαλλιά των κρατουμένων και διατηρούν μόνο φωτογραφίες από το χιτλερικό παρελθόν, ενώ οργανώνουν συναυλίες, για να ξεχάσει ό κόσμος τη φρίκη του στρατοπέδου αυτού. Αντιθέτως, υπάρχουν άκραιοι ναζιστές, στο Ίραν και άλλου, οι όποιοι άρνούνται το όλοκαύτωμα των Έβραίων με άνόπτα επιχειρήματα.

Στην Τουρκία, έξ άλλου, ή επίσημη πολιτική προσπαθει να άγνοήσει το όλοκαύτωμα των Έλλήνων και των Άρμενίων και πολεμá άδυσώπιτα άκόμη και τους Τούρκους συγγραφείς που τολμούν να άναφερθούν σε αυτό. Είναι χαρακτηριστικό ότι το τουρκικό κράτος ούσιαστικά διέλυσε την τουρκική Άκαδημία των Έπιστημών το 2011, με το να διορίσει την πλειοψηφία των νέων Άκαδημαϊκών χωρίς τη γνώμη της ίδιας της Άκαδημίας.

9. Προπαγάνδα – Διαφήμιση

Η προπαγάνδα είναι ένα μείγμα από αλήθεια και ψέμα. Βεβαίως, ή άκραιο προπαγάνδα τύπου Γκαίμπελς, που περιείχε έλάχιστη αλήθεια και τεράστια ψέματα, δεν είναι εύκολα πιστευτή, παρὰ μόνο από φανατικές ομάδες όπαδών ενός κόμματος. Αλλά ό τονισμός των έλαττωμάτων των αντιπάλων και ή έλαχιστοποίηση των δικών μας έλαττωμάτων είναι κάτι το πολυ συννηθισμένο. Δυστυχώς αυτή ή τακτική εφαρμόζεται μερικές φορές και στην επιστήμη.

Παράδειγμα είναι ό πόλεμος υπέρ του καπνίσματος. Οί βιομηχανίες τσιγάρων έδωσαν πάρα πολλές μάχες, για να δείξουν ότι

τάχα τὸ κάπνισμα δὲν βλάπτει ἢ ὅτι ὀρισμένες μορφές τσιγάρων εἶναι καλύτερες. Ἐφθασαν στὸ σημείο νὰ δημιουργήσουν καὶ ἐρευνητικὰ ἐργαστήρια, γιὰ νὰ «ἀποδείξουν» τὰ συμφέροντά τους. Ἀλλὰ ὅταν οἱ ἐρευνητὲς τῶν ἐργαστηρίων αὐτῶν ἔδειξαν ὅτι τὸ τσιγάρο βλάπτει, εἴτε τοὺς ἔδιωξαν (καὶ κράτησαν μόνο μερικὰ πειθίνια ὄργανά τους) εἴτε ἔκλεισαν τὰ ἐργαστήριά τους ἔντελως, καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν δημοσίευσαν τὰ ἀποτελέσματά τους.

Θὰ μπορούσε νὰ γράφει κανεὶς ἐπὶ πολὺ γιὰ τὰ ψέματα τῆς προπαγάνδας. Π.χ., ὑπάρχει ἔστω καὶ μία διαφήμιση κάποιου προϊόντος ποὺ νὰ μὴ περιέχει ἕνα μέρος ἀπὸ ψέματα, ἢ ἔστω ὑπερβολές;

Τί γίνεται ὁμως μὲ τὴ διαφήμιση στὴν ἐπιστήμη;

Ἡ ἐπικράτηση μιᾶς νέας θεωρίας ὀφείλεται ἐν μέρει στὴν προπαγάνδα ποὺ γίνεται γιὰ τὴ θεωρία αὐτή. Μιὰ νέα ἰδέα μπορεῖ νὰ πείσει ἕνα συγκεκριμένο ἀκροατήριο, ἀλλά, ἂν δὲν ἀκουστεῖ ξανά καὶ ξανά, ἂν δὲν ὑποστηριχθεῖ καὶ ἀπὸ ἄλλους, ἂν δὲν γίνεῖ ἀποδεκτὴ ἀπὸ μερικὰ ὀνόματα ποὺ θεωροῦνται γκουρού τῆς ἐπιστήμης, δὲν γίνεται εὐρῶς ἀποδεκτὴ.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ πόσο ἄργησε νὰ γίνεῖ ἀποδεκτὴ ἡ θεωρία τῆς σχετικότητας. Ὁ Einstein πῆρε τὸ βραβεῖο Nobel ὄχι γιὰ τὴ σχετικότητα, ἀλλὰ γιὰ τὸ φωτοηλεκτρικὸ φαινόμενο, ποὺ ἐπιβεβαίωσε τὴν κβαντικὴ θεωρία. Καὶ μόνο μετὰ 50 χρόνια οἱ Taylor καὶ Hulst πῆραν βραβεῖο Nobel γιὰ τὴν ἐπαλήθευση μιᾶς προβλέψεως τῆς θεωρίας, καὶ συγκεκριμένα τῆς ἀκτινοβολίας βαρύτητας. Ἐν τούτοις, τὰ βασικὰ συμπεράσματα τῆς γενικῆς σχετικότητας, ὅπως οἱ μελανὲς ὄπτες καὶ ἡ διαστολὴ τοῦ Σύμπαντος, εἶχαν διατυπωθεῖ λίγα μόνον χρόνια μετὰ τὴ δημοσίευση τῆς ἐργασίας τοῦ Einstein τὸ 1916. Καὶ ἡ πρώτη ἐπαλήθευση τῆς θεωρίας ἔγινε τὸ 1919 ἀπὸ τὸν Eddington (ἐκτροπὴ τῶν ἀκτίνων τοῦ φωτὸς πλησίον τοῦ ἡλίου).

Σήμερα ἡ διαφήμιση τῆς κάθε θεωρίας θεωρεῖται ἐξ ἴσου ἀπαραίτητη μὲ τὴν ἴδια τὴ θεωρία καὶ τὴν κάθε σχετικὴ ἐργασία. Οἱ ἐνδιαφερόμενοι μετροῦν προσεκτικὰ τὶς ἀναφορὲς σὲ κάθε ἐργασία τους ἀπὸ ἄλλους ἐρευνητὲς. Κι αὐτὸ εἶναι σωστὸ. (Ἀλλὰ μερικοὶ μετροῦν καὶ τὶς ἀναφορὲς στὸν ἑαυτό τους ἢ ἀναφορὲς συνεργατῶν τους σὲ κοινὲς ἐργασίες, ποὺ εἶναι αὐτοαναφορὲς). Πάντως, δὲν εἶναι μόνο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναφορῶν ποὺ ἔχει σημασία. Εἶναι καὶ τί γράφουν οἱ ἀναφορὲς αὐτές, ἂν ἐπικροτοῦν τὴ θεωρία καὶ κυρίως ἂν τὴ χρησιμοποιοῦν γιὰ νέες ἐργασίες.

Παρ' ὅλον ὅτι οἱ κρίσεις τῶν διαφόρων ἐπιστημόνων δὲν εἶναι πάντοτε ἀκριβοδίκαϊες, θεωρῶ ὅτι τὸ σύστημα τῶν κριτῶν (referees) εἶναι ἀναγκαῖο, καὶ οἱ κρίσεις τῶν συναδέλφων μας εἶναι ἀπαραίτητες καὶ οὐσιαστικές. Ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι θὰ ὑπάρχει ἕνας ἐλεύθερος διάλογος. Π.χ., ὁ ἐρευνητὴς νὰ ἔχει δικαίωμα νὰ ἀπαντήσῃ στὸν κριτὴ του καὶ ἐνδεχομένως νὰ ζητήσῃ ἕνα δεῦτερο κριτὴ. Ἐπίσης, ὅταν ἕνας ἐπιστήμων κριτικάρει μιὰ παλαιότερη ἐργασία, οἱ συγγραφεῖς τῆς παλαιότερης ἐργασίας πρέπει νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαντήσουν.

Αὐτὲς οἱ ἀρχὲς ἰσχύουν ἐν μέρει καὶ στὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐνημέρωσης. Π.χ., ἀκούγονται γνῶμες ὄλων τῶν κομμάτων. Ἀλλὰ δυστυχῶς αὐτὴ ἡ ἀμεροληψία δὲν ἰσχύει πάντα. Πολλὲς φορὲς ἡ ἀνακοίνωση ἐνὸς σκανδάλου δὲν ἔχει συνέχεια. Τὸ θέμα σβήνει, πνίγεται καὶ σπὴ συνέχεια ξεχνιέται. Ὁ ἀκροατὴς δὲν πληροφορεῖται πάντα ἂν τὸ σκάνδαλο ἀπεδείχθη ἀληθινὸ καὶ ἂν μετὰ τὴν ἀπόδειξή του ἔγινε ἡ καταδίκη του (ἢ μίπως ἡ δίκη καθυστέρησε τόσο, ὥστε νὰ παραγραφεῖ, σκόπημα ἢ ὄχι, τὸ ἀδίκημα) καὶ τέλος ἂν ἡ καταδίκη εἶχε συνέπειες (φυλάκιση καὶ ἐπιστροφή χρημάτων).

Τὰ ΜΜΕ ἔχουν σημαντικὴ δύναμη, χωρὶς νὰ λένε ψέματα, μόνο μὲ τὴν παρουσίαση ἢ τὴν ἀπόκρυψη τῆς ἀλήθειας.

Π.χ., με την άνοχη των ΜΜΕ πολλοί καταχραστές διαπρέπουν και σήμερα, γιατί τα αδικήματά τους ξεχάστηκαν επίμελως (έκτος αν κάποιο κομματικό συμφέρον μας επιβάλλει να τα ξαναθυμηθούμε).

10. Η καθοδήγηση της έρευνας

Είναι γενική ή αντίληψη ότι η επιστημονική έρευνα πρέπει να είναι ελεύθερη. Οί νέοι φοιτητές ένθουσιάζονται με κάποιο έρευνητικό θέμα ή έλκούνται από κάποιον επιτυχημένο καθηγητή ή κάποιο αξιόλογο βιβλίο και θέλουν να έρευνήσουν έναν επιστημονικό τομέα που τους άρεσει.

Αλλά ή πραγματικότητα δεν είναι εν γένει ρόδινη. Όταν τελειώσει κανείς το πτυχίο του, ζητεί ένα θέμα για διδακτορικό και έναν καθηγητή (σπόνσορα) που θα τον υποστηρίξει. Και κατά κανόνα ζητεί και κάποια οικονομική ένισχυση, για να κάνει το διδακτορικό του. Τότε όμως αναγκάζεται να προσαρμοληθεί στις επιθυμίες του καθηγητή του. Ο καθηγητής θέλει να αναπτύξει τα δικά του θέματα και, αν ό υποψήφιος διδάκτωρ θέλει κάτι διαφορετικό, δεν μπορεί να συνεργασθεί μαζί του.

Κατά κανόνα οί καλύτεροι φοιτητές που παίρνουν πτυχίο στην Ελλάδα ζητούν να κάνουν διδακτορικό στο έξωτερικό. Έχω δώσει πάρα πολλές επιστολές σε υποψηφίους διδάκτορες, για να πάνε στην Αμερική ή στην Εύρώπη. Αλλά πάντα τους ένημερώνω ότι θα αναγκασθούν να προσαρμοληθούν στις απαιτήσεις των καθηγητών τους. Έτσι, όταν ένας νέος θέλει ν' ασχοληθεί με έναν τομέα της Αστρονομίας, π.χ. με την Κοσμολογία, θα πρέπει να παρακολουθήσει μιá σειρά μεταπτυχιακών μαθημάτων και μετά να βρεί έναν καθηγητή που θα του δώσει κάποιο θέμα για διδακτορικό. Αυτό είναι φυσιολογικό και εύεργετικό για τον υποψήφιο, ό οποίος πρέπει πρώτα πρώτα να μαθητεύσει και να μάθει ποιá είναι τα σημερινά όρια της

έρευνας και τα προβλήματα που δεν έχουν ακόμη λυθεί. Και βεβαίως ό νέος υποψήφιος διδάκτωρ πρέπει να εργασθεί σκληρά και όχι να έλπιζει ότι θα γίνει άμέσως ένας νέος Einstein που θα καταπλήξει τον κόσμο με τις ανακαλύψεις του.

Θυμάμαι έναν νεαρό φοιτητή που πήγε στον καθηγητή του στην Άγγλία και τον ρώτησε: «Κύριε καθηγητά, μπορείτε να μου δώσετε ένα απλό αλλά σημαντικό πρόβλημα για διδακτορικό;». Και ό καθηγητής του απάντησε: «Παιδί μου, αν είχα ένα απλό και σημαντικό πρόβλημα, θα το είχα μελετήσει μόνος μου. Δυστυχώς όμως τα απλά προβλήματα δεν είναι σημαντικά, και τα σημαντικά προβλήματα δεν είναι απλά».

Ένα άλλο παράδειγμα ήταν ένας άριστος φοιτητής μου, ό οποίος είχε πάρει υποτροφίες από τα μεγαλύτερα Πανεπιστήμια της Αμερικής και με ρωτούσε τί να ακολουθήσει. Τον ρώτησα τί ήθελε αυτός να κάνει. Κι αυτός μου απάντησε «Τη θεωρία του Παντός». Του είπα ότι αυτό ήταν έξαιρετικά δύσκολο και του συνέστησα να κάμει ένα πολύ λιγότερο φιλόδοξο πρόβλημα για διδακτορικό. Αργότερα (ή παράλληλα), ίσως θα μπορούσε ν' αποπειραθεί να ασχοληθεί με τη θεωρία του Παντός. Αλλά αυτός απάντησε: «Θά κάνω αυτό που θέλω. Ή όλα ή τίποτε». Και δυστυχώς μετά από αρκετά χρόνια δεν είχε καν τελειώσει το διδακτορικό του.

Η θεωρία του Παντός είναι ένα πρόβλημα που γοητεύει πολλούς επιστήμονες, αλλά δεν διαφαίνεται κάποια λύση του. Όπότε τίθεται το έρώτημα: Ποιά είναι τα σημαντικά προβλήματα της Φυσικής (και των συναφών επιστημών) που είναι προσιτά και αξίζει να μελετηθούν; Μερικές απαντήσεις στο έρώτημα αυτό έχουν δώσει διάσημοι επιστήμονες που ήδη έχουν διαπρέψει στους διάφορους τομείς. Αυτοί προσελκύουν ταλαντούχους νέους έρευνητές και κατορθώνουν να βρουν χρηματοδοτήσεις (grants) για τα προγράμματα

τους. Άλλα πολλές φορές ή έρευνα σέ όρισμένους τομείς καταντᾶ μιᾶ μόδα. Κανείς δέν τολμᾷ νά ἀμφισβητήσει τήν κατεύθυνση τῶν έρευνῶν ποῦ καθόρισαν όρισμένοι σημαντικοί έρευνητές. Όμως εἶναι δυνατόν ή μόδα αὐτή νά παρέλθει· καί τότε τί θά γίνει μέ τὸ πλῆθος τῶν έρευνητῶν ποῦ ἀκολούθησαν στή ζωή τους αὐτή τῆ μόδα;

Ένα σχετικό παράδειγμα ὑπῆρξε ή θεωρία τῶν ὑπερχορδῶν. Σύμφωνα μέ τῆ θεωρία αὐτή, τὰ στοιχειώδη σωματία, π.χ. τὰ ἠλεκτρόνια, δέν εἶναι σημεία, ἀλλά χορδές πολὺ μικροῦ μήκους ποῦ πάλλονται. Για πολλὰ χρόνια ή θεωρία αὐτή εἶχε ἑλκύσει πλῆθος νέων ἐξαιρετικῶν έρευνητῶν. Όμως σήμερα ή θεωρία τῶν ὑπερχορδῶν ἔχει παρακμάσει. Ό κύριος λόγος εἶναι ὅτι δέν βρέθηκε ἀκόμη μιᾶ πειραματική ἔνδειξη ποῦ νά ἐπαληθεύει τῆ θεωρία αὐτή. Παρ' ὅλα αὐτά, ἀκόμη ὑπάρχουν πολλοί ποῦ ἀσχολοῦνται μέ τῆ θεωρία τῶν ὑπερχορδῶν, μέ τήν ἐλπίδα ὅτι κάποτε θά ἐπαληθευθεῖ.

Ένας ἄλλος τομέας ποῦ ὑπόσχεται πολλὰ εἶναι ή Βιοφυσική, δηλαδή οἱ ἐφαρμογές τῆς Φυσικῆς σέ βιολογικά συστήματα. Ό τομέας αὐτός συγκεντρώνει τὸ ἐνδιαφέρον μεγάλου ἀριθμοῦ έρευνητῶν σέ πολλὰ κέντρα στὸν κόσμο. Μετὰ τήν τεράστια ἐπιτυχία τῆς μελέτης τοῦ γονιδιώματος τοῦ ἀνθρώπου καί διαφόρων ζῶων καί φυτῶν, γίνεται μεγάλη προσπάθεια νά μελετηθοῦν οἱ μηχανισμοὶ λειτουργίας τοῦ γονιδιώματος καί γενικότερα τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν.

Τέλος, ἕνας πολλὰ ὑποσχόμενος ἀλλὰ ἀμφιβόλου ἠθικῆς τομέας εἶναι οἱ στρατιωτικές ἐφαρμογές. Τὰ διάφορα κράτη διαθέτουν σημαντικούς πόρους για τήν ἀνάπτυξη ὄπλων, ὅπως χημικά, βιολογικά καί πυρηνικά ὄπλα. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι οἱ Ἠνωμένες Πολιτείες, ποῦ ἔκαναν τὸν πόλεμο στὸ Ἰράκ, ἀκριβῶς για νά ἐμποδίσουν τήν ἀνάπτυξη τέτοιων ὄπλων, ἔχουν σημαντικά προγράμματα ἀνάπτυξης αὐτῶν τῶν «ἀπαγορευμένων» τύπων ὄπλων.

Ἐν ή Ἐπιστήμῃ ἀγνοοῦσε τὴν Ἠθική, θά κατέρρεε ή ἴδια.

Βεβαίως, παράλληλα γίνεται μελέτη κλασικῶν ὄπλων, πυραύλων, ἀεροπλάνων, ὑποβρυχίων κλπ. Όσοι ἐργάζονται στὰ ἐργαστήρια τῶν ἐνόπλων δυνάμεων πληρώνονται πολὺ καλά, ἀλλὰ δέν μποροῦν νά δημοσιεύσουν τὰ ἀποτελέσματά τους, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπόρρητα.

Εἶναι ὅμως ἠθικὰ ἐπιτρεπτό σέ ἕναν ἐπιστήμονα νά ἀσχολεῖται μέ τέτοια ὄπλα, ποῦ ἐπιφέρουν μαζικές καταστροφές; Ἡ ἀπάντηση δέν εἶναι εὐκόλη. Ἐν οἱ πιθανοὶ ἀντίπαλοι ἀναπτύσσουν τέτοια ὄπλα, γιατί δέν πρέπει νά γίνουν ἀνάλογες ἔρευνες ἀπὸ κάθε ὑπεύθυνο κράτος; Τὸ πρόβλημα γίνεται πιδό περίπλοκο, ὅταν ὑπάρχει κίνδυνος διάφορες τρομοκρατικές ὀργανώσεις νά ἀναπτύσσουν παράνομα τέτοια καταστρεπτικά ὄπλα.

11. Συμπεράσματα

Ἐν ή Ἐπιστήμῃ ἀγνοοῦσε τὴν Ἠθική, θά κατέρρεε ή ἴδια. Για παράδειγμα, καμμία ἀνακάλυψη τῆς Ἐπιστήμης δέν θά ἦταν πιστευτή, ἂν μέσα στίς ἀνακαλύψεις περιλαμβάνονταν καί ψεῦδη.

Εὐτυχῶς οἱ ἐπιστήμονες ἐν γένει ἔχουν συναίσθηση τῆς ἀπολύτου ἀνάγκης τῆς ὀρθῆς συμπεριφορᾶς στήν έρευνα καί τῆ διδασκαλία τους. Ἄλλὰ ὑπῆρξαν στὸ παρελθόν, καί ὑπάρχουν ἀκόμη καί σήμερα, περιπτώσεις κακῆς συμπεριφορᾶς ποῦ εἶναι ἀπολύτως ἀπαράδεκτες. Οἱ ἐπεμβάσεις τῶν πολιτικῶν, τῶν βιομηχανιῶν (π.χ. στίς βιομηχανίες ὄπλων, τσιγάρων καί φαρμακοτεχνιῶν) καί οἱ φιλοδοξίες διαφόρων ἐπιστημόνων προκαλοῦν τεράστια ζημιὰ στήν Ἐπιστήμη.

Γι' αὐτὸ ή καλλιέργεια τῶν Ἄξιῶν, καί ἰδιαίτερα τῆς Ἠθικῆς, εἶναι ἕνα ἀπαραίτητο στοιχεῖο για τήν πρόοδο τῆς Ἐπιστήμης καί

του Πολιτισμού γενικότερα. Η πρωταρχική απαίτηση είναι η αναγνώριση του ρόλου των Άξιων από τους επιστήμονες. Για τον λόγο αυτό η Ακαδημία Αθηνών οργάνωσε τα έτη 2004 και 2007 δύο συνέδρια «Πανανθρώπινων Άξιων» (κύριος υπεύθυνος ήταν ο Ακαδημαϊκός κ. Λ. Χριστοφόρου), όπου μίλησαν πολλοί αξιολόγοι επιστήμονες από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Τα συμπεράσματα των συνεδρίων αυτών δημοσιεύθηκαν σε δύο τόμους στα Άγγλικά με τους τίτλους *Universal Values* και *Science, Technology and Human Values* και είχαν παγκόσμια κυκλοφορία.

Η δεύτερη βασική απαίτηση από τους επιστήμονες είναι να τηρούν τους απαιτητούς κανόνες κατά την άσκηση της

για τη διαφήμιση των σιγάρων ή για την παραχάραξη της ιστορίας), να μη δεχθούν να συμμετάσχουν σε τέτοια προγράμματα. Άλλα και στις πλέον καθαρές περιπτώσεις πρέπει να γίνεται έλεγχος των προϋποθέσεων βάσει των οποίων χρηματοδοτούνται έρευνες, ιδίως όταν τα διατιθέμενα ποσά είναι μεγάλα.

Πάντως η ήθικη συμπεριφορά του επιστήμονος δεν μπορεί να καθορίζεται μόνο από τον φόβο (τόν «φόβο του χωροφύλακος»), αλλά από την όλη εκπαίδευση του επιστήμονος και την ήθικη του κατάρτιση. Δεν μπορεί να θεωρείται αυτονόητο ότι ο κάθε επιστήμων θα είναι πρότυπο συμπεριφοράς, άκομπ και στους συναδέλφους του, αν δεν έχει «μάθει» τη συμπεριφορά

Η καλλιέργεια των Άξιων είναι ένα απαραίτητο στοιχείο για την πρόοδο της Έπιστήμης και του Πολιτισμού

επιστημονικής έρευνας. Να δίνουν ιδιαίτερη σημασία στην Αλήθεια και στη Δικαιοσύνη, χωρίς να τονίζουν μονομερώς τη δική τους συμβολή.

Όταν υπάρχουν παραβάσεις των βασικών αρχών Ήθικης, πρέπει η επιστημονική κοινότητα να λαμβάνει μέτρα κατά των παραβατών. Αυτό γίνεται εν πολλοίς με την κρίση των προτάσεων και των δημοσιεύσεων από ειδικούς κριτές (peer review). Επίσης υπάρχουν σε όρισμένα Ίδρύματα Έπιτροπές Δεοντολογίας που έπιλαμβάνονται των κατηγοριών για ανάρμοστη συμπεριφορά. Αυτά όλα τα θέματα πρέπει να γενικευθούν και να γίνουν πιο συστηματικά.

Ιδιαίτερη προσοχή στα θέματα Ήθικης πρέπει να δίνουν όσοι χρηματοδοτούν έρευνες (κράτη, βιομηχανίες, διεθνείς οργανισμοί), αλλά και όσοι δέχονται χρηματοδοτήσεις. Π.χ., όταν μια βιομηχανία απαιτεί να υποστηρίξουν οι επιστήμονες όρισμένες θέσεις (π.χ. για τη χρήση όρισμένων όπλων,

αυτή και αν δεν έχει την πεποίθηση ότι υπηρετεί μια Άξια (την Αλήθεια της Έπιστήμης) που βρίσκεται πάνω από το άτομο συμπέρασμα.

Είναι προς τιμήν των έλληνικών πανεπιστημίων ότι έχουν θεσμοθετήσει τη διαβεβαίωση που δίνουν οι νέοι διδάκτορες, που θυμίζει τον όρκο του Ίπποκράτη των ιατρών. Η διαβεβαίωση αυτή περιλαμβάνει τη φράση «*μηδ' έθελήσειν τάναντία ών αυτός/ή γινώσκω διδάσκειν, μηδ' καπηλεύειν την έπιστήμην και το άξίωμα του των Μουσών θιασώτου αίσχύνειν τή των ήθών άκοσμία*». Έπομένως οι νέοι διδάκτορες δεν όρκίζονται στο κράτος ή σε κάποιο ίδρυμα, αλλά στην Αλήθεια (που αυτοί οι ίδιοι ανακαλύπτουν) και στην Άρετή. Με τον όρκο αυτό τα έλληνικά πανεπιστήμια δίνουν ένα παράδειγμα σε όλο τον κόσμο για το πλαίσιο ήθικης μέσα στο οποίο πρέπει να κινείται ο επιστήμονας.

Γ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
Άκαδημαϊκός

1974-2014

40 ΧΡΟΝΙΑ

ΑΠΟ ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Σαράντα χρόνια συμπληρώνονται φέτος από την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Σαράντα χρόνια μετά, το Κυπριακό αντιμετωπίζεται όλο και περισσότερο ως μια «καυτή πατάτα» που κανένας δεν επιθυμεί να άγγιξει, ως ένα θέμα για το οποίο προτιμάμε να μην πολυσυζητάμε. Σε πολύ μεγάλο βαθμό, οί ὀδυνηρές μνήμες του τραγικού ἐκείνου καλοκαιριού του 1974 ἔχουν ἀτονήσει, ἢ ἀκόμη καὶ σκοπίμως ἀπωθηθεῖ. Οἱ νεώτεροι, μάλιστα, δὲν ἔχουν κἂν αὐτὲς τὲς μνήμες: τὲς μνήμες τῆς βαρβαρότητας μιᾶς ξένης εἰσβολῆς, τοῦ σὸκ καὶ τῆς ἀβεβαιότητας τοῦ ἑλληνισμοῦ στὴν Κύπρο καὶ τὴν Ἑλλάδα, τῆς ἀπόγνωσης τῶν προσφύγων, τοῦ ἀβάστακτου πόνου τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔχασαν τὰ προσφιῆ τους πρόσωπα. Περισσότερο ὅμως καὶ ἀπὸ τὲς τραγικὲς εἰκόνες τοῦ κυπριακοῦ δράματος, ὑπάρχουν κάποιες μεγάλες ἀλήθειες, ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λησμονοῦμε.

Ἡ πληθυσμιακὴ σύνθεση

Οἱ πόλεμοι καὶ τὰ ἀμέτρητα ἀνθρώπινα δράματα ποὺ σημάδεψαν τὴν ἱστορία τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης τὸν 19^ο καὶ τὸν 20^ο αἰῶνα ἔχουν τὲς ρίζες τους σὲ μιὰ δεδομένη πραγματικότητα: τὴν ἐπὶ αἰῶνες συνύπαρξη στὰ ἴδια ἐδάφη διαφορετικῶν ἐθνικῶν πληθυσμῶν μέσα στὸ πλαίσιο τῆς πολυεθνικῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Φυσικὴ συνέπεια αὐτῆς τῆς δεδομένης πραγματικότητας ἦταν ὅτι, ὅταν ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἄρχισε νὰ καταρρέει καὶ νὰ ἀφήνει στὴν θέση της μιὰ σειρά

ἀπὸ ἐθνικὰ κράτη, βρέθηκαν νὰ ὑπάρχουν περισσότεροι τοῦ ἐνὸς διεκδικητὲς γιὰ τὰ ἴδια ἀκριβῶς ἐδάφη.

Παρ' ὅλα αὐτὰ, εἰδικὰ στὴν περίπτωση τῆς Κύπρου τὰ πράγματα θὰ ἔπρεπε κανονικὰ νὰ εἶναι ἀπλᾶ. Καὶ τοῦτο, διότι ὁ πληθυσμὸς τῆς Κύπρου ἦταν ἑλληνοκυπριακὸς σὲ ποσοστὸ μεγαλύτερο τοῦ 80%, ἐνῶ οἱ Τουρκοκύπριοι δὲν ὑπερέβαιναν τὸ 18%. Καὶ ἐπειδὴ συχνὰ δυσκολευόμαστε νὰ μεταφράσουμε τοὺς ἀριθμοὺς σὲ πραγματικότητες, εἶναι χρήσιμο νὰ δώσουμε ἐδῶ τὸ μέτρον τῆς ἀποτίμησης αὐτῶν τῶν στοιχείων: Ἄν διατρέξει κανεὶς ἕνα πρὸς ἕνα τὰ ἐδάφη ποὺ περιλαμβάνονται σήμερα ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ βρεῖ ἄλλη περιοχὴ ποὺ νὰ εἶχε τέτοια συντριπτικὴ πλειοψηφία ἑλληνορθόδοξου πληθυσμοῦ τῆ στιγμῆ τῆς ἐνσωμάτωσής της στὸ ἑλληνικὸ κράτος! Καὶ αὐτὸ δὲν μπορούσε νὰ σημαίνει παρὰ ἕνα καὶ μόνο πρᾶγμα: ὅτι, εἴτε ἀνατρέξουμε στὴν ἱστορία της εἴτε στὴν πληθυσμιακὴ της σύνθεση, ἡ Κύπρος θὰ ἔπρεπε κανονικὰ νὰ λογίζεται ὡς ἀυτονόητα ἑλληνικὴ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀφετηριακὴ βούληση τοῦ ἴδιου τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ γιὰ τὸ μέλλον του, δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε τὸ ἱστορικὸ δημοψήφισμα τῆς 15^{ης} Ἰανουαρίου 1950 στὴν ὑπὸ ἀγγλικὴ διοίκηση Κύπρο, ὅταν ὁ κυπριακὸς λαὸς προσῆλθε μαζικὰ στὲς ἐκκλησίες, ὅπου εἶχαν ἀνοίξει οἱ τόμοι τοῦ δημοψηφίσματος, καὶ βροντοφώναξε τὴν ἐπιθυμία του. Τὸ ἀποτέλεσμα ξεπέρασε κάθε προσδοκία, καθὼς τὸ 95,7% προσῆλθε καὶ ὑπέγραψε ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως μὲ τὴν Ἑλλάδα! Τὸ ποσοστὸ ἦταν βεβαίως συντριπτικὸ. Σημειωτέον μάλιστα

ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα ἀναδεικνύεται ἀκόμη πιὸ καταλυτικό, ἂν ἀναλογισθῆι κανεῖς ὅτι ἀκόμη καὶ τὸ ὑπολειπόμενο, πενιχρὸ 4,3% εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ θεωρηθῆι ὅτι ἀντιπροσώπευε τὴν ἄρνηση τῆς Ἑνώσεως μὲ τὴν Ἑλλάδα· στὸν μεγαλύτερο βαθμὸ, ἐπρόκειτο γιὰ ὑπαλλήλους τῆς ἀγγλικῆς διοίκησης καὶ τὶς οἰκογένειές τους, ποὺ εὐλόγως κωλύονταν νὰ φανοῦν ὅτι προσέρχονται καὶ προσυπογράφουν τὴν Ἑνωσι μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Ἄν καὶ προκύπτει ὡς εὐλόγο συμπέρασμα ἀπὸ τὰ παραπάνω, αὐτὸ εἶναι ὅτι ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ κυπριακοῦ ζητήματος ἔγινε ἐπὶ δεκαετίες κατὰ ὠμὴ περιφρόνηση τόσο τῆς πληθυσμιακῆς σύνθεσης τοῦ νησιοῦ ὅσο καὶ τῆς ἀφεταιριακῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἴδιου τοῦ πληθυσμοῦ του. Ὁ κυπριακὸς λαὸς δὲν ρωτήθηκε, ὅταν, στὸ περιθώριό τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου τὸ 1878, ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία παραχώρησε μὲ μυστικὴ συμφωνία ἐκμίσθωσης στὴ Μεγάλῃ Βρετανία τὴ διοίκηση τῆς Κύπρου, σὲ ἀντάλλαγμα γιὰ τὴν προστασία τῶν συνόρων τῆς. Οὔτε πάλι ρώτησε κανεῖς τοὺς Κυπρίους, ὅταν στὶς 5 Νοεμβρίου 1914, τὴν ἴδια ἡμέρα τῆς εἰσόδου τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας στὸν Α΄ Παγκόσμιον Πόλεμον στὸ πλευρὸ τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας κήρυξε ἄκυρη τὴν ἀγγλοτουρκικὴ συμφωνία τοῦ 1878 καὶ ἀνακήρυξε τὴν Κύπρον «Ἀποικία τοῦ Στέμματος». Ἀλλὰ καὶ ἡ προσφορὰ τῆς Κύπρου στὴν Ἑλλάδα ἕνα χρόνον ἀργότερα, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1915, μὲ ἀντάλλαγμα τὴν εἰσοδὸν τῆς Ἑλλάδας στὸν πόλεμον στὸ πλευρὸ τῶν δυνάμεων τῆς Ἀντάντ, ὑπῆρξε ἀπλῶς μέρος ἐνὸς διπλωματικοῦ παζαριοῦ – ἄλλωστε, ἡ Ἑλλάδα τότε ἔμεινε οὐδέτερον, καὶ ὅταν ἀργότερα εἰσῆλθε στὸν πόλεμον, οἱ Βρετανοὶ τῆς ἐγνώρισαν κυνικὰ ὅτι ἡ προσφορὰ τους δὲν ἴσχυε πλέον... Γιὰ νὰ μὴ θυμηθοῦμε τὴν κυνικὴ δῆλωση τοῦ Βρετανοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἀποικιῶν Χόπκινσον στὴ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων στὶς 28 Ἰουλί-

ου 1954, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιάθεσης δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ βρεῖ ἐφαρμογὴ στὴν περίπτωσιν τῆς Κύπρου, γιὰτὶ αὐτὴ εἶναι... στρατηγικὴ περιοχὴ. Ἡ τουρκικὴ εἰσβολὴ τοῦ 1974 ἀποτελεῖ ἀπλῶς τὴν τελευταία πράξη ἐνὸς δράματος ποὺ παιζόταν ἐπὶ μακρὸν στὴν πλάτη τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου.

Ὁ ὀλισθηρὸς δρόμος τῆς βίας καὶ τοῦ μίσους

Ἡ ἑλληνοκυπριακὴ πλειοψηφία καὶ ἡ μειοψηφοῦσα τουρκοκυπριακὴ κοινότητα στὴν Κύπρον εἶχαν μακρὸν παρελθὸν εἰρηνικῆς συνύπαρξης. Ὁ σπόρος τῆς σύγκρουσης ἔπεσε στὸ β΄ ἡμισυ τῆς δεκαετίας τοῦ 1950, κατὰ τὴ διάρκειαν τοῦ ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ.

Πιὸ συγκεκριμένα, οἱ ἀρχικὰ μικρὲς μυστικὲς ἔνοπλες ὀργανώσεις Τουρκοκυπρίων (π.χ. Volkan) ἔδωσαν τὴ θέσιν τους τὸ 1958 στὴν ΤΜΤ (Türk Mükavemet Teşkilatı = Τουρκικὴ Ὄργανωση Ἄμυνας), ἡ ὁποία ἰδρύθηκε στὴν Τουρκία καὶ προοριζόταν νὰ λειτουργήσῃ ὡς ἀντίβαρον τῆς ΕΟΚΑ, στελεχώθηκε ἀπὸ ἀξιωματικούς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ποὺ ἔφθασαν κρυφὰ στὸ νησί καὶ ἐξοπλίσθηκε μὲ ὄπλα ποὺ προωθοῦνταν ἀπὸ τὴν Τουρκία στὴν Κύπρον. Στὸ αἶτημα τῶν ἑλληνοκυπρίων γιὰ Ἑνωσιν ἡ ΤΜΤ ἀντέταξε τὴν ἀπαίτησιν γιὰ "taksim" (= διχοτόμηση).

Μεγάλον μερίδιον εὐθύνης γιὰ τὴν κλιμάκωση τῆς διακοινοτικῆς βίας φέρει ἡ βρετανικὴ πλευρά. Ὡς ἀποικιακὴ αὐτοκρατορία, μὲ τὴν Κύπρον ὡς «Ἀποικία τοῦ Στέμματος» νὰ ἐξυπηρετεῖ πολλαχῶς τὰ στρατηγικά της συμφέροντα, ἡ Μεγάλῃ Βρετανία εἶχε ἔλθει σὲ δύσκολη θέσιν μὲ τὴν παγκόσμιαν ἀναγνώρισιν τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν καὶ τὶς αὐξανόμενες πιέσεις γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς στὴν Κύπρον. Ἡ θέσιν τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας ἔγινε ἀκόμη πιὸ δύσκολη μὲ τὸν ξεσηκωμὸ τῆς ΕΟΚΑ. Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιον, ἡ Μεγάλῃ

Βρετανία είδε μὰ πολὺ βολικὴ λύση στὴ μετατροπὴ τοῦ Κυπριακοῦ ἀπὸ ἀποικιακὸ ζήτημα σὲ διακοινοτικὴ καὶ ἑλληνοτουρκικὴ διαφορὰ. Τὸ ὄφελος γιὰ τοὺς Βρετανοὺς ἦταν διπλό: Ἄφ' ἑνὸς μὲν ἀνάγκαζαν τὴν ΕΟΚΑ νὰ ἀποδοθεῖ σὲ ἓνα διμέτωπο ἀγῶνα· ἄφ' ἑτέρου δέ, πράγμα ἀκόμη πῶς σημαντικὸ, μποροῦσαν νὰ προβάλλουν τὶς διακοινοτικὲς συγκρούσεις στὴ διεθνῆ κοινότητα ὡς ἀπόδειξη τοῦ ἀνέφικτου τῆς εἰρηνικῆς συμβίωσης Ἑλλήνων καὶ Τούρκων στὸ νησί, ἐμφανίζοντας ἔτσι τὴ δική τους παρουσία ὡς ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς ἀνοικτῆς σύγκρουσης.

Ἡ Τουρκία, ἀπὸ τὴν πλευρὰ της, βρῆκε σὲ αὐτὴ τὴν κατάστασι μὴ πρώτης τάξεως εὐκαιρία νὰ μπεῖ ἐντελῶς ἀνέλπιστα στὸ παιχνίδι τῆς διεκδίκησης τῆς Κύπρου. Ἐδῶ ὑπάρχει ἓνα σημεῖο γιὰ τὸ

Βεβαίως, ἡ Τουρκία, ἔχοντας μπεῖ ἀνέλπιστα στὸ παιχνίδι τοῦ Κυπριακοῦ, γνώριζε πολὺ καλὰ ὅτι μποροῦσε νὰ ἔχει ἐρείσματα καὶ νὰ ἐγείρει ἀξιώσεις στὴν Κύπρου, μόνον ὅσο ἡ τουρκοκυπριακὴ κοινότητα προσέβλεπε σὲ αὐτὴν. Καὶ γιὰ νὰ γίνεῖ αὐτό, ἔπρεπε νὰ φροντίσει, ὥστε ἡ τουρκοκυπριακὴ κοινότητα νὰ φανατισθεῖ κατάλληλα. Κι ἂν δὲν ὑπῆρχαν λόγοι γιὰ ἓναν τέτοιο φανατισμὸ, ἔπρεπε νά... κατασκευασθοῦν!

Σήμερα γνωρίζουμε ὅτι ἓνα παράδειγμα τέτοιας «κατασκευῆς» εἶναι ἡ περίφημη «σφαγὴ τῆς μπανιέρας» τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1963, κατὰ τὴ διάρκεια τῶν διακοινοτικῶν συγκρούσεων στὴ Λευκωσία, μὲ ἐπίκεντρο τὴν περιοχὴ τῆς Ὀμορφίτας, κατόπιν τῆς τουρκοκυπριακῆς ἀνταρσίας τοῦ ἔτους ἐκείνου. Ὡς ἀπόδειξη τῶν ὁμοτήτων τῆς

Ὁ λόγος τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς Τουρκίας γιὰ τὴν Κύπρου δὲν ἦταν καὶ δὲν εἶναι ἡ τουρκοκυπριακὴ κοινότητα. Ἐν προκειμένῳ εἶναι ἀφοπλιστικὴ στὴν εἰλικρίνειά της ἡ παραδοχὴ τοῦ νῦν ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας Ἀχμέτ Νταβούτογλου, ὅτι, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχε οὔτε ἓνας μουσουλμάνος Τούρκος στὴν Κύπρου, ἡ Τουρκία θὰ ὄφειλε νὰ διατηρεῖ ἓνα Κυπριακὸ ζήτημα!!!

ὁποῖο δὲν πρέπει νὰ τρέφουμε αὐταπάτες. Ὁ λόγος τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς Τουρκίας γιὰ τὴν Κύπρου δὲν ἦταν καὶ δὲν εἶναι ἡ τουρκοκυπριακὴ κοινότητα. Ἐν προκειμένῳ εἶναι ἀφοπλιστικὴ στὴν εἰλικρίνειά της ἡ παραδοχὴ τοῦ νῦν ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας Ἀχμέτ Νταβούτογλου, ὅτι, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχε οὔτε ἓνας μουσουλμάνος Τούρκος στὴν Κύπρου, ἡ Τουρκία θὰ ὄφειλε νὰ διατηρεῖ ἓνα Κυπριακὸ ζήτημα!!! (Αχμέτ Νταβούτογλου, *Τὸ στρατηγικὸ βᾶθος. Ἡ διεθνὴς θέσι τῆς Τουρκίας*, μετάφρ. Νικόλαος Ραπτόπουλος, ἐπιμέλεια Νεοκλῆς Σαρρῆς, Ἐκδόσεις Ποιότητα, Ἀθήνα 2010, σελ. 279).

ἑλληνικῆς πλευρᾶς, ἡ τουρκικὴ πλευρὰ κυκλοφόρησε τότε εὐρέως μιὰ φωτογραφία στὴν ὁποία φαίνονταν καθαρὰ τέσσερα πτώματα, μιᾶς γυναίκας καὶ τριῶν μικρῶν παιδιῶν, στιβαγμένα σὲ μιὰ μπανιέρα. Τὰ θύματα ἦταν ἡ οἰκογένεια τοῦ Τούρκου ἀξιωματικοῦ Νιχὰτ Ἰλχάν, ποὺ ὑπηρετοῦσε στὴν ΤΟΥΡΔΥΚ (Τουρκικὴ Δύναμη Κύπρου) ὡς στρατιωτικὸς ἰατρός. Ἡ φωτογραφία προκάλεσε ἀποτροπιασμὸ καὶ πολλὲς συμπάθειες γιὰ τὴν τουρκοκυπριακὴ κοινότητα, ἡ ὁποία «ἔπεφτε θῦμα τῆς ὁμῆς ἑλληνοκυπριακῆς βίας».

Καὶ ὁμως, σήμερα γνωρίζουμε ὅτι ἡ ἀλήθεια ἦταν ἐντελῶς διαφορετικὴ. Ὅπως

έκμυστηρεύθηκε ήδη από το 1985 στον δημοσιογράφο του ΡΙΚ Κώστα Γενάρη (*Εξ Ανατολών*, Αθήνα 2000, σελ. 16-18) ο φωτογράφος που είχε τραβήξει αυτή τη φωτογραφία, ο Τούρκος φωτορεπόρτερ Άχμντ Μπαράν, ο δολοφόνος ήταν ο ίδιος ο Νιχάτ Ίλχάν, που έπασχε από σχιζοφρένεια και σε μιὰ κρίση άμók είχε σκοτώσει ο ίδιος τη γυναίκα του και τὰ τρία παιδιά του. Ο Τούρκος φωτορεπόρτερ, όπως έκμυστηρεύθηκε ο ίδιος, είχε óδηγηθεί από Τούρκους στρατιωτικούς στο σπίτι του Νιχάτ Ίλχάν, βαθιά μέσα στην τουρκοκυπριακή συνοικία και μακριά από την περιοχή τών συγκρούσεων, και είχε διαταχθεί να τραβήξει την περίφημη φωτογραφία, την όποία στη συνέχεια άξιοποίησε η τουρκική προπαγάνδα. Όταν είχε τραβήξει τη φωτογραφία, ένας άξιωματικός με προτεταμένο τó όπλο του είχε πάρει τó φίλι και του είχε υποδείξει να ξεχάσει ότι είχε πάει στο σπίτι εκείνο, καθώς και τὰ όσα είχε δει εκεί.

Επρόκειτο για μιὰ συνήθη πρακτική τής τότε τουρκικής πολιτικής. Άς μñν ξεχνάμε ότι δέκα χρόνια νωρίτερα, στις 5 Σεπτεμβρίου 1955, τó πογκρόμ που ξερρίζωσε τόν έλληνισμό τής Κωνσταντινούπολης είχε πυροδοτηθεί από την έκρηξη μιás βόμβας στο σπίτι στο όποιο λεγόταν ότι είχε γεννηθεί ο Κεμάλ Άτατούρκ στη Θεσσαλονίκη. Όπως άποκαλύφθηκε άργότερα στη δίκη του Τούρκου πρωθυπουργού Μεντερές και του ύπουργού τών Έξωτερικών Ζαρού, επί τών ήμερών τών όποιών είχαν λάβει χώρα τὰ γεγονότα του 1955, η βόμβα είχε τοποθετηθεί από Τούρκο πράκτορα...

Υπό αυτές τις συνθήκες, ήταν πολύ δύσκολο να εúδοκιμήσει η ανεξάρτητη Κυπριακή Δημοκρατία, η όποία γεννήθηκε με τις συνθήκες Ζυρίχης-Λονδίνου που τέθηκαν σε ίσχύ τόν Αύγουστο του 1960. Άλλωστε, η ανεξαρτησία τής Κυπριακής Δημοκρατίας δέν ανταποκρινόταν στα αιτήματα καμμίας από τις δύο éθνικές κοινότητες,

με άποτέλεσμα συχνά να ύποσκάπτεται και από τις δύο. Η μñν Τουρκία, η όποία είχε ανέλπιστα άναγορευθεί éγγυήτρια δύναμη του νεοσύστατου κράτους, γνώριζε καλά, όπως σημειώσαμε και παραπάνω, ότι μπορούσε να έχει éρείσματα και να éγειρει άξιώσεις στην Κύπρο, μόνον όσο διατηρείτο η ένταση και η τουρκοκυπριακή κοινότητα προσέβλεπε σε αυτήν. Έτσι, η Τουρκία από πολύ νωρίς έπιδόθηκε σε μιὰ έκστρατεια μίσους και βίας στην Κύπρο. Από την άλλη, μεγάλο μέρος τής έλληνοκυπριακής κοινότητας, άκόμη και σε ύψηλά κλιμάκια (άν πιστεύσουμε τó διαρρηύσαν τó 1966 «Σχέδιο Άκρίτας»), έκτιμούσε ότι, άν τó σύνταγμα τής ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας άποδεικνυόταν δυσλειτουργικό, τότε η λύση του 1960 θα άποδεικνυόταν νόθα και άδικη και θα άνοιγε ο δρόμος για την ύλοποίηση τής πολυπόθητης Ένωσης, που θα φάνταζε πολύ πιό βιώσιμη και δίκαιη.

Ένθ όμως τὰ παραπάνω είναι άληθιή, κάποιοι προχωρούν σε αυθαίρετες σχηματοποιήσεις, οι όποιες σε καμμία περίπτωση δέν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, έμφανίζοντας και τις δύο πλευρές να έχουν επενδύσει éξίσου στο μίσος και τη βία. Τó πρώτο σημείο τó όποιο έντελώς έξόφθαλμα πάσχει σε μιὰ τέτοια, ανιστόρητη παραδοχή είναι αυτό τó «έξίσου».

Ός ένδεικτικό του βαθμού καλλιέργειας του μίσους και τής βίας από την τουρκική –όχι την τουρκοκυπριακή– πλευρά, είναι έξαιρετικά άποκαλυπτικό να θυμηθούμε éδω ένα δημοφιλές éκείνη την έποχή ποίημα με τόν τίτλο «Kin» (= Τó μίσος), τó όποιο δημοσιεύθηκε και τόν μαύρο Ιούλιο του 1974 στην τουρκική έφημερίδα *Χουριέτ* και συνδέεται από πολλούς στην Ελλάδα με τόν γνωστό Τούρκο δημοσιογράφο Abdü İpekçi, που δολοφονήθηκε από τούς «Γκρίζους Λύκους» στην Τουρκία· στην πραγματικότητα όμως τó ποίημα αυτό είναι παλαιότερο, άνήκει στον éθνικιστή ποιητή Behcet Kemal Caglar και περιλαμβάνεται

στην ἀνθολογία τοῦ Τουρκοκύπριου Hasan Sefik Altay μὲ τίτλο *Sıırlerte Kutsal Savas ve Direnismiz* (= Ὁ Ἰερὸς Ἀγὼνας καὶ ἡ Ἀντίστασή μας στὴν Ποίηση), παραδίδεται δὲ ὅτι μεταδιδόταν καθημερινὰ τὰ χρόνια τῶν διακοινοτικῶν συγκρούσεων τῆς δεκαετίας τοῦ 1960 ἀπὸ τὸν ραδιοφωνικὸ σταθμὸ Bayrak. Τὸ ποίημα ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ὅσο ὑπάρχει ὁ πρόστυχος
ὁ Ἕλληνας σ' αὐτὸν τὸν κόσμο,
δὲν βγαίνει, μὰ τὸν Ἀλλάχ,
αὐτὸ τὸ μῖσος ἀπὸ μέσα μου.
Σὰν στέκομαι καὶ τὸν κοιτάζω τὸν σκύλο,
δὲν βγαίνει, μὰ τὸν θεό,
αὐτὸ τὸ μῖσος ἀπὸ μέσα μου,
χιλίων γκιαούρηδων τὰ κεφάλια
δὲν σβήνουν ἓνα μῖσος.

Ἐκδίκηση νὰ πάρω
εἶναι ὁ μοναδικός μου στόχος,
σὰν ἀναμετρηθῶ στῆς μάχης τὸ πεδίο,
χιλίων γκιαούρηδων τὰ κεφάλια
νὰ κλαδέψω σὲ μία μέρα,
δὲ βγαίνει, μὰ τὸν θεό,
αὐτὸ τὸ μῖσος ἀπὸ μέσα μου,
χιλίων γκιαούρηδων τὰ κεφάλια
δὲν σβήνουν ἓνα μῖσος.

Τὰ κεφάλια τριάντα
χιλιάδων νὰ πολτοποιοῦσα,
τὰ δόντια δέκα χιλιάδων
μὲ τὴν τανάλια νὰ ἔβγαζα,
ἓκατὸ χιλιάδων τὰ πτώματα
νὰ σκορποῦσα στὶς ρεματιές,
δὲν βγαίνει, μὰ τὸν θεό,
αὐτὸ τὸ μῖσος ἀπὸ μέσα μου,
χιλίων γκιαούρηδων τὰ κεφάλια
δὲν σβήνουν ἓνα μῖσος.

Ὁ κόσμος ὅλος ξέρει
πόσο ἀνώτερος εἶναι ὁ Τοῦρκος
καὶ πόση κακοήθεια φωλιάζει
στὸ μυαλὸ τοῦ Ἕλληνα,
πέντε χιλιάδων τὰ πτώματα

νὰ ἔκαιγα στοὺς κλιβάνους,
δὲν βγαίνει, μὰ τὸν θεό,
αὐτὸ τὸ μῖσος ἀπὸ μέσα μου,
χιλίων γκιαούρηδων τὰ κεφάλια
δὲν σβήνουν ἓνα μῖσος.

Σαράντα χιλιάδες τους
νὰ σούβλιζα μὲ τὴ λόγχη μου,
ὀγδόντα χιλιάδες τους
νὰ ἔστελνα στὴν κόλαση,
ἓκατὸ χιλιάδες τους
νὰ κρεμοῦσα στὸ σκοινί,
δὲν βγαίνει, μὰ τὸν θεό,
αὐτὸ τὸ μῖσος ἀπὸ μέσα μου,
χιλίων γκιαούρηδων τὰ κεφάλια
δὲν σβήνουν ἓνα μῖσος!»

Τὸ ποίημα αὐτὸ εἶναι ἐξόχως ἀποκαλυπτικό. Διότι γνωρίζουμε πράγματι καὶ στὴν Ἑλλάδα τοποθετήσεις ποῦ ἀπομονώνονται ὡς ἐθνικιστικὲς καὶ καταδικάζονται, πολὺ συχνὰ δικαίως, ὡς κηρύγματα μίσους καὶ βίας. Ἀλλά, ἂν τὶς συγκρίνουμε μὲ αὐτὸ τὸ δείγμα τουρκικοῦ ἐθνικισμοῦ, μοιάζει νὰ συγκρίνουμε... τὴ σφεντόνα μὲ τὴ βόμβα ὑδρογόνου!

Ὅλη ἡ βία τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς τοῦ 1974 ἐξηγεῖται πολὺ εὐκόλα, ἂν συνεκτιμήσουμε αὐτὴ τὴν προπαγάνδα μίσους καὶ βίας. Γιὰ παράδειγμα, σχετικὰ πρόσφατα, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 2009, ἡ τουρκοκυπριακὴ ἐφημερίδα *Ἀφρικὴ* φιλοξένησε μιὰ συγκλονιστικὴ μαρτυρία ἐνὸς Τουρκοκύπριου αὐτόπτη μάρτυρα σὲ ἓνα εἰδεχθὲς ἔγκλημα. Ὁ ἐν λόγω Τουρκοκύπριος συνόδευε μαζί μὲ ἄλλους μιὰ ομάδα 320 Ἑλληνοκυπρίων αἰχμαλώτων στὸ λιμάνι τῆς Κερύνειας, ἀπὸ ὅπου αὐτοὶ θὰ προωθοῦνταν μὲ πλοῖο σὲ χώρους κράτησης στὴν Τουρκία. Μονάδες τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ποῦ συνέβη νὰ ἀποβιβάζονται ἐκεῖνη τὴ στιγμή ἀντιλήφθηκαν τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ὀρμησαν ἐναντίον τους μὲ πρωτοφανῆ ἀγριότητα φονεύοντάς τους μέχρις ἐνός μὲ τὶς ξιφολόγχες τους, μένοντας ἀσυγκίνητοι

μπροστά στο αίμα που έρρεε ποτάμι και τις κραυγές απόγνωσής τους. Ο Τουρκοκύπριος αυτόπτης μάρτυρας της αποτρόπαιης αυτής σφαγής δήλωσε ότι ήταν τέτοιο το μένος των Τούρκων, που ο ίδιος και οι συμπατριώτες του φοβήθηκαν ακόμη και για τη ζωή τους, βλέποντας τη δίψα για αίμα στα μάτια των στρατιωτών. Η φονική μανία των Τούρκων στρατιωτών σε αυτό το ειδικό έγκλημα είναι βεβαίως απάνθρωπη· ως μας επιτραπεί όμως να παρατηρήσουμε ότι είναι παράλληλα σε κάποιο βαθμό φυσική, αν αναλογισθεί κανείς την προπαγάνδα μίσους που είχαν υποστεί αυτοί οι νέοι άνθρωποι, μια προπαγάνδα που έφθανε να γεννά κηρύγματα βίας σαν αυτό που είδαμε στο παραπάνω ποίημα. Και επαναλαμβάνουμε ότι τέτοιας κλίμακας προπαγάνδα μίσους δεν γνωρίζουμε να έχει υπάρξει από ελληνικής πλευράς.

Αλλά είναι ακόμη περισσότερο σημαντικό να καταλάβουμε ότι η διαφορά δεν είναι απλώς διαφορά κλίμακας και διαστάσεων. Υπάρχει και μια άλλη, κρίσιμη ειδοποιός διαφορά: Η βία δεν υιοθετήθηκε ποτέ ως τρόπος προώθησης πολιτικής από την ελληνική και την ελληνοκυπριακή πλευρά, αντίθετα από ό,τι συνέβη από την πλευρά της Τουρκίας. Γνωρίζουμε ότι υπήρξαν και μεμονωμένα περιστατικά βίας από την ελληνοκυπριακή πλευρά, όπως για παράδειγμα η εκτέλεση από εξοργισμένους ένοπλους Έλληνοκυπρίους 82 Τουρκοκυπρίων από το χωριό Τόχνη της επαρχίας Λάρνακας την ημέρα της έναρξης του «Αττίλα II». Τέτοια όμως περιστατικά απομονώνονταν. Είναι χαρακτηριστικό ότι, λίγους μόλις μήνες μετά την τουρκική εισβολή, στις 11 Ιανουαρίου 1975, η κυπριακή δικαιοσύνη δεν δίστασε να καταδικάσει στην εσχάτη των ποινών τον συλληφθέντα Γιάννη Αντωνίου Βουνιώτη, ο οποίος ένεχόταν στον φόνο Τουρκοκυπρίων αμάχων. Αντίθετα, η τουρκική πλευρά προώθησε και υλοποίησε συστηματικά μια

έκστρατεία μίσους και βίας, προκειμένου να διατηρήσει ζωντανά τα έρεϊσματα και τις αξιώσεις της στην Κύπρο.

Όπως είναι λοιπόν φυσικό, δεν μπορεί να υπάρξει κανένας απολύτως συμψηφισμός των όποιων μεμονωμένων έγκλημάτων εις βάρος Τουρκοκυπρίων την περίοδο της τουρκοκυπριακής ανταρσίας του 1963-64 ή τις ημέρες της τουρκικής εισβολής του 1974 με την οργανωμένη πολιτική μίσους και βίας ενός συντεταγμένου κράτους, της Τουρκίας, μιας πολιτικής που κορυφώθηκε με την εισβολή του 1974 κατά ωμή παραβίαση κάθε έννοιας διεθνούς νομιμότητας.

Η άφορη της τουρκικής εισβολής

Άφορη της τουρκικής εισβολής στάθηκε, όπως είναι γνωστό, το αστόχαστο πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 1974 στην Κύπρο, ένορχηστρωμένο από το καθεστώς Ίωαννίδη στην Αθήνα, το οποίο ανέτρεψε τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Μακάριο και ανέθεσε την Προεδρία στον δημοσιογράφο και παλαιό αγωνιστή της ΕΟΚΑ Νίκο Σαμφών (1935-2001).

Τον τελευταίο καιρό διαπιστώνουμε στην ελληνική πλευρά μια αυξημένη διάθεση αυτοκριτικής, ή οποία, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, καταλήγει στην ένοχη παραδοχή πώς «μεταξύ μας, ό,τι και να έκαναν οι Τούρκοι, έχουμε κι εμείς λερωμένη τη φωλιά μας». Και αυτά λέγονται εν είδει «αποκάλυψης». Είναι λοιπόν ανάγκη να βάλουμε τα πράγματα στη θέση τους.

Σήμερα γνωρίζουμε ότι το πραξικόπημα της ανατροπής του Μακαρίου ήταν ένα λάθος. Και βεβαίως, όπου υπάρχουν λάθη υπάρχουν και ευθύνες. Σύμφωνα. Αλλά, επιτέλους, δεν βαραινούν όλες οι ευθύνες το ίδιο. Η ελληνική πλευρά, με τεράστια την ευθύνη του τότε καθεστώτος, του καθεστώτος Ίωαννίδη, έδωσε πράγματι

–κάκιστα– την άφορμή. “Ας μη λησμονούμε όμως ότι έδωσε την άφορμή αυτή σε μια Τουρκία που είχε την εισβολή στην Κύπρο στον στρατηγικό της σχεδιασμό, γύρευε άπεγνωσμένα τις άφορμές και, όταν δεν τις έβρισκε, δεν δίσταζε άκόμη και να τις... κατασκευάσει!

Πράγματι, σήμερα γνωρίζουμε ότι ήδη το 1964 ή τουρκική πλευρά ήταν έτοιμη να εισβάλει στην Κύπρο, και ή εισβολή αυτή δεν άπετραπή παρά χάρη στην άμερικανική παρέμβαση. “Άλλωστε, το 1964 έχουμε μια πρώτη στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας στην Κύπρο, με τον βομβαρδισμό άπό τουρκικά άεροσκάφη, με χρήση και βομβών ναπάλμ, των έλληνοκυπριακών θέσεων στην Τυλληρία, με άποτέλεσμα τον θάνατο 55 Έλληνοκυπρίων, εκ των οποίων οι 28 ήταν πολίτες. Η Τουρκία λοιπόν ήδη άπό τότε, το 1964, είχε την εισβολή στην Κύπρο στον στρατηγικό της σχεδιασμό, γύρευε άπεγνωσμένα τις άφορμές και, όταν δεν τις έβρισκε, δεν δίσταζε άκόμη και να τις κατασκευάσει, όπως άκριβώς έκανε με την περίφημη «σφαγή της μπανιέρας». Σε αυτή την Τουρκία δόθηκε –άστόχαστα– ή άφορμή με το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου.

Είναι πολύ σημαντικό να έχουμε στο μυαλό όλα τα παραπάνω. Διότι και ό Χίτλερ είχε βρει χίλιες άφορμές να εισβάλει στην Τσεχοσλοβακία πρώτα και στην Πολωνία κατόπιν, αίματοκυλώντας την ανθρωπότητα (άμέτρητα ήταν τα γερμανικά δημοσιεύματα για ώμότητες εις βάρος των γερμανικών μειονοτήτων στις δύο αυτές χώρες, που όδηγοΰσαν στη συντονισμένη άπαίτηση του Τύπου να δοθεί άπάντηση σε αυτές τις «προκλήσεις»). Και όταν οι άφορμές δεν του έφθαναν, ό Χίτλερ δεν είχε διστάσει να τις κατασκευάσει (θυμηθείτε τη σκινοθετημένη αίματηρή επίθεση Πολωνών, τάχα, στρατιωτών –στην πραγματικότητα άνδρων των “Ες “Ες που φοροΰσαν στολές του πολωνικού στρατού–

κατά του γερμανικού ραδιοφωνικού σταθμού στην περιοχή Γκλάβιτς της Σιλεσίας, τη νύκτα της 31^{ης} Αύγουστου προς την 1^η Σεπτεμβρίου 1939, την έπαύριο της όποίας ό Χίτλερ εισέβαλε στην Πολωνία). Και ό Χίτλερ, λοιπόν, όπως και ή Τουρκία στην περίπτωση της Κύπρου, είχε στον στρατηγικό του σχεδιασμό την εισβολή στην Τσεχοσλοβακία πρώτα και στην Πολωνία στη συνέχεια· και έχοντας την εισβολή στον στρατηγικό του σχεδιασμό, γύρευε άπεγνωσμένα τις άφορμές για αυτήν και, όταν οι ύπάρχουσες δεν του έφθαναν, δεν δίσταζε άκόμη και να τις κατασκευάσει. Άλλά δεν βλέπουμε ποιά λογική θα είχε μια ένοχη παραδοχή ότι για τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εΰθύνονται οι... Τσέχοι ή οι Πολωνοί, έπειδή προκάλεσαν τον Χίτλερ...

Κάτι ανάλογο ισχύει και στην περίπτωση της Κύπρου. Η ένοχη άυτοκρατική της έλληνικής πλευράς για τα γεγονότα του 1974 δεν άκυρώνει, ούτε καν μετριάζει τις εΰθυνες της τουρκικής πλευράς. Άλλωστε, εκεί όπου αυτό που χρειάζεται είναι έργα και όχι λόγια, ή άυτοκρατική είναι πολΰτιμη, υπό μία όμως προϋπόθεση: ότι είναι γόνιμη, ότι δηλαδή άποτελεί το θεμέλιο που θα μας έπιτρέψει να προβούμε στις κατάλληλες ένεργειες, χωρίς τα λάθη και τις έπιπολαιότητες του παρελθόντος· όταν, αντίθετα, ή άυτοκρατική είναι άπλως το άλλοθι, για να μην κάνουμε άπολύτως τίποτα, τότε τα πράγματα αλλάζουν...

Η πρώτη τουρκική εισβολή

Τα ξημερώματα της 20^{ης} Ιουλίου 1974 έκδηλώθηκε ή τουρκική εισβολή στην Κύπρο με άποβατικές και άεροπορικές έπιχειρήσεις, με τη συμμετοχή περίπου 40.000 άνδρων υπό τη διοίκηση του άντιστρατήγου Νουρεντίν Έρσίν. Η Τουρκία άνακοίνωσε ότι ή εισβολή ήταν μια «ειρηνευτική έπιχείρηση» για την άποκατάστα-

ση τῆς συνταγματικῆς τάξης, πού εἶχε διασαλευθεῖ ἀπό τὸ πραξικόπημα καὶ τὴν ἀνατροπὴ τῆς κυπριακῆς κυβέρνησης, μὲ ἐμπλοκὴ τῆς δικτατορικῆς κυβέρνησης τῆς Ἀθήνας. Ἄδηλον γὰρ οἱ Τούρκοι ἐπέλεξαν νὰ δώσουν σὲ αὐτὴ τὴν... εἰρηνευτικὴ ἐπιχείρηση τὴν κωδικὴ ὀνομασίαν «Ἀττίλας», καὶ ὄχι «Τὸ περιστέρι τῆς εἰρήνης» ἢ καὶ παρόμοιο...

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι λίγες ἡμέρες νωρίτερα, στὶς 17 Ἰουλίου, ὁ Τούρκος πρωθυπουργὸς Μπουλέντ Ἐτσεβίτ εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὴ Μεγάλῃ Βρετανία μὲ τὴν πρόταση ἢ Τουρκία καὶ ἡ Μεγάλῃ Βρετανία νὰ ἀναλάβουν κοινὴ δράση στὴν Κύπρῳ ὡς ἐγγυήτριες δυνάμεις. Οἱ Βρετανοὶ εἶχαν ἀπορροίψει τὴν εἰσήγησί του καὶ τὸν εἶχαν ἀποτρέψει ἀπὸ τὴν ἀνάληψη ὁποιασδήποτε στρατιωτικῆς ἐπέμβασης στὴν Κύπρῳ. Πρακτικὰ, οἱ ἴδιοι οἱ Βρετανοὶ, παρὰ τὴ σύγκρουσί τους μὲ τὸ ἑλληνοκυπριακὸ στοιχεῖο κατὰ τὸ Ἔπος τῆς ΕΟΚΑ λίγα χρόνια πρὶν καὶ τὴ συχνὰ ἀπροκάλυπτα φιλοτουρκικὴ πολιτικὴ τους στὸ Κυπριακὸ, ἐν προκειμένῳ ὑπεδείκνυαν στὴν Τουρκία τὸ παράνομο τῶν σχεδίων τῆς γὰ τὴν Κύπρῳ.

Ἀπὸ τὰ ὅσα γνωρίζουμε, φαίνεται ὅτι ἡ Τουρκία προχώρησε στὴν εἰσβολή, χωρὶς νὰ ἔχει ἐξασφαλίσει τὴν ἐνεργὸ ὑποστήριξη οὔτε τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας οὔτε, κυρίως, τῶν Η.Π.Α. Ἀλλὰ οἱ Η.Π.Α. εἶχαν ἄλλα πράγματα νὰ φροντίσουν, μὲ σημαντικὰ θέματα τόσο στὴ διεθνή ὅσο καὶ στὴν ἐσωτερικὴ πολιτικὴ σκηνή, καθὼς ἐκεῖνες ἀκριβῶς τὶς ἡμέρες μαινόταν στὶς Η.Π.Α. τὸ σκάνδαλο Γουότεργκεϊτ, τὸ ὁποῖο θὰ κορυφωνόταν μὲ τὴν παραίτηση τοῦ Προέδρου Νίξον ἀπὸ τὸ ἀξίωμα του στὶς ἀρχὲς Αὐγούστου. Ἐπομένως, οἱ Τούρκοι δὲν εἶχαν μὲν ἐξασφαλίσει τὴν ἐνεργὸ ὑποστήριξη κάποιας μεγάλης δυνάμεις στὰ σχέδιά τους, ἀλλὰ γνώριζαν ὅτι καὶ κανένας δὲν θὰ τοὺς ἐμπόδιζε. Καὶ αὐτὸ τοὺς ἦταν ἀρκετό...

Οὔτε ἡ διεθνὴς ἀπομόνωση οὔτε ἡ νομικὴ ἀπογύμνωση τῶν ἐπιχειρημάτων τῆς τουρκικῆς πλευρᾶς δὲν κατέδειξε τόσο ἐναργῶς τὸ ἔωλον τῶν τουρκικῶν ἰσχυρισμῶν, ὅσο τὸ ἔκαναν οἱ ἴδιοι οἱ Τούρκοι στὴ συνέχεια, μὲ τὸν «Ἀττίλα II».

Τὸ ἴδιο βράδυ τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς, τὸ βράδυ τῆς 20^{ης} Ἰουλίου 1974, τὸ Συμβούλιο Ἀσφαλείας τοῦ ΟΗΕ ἐξέδωσε τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 353 ψήφισμά του, μὲ τὸ ὁποῖο καλοῦσε σὲ ἄμεση κατάπαυση τοῦ πυρὸς καὶ σὲ ἀποχώρηση ἀπὸ τὴν Κύπρῳ τοῦ «ξένου στρατιωτικοῦ δυναμικοῦ». Παρὰ τὴν ὁμόφωνη ἔγκρισί του, τὸ ψήφισμα ἀγνοήθηκε ἐπιδεικτικὰ ἀπὸ τὴν Τουρκία.

Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι, μολονότι ἡ Τουρκία προχώρησε στὴν εἰσβολὴ στὴν Κύπρῳ ἐπικαλούμενη τὴν ιδιότητά της ὡς ἐγγυήτριας δυνάμεις, καὶ συγκεκριμένα κἀνοντας χρῆσι τοῦ ἄρθρου 4 τῶν συμφωνιῶν τῆς Ζυρίχης, τὸ Νομικὸ Τμῆμα τῆς Γενικῆς Συνέλευσης τοῦ ΟΗΕ γνωμάτευσε ὅτι ἀπὸ τὴ Συνθήκη τῆς Ζυρίχης δὲν ἀπέρρεε σὲ καμμία περίπτωσι τὸ δικαίωμα μονομεροῦς στρατιωτικῆς ἐπέμβασης.

Τίποτε ὅμως, οὔτε ἡ διεθνὴς ἀπομόνωση οὔτε ἡ νομικὴ ἀπογύμνωση τῶν ἐπιχειρημάτων τῆς τουρκικῆς πλευρᾶς, δὲν κατέδειξε τόσο ἐναργῶς τὸ ἔωλον τῶν τουρκικῶν ἰσχυρισμῶν, ὅσο τὸ ἔκαναν οἱ ἴδιοι οἱ Τούρκοι στὴ συνέχεια, μὲ τὸν «Ἀττίλα II».

Ἀττίλας II

Ἡ ἀνακωχὴ πού συνομολογήθηκε καὶ ἄρχισε νὰ ἰσχύει ἀπὸ τὶς 4 τὸ ἀπόγευμα τῆς 22^{ης} Ἰουλίου 1974 βρῆκε τοὺς Τούρκους νὰ ἔχουν θέσει ὑπὸ τὸν ἔλεγχό τους περι-

που τὸ 3% τοῦ κυπριακοῦ ἐδάφους. Τὶς ἐπόμενες τρεῖς ἐβδομάδες τῆς ἀνακωχῆς καὶ τῶν διαπραγματεύσεων, οἱ Τούρκοι ἐνίσχυαν συνεχῶς τὸ προγεφύρωμά τους, ἐνῶ δὲν δίσταζαν νὰ παραβιάζουν τὴν ἀνακωχή μὲ μικρῆς κλίμακας ἐπιχειρήσεις πρὸς ἐνίσχυση τοῦ θύλακα τῆς Κερύνειας (εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι τὸ τετραήμερο 22-26 Ἰουλίου παραβίασαν τὴν ἐκεχειρεία 55 φορές). Τελικά, στὶς 14 Αὐγούστου οἱ Τούρκοι ἐξασέλυσαν τὸν «Ἀττίλα II», ποὺ ἐπεξέτεινε τὴ ζώνη τῆς τουρκικῆς κατοχῆς ἀπὸ τὸ 3% στὸ 37% περίπου τοῦ κυπριακοῦ ἐδάφους, διαμορφώνοντας τὴν εἰκόνα τῆς κυπριακῆς τραγωδίας ποὺ παραμένει μέχρι σήμερα, σαράντα χρόνια μετὰ.

β. Τὸ σημαντικώτερο, στὴν ἴδια τὴν Κύπρο ἡ συνταγματικὴ τάξη εἶχε ἀποκατασταθεῖ πλήρως τὴ στιγμὴ τῆς ἐκδήλωσης τοῦ «Ἀττίλα II»! Ἦδη στὶς 23 Ἰουλίου ὁ Νίκος Σαμψῶν εἶχε ἀναγκασθεῖ ὑπὸ τὸ βῆρος τῶν τραγικῶν ἐξελίξεων νὰ παραδώσει τὴν ἐξουσία, ὀκτῶ μόλις ἡμέρες μετὰ τὴν ἀνοδό του σὲ αὐτὴν μὲ τὸ πραξικόπημα κατὰ τοῦ Μακαρίου, στιγματιζόμενος ἔκτοτε ὡς ὁ Πρόεδρος τῶν ὀκτῶ ἡμερῶν, ἢ, ἀκόμη, ὡς ὁ «ὀκταήμερος». Ἡ ἐξουσία εἶχε παραδοθεῖ στὸν Πρόεδρο τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων Γλαῦκο Κληρίδη, καὶ ἀναμενόταν ἡ ἐπιστροφή τοῦ συνταγματικὰ ἐκλεγμένου Προέδρου Μακαρίου, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει στὸ ἐξωτερικόν, γιὰ νὰ σωθεῖ

Στὴν ἴδια τὴν Κύπρο ἡ συνταγματικὴ τάξη εἶχε ἀποκατασταθεῖ πλήρως τὴ στιγμὴ τῆς ἐκδήλωσης τοῦ «Ἀττίλα II»!

Μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ σημαντικὲς πτυχὲς τοῦ Κυπριακοῦ, τὴν ὁποία δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοοῦμε, εἶναι ὅτι ἡ δευτέρη αὐτὴ τουρκικὴ ἐπίθεση κατέρριψε αὐτομάτως καὶ πανηγυρικὰ τὸ –οὕτως ἢ ἄλλως ἔωλο– ἐπιχείρημα τῆς τουρκικῆς πλευρᾶς, ὅτι δῆθεν ἡ εἰσβολὴ ἀποσκοποῦσε στὴν ἀποκατάσταση τῆς συνταγματικῆς τάξης. Καὶ τοῦτο, διότι στὶς 14 Αὐγούστου, ποὺ ἐκδηλώθηκε ὁ «Ἀττίλας II», δὲν ὑπῆρχε καμμιά ἀπολύτως συνταγματικὴ ἐκτροπή, οὔτε στὴν Ἑλλάδα οὔτε στὴν Κύπρο. Συγκεκριμένα:

α. Στὴν Ἑλλάδα τὸ καθεστῶς τῆς δικτατορίας εἶχε καταρρεύσει ὑπὸ τὸ βῆρος τῶν ἐξελίξεων στὴν Κύπρο, ὁ Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς εἶχε ἀνακληθεῖ ἀπὸ τὴν αὐτοεξορία του στὸ Παρίσι, στὶς 24 Ἰουλίου εἶχε σχηματισθεῖ ὑπὸ τὸν ἴδιο κυβέρνηση ἐθνικῆς ἐνότητας (ἐξ ὧ καὶ ἡ 24^η Ἰουλίου τιμᾶται ὡς ἐπέτειος ἀποκατάστασης τῆς δημοκρατίας) καὶ ἡ χώρα εἶχε μπεῖ στὴν πορεία πρὸς τὶς ἐκλογές.

ἀπὸ τοὺς πραξικοπηματίες. Σημειωτέον ὅτι τὸ ἄρθρο 36 τοῦ κυπριακοῦ συντάγματος προέβλεπε ρητῶς ὅτι, σὲ περίπτωσι ἀπουσίας τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, τὸν ἀναπληρῶνει ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων. Ἐπομένως, ἡ συνταγματικὴ τάξη εἶχε πλήρως ἀποκατασταθεῖ.

Τὰ παραπάνω «χρωματίζουν» μὲ ἕναν ἰδιαίτερο τρόπο τόσο τὰ γεγονότα τῆς Κύπρου ὅσο καὶ τὸν πραγματικὸ χαρακτῆρα τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λησμονοῦνται.

Ἐνῶ ὁ «Ἀττίλας II» βρισκόταν σὲ ἐξέλιξη, τὸ Συμβούλιο Ἀσφαλείας τοῦ ΟΗΕ μὲ τέσσερα ψηφίσματά του, τὰ ὑπ' ἀρ. 357-360 τῆς 15^{ης} καὶ 16^{ης} Αὐγούστου, ζήτησε τὴν ἄμεση κατάπαυση τοῦ πυρός, τὴν ἀπόσυρση ἀπὸ τὴν Κύπρο ὄλων τῶν ξένων στρατευμάτων καὶ τὴν ἐπανάληψη τῶν διαπραγματεύσεων γιὰ τὴν ἀναζήτηση εἰρηνικῆς λύσης. Καὶ τὰ τέσσερα ψηφίσματα ἀγνοήθηκαν προκλητικὰ ἀπὸ τὴν Τουρκία.

Ἡ ἐπόμενην ἡμέρα

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1974 ἄφησε πίσω του ἀνεπούλωτα τραύματα. Καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὸ δράμα τῶν προσφύγων. Πάνω ἀπὸ 180.000 Ἑλληνοκύπριοι ἐκδιώχθηκαν ἀπὸ τὶς κατεχόμενες περιοχὲς καὶ κατέφυγαν ὡς πρόσφυγες στὸν νότο, ἐνῶ περίπου 50.000 Τουρκοκύπριοι μετακινήθηκαν σταδιακὰ πρὸς τὰ κατεχόμενα, μὲ ἀποτέλεσμα τῆ de facto δημιουργία δύο διακεκριμένων περιοχῶν μὲ σχεδὸν ἀμιγῆ ἔθνικα πληθυσμό.

Ἀκόμη πιὸ ἀπίστευτο εἶναι τὸ δράμα τῶν ἀγνοουμένων. Θυμόμαστε τὴ συγκλονιστικὴ ὅσο καὶ κυνικὴ ὁμολογία τοῦ Τουρ-

Σύμφωνα μὲ στοιχεῖα τῆς Διερευνητικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τοὺς Ἄγνοουμένους στὴν Κύπρο (ΔΕΑ), ποὺ ἀναζητεῖ τὴν τύχη τῶν ἀγνοουμένων τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς τοῦ 1974, ἀλλὰ καὶ τῶν διακοινοτικῶν συγκρούσεων τοῦ 1963-64, μέχρι τὸ τέλος Μαρτίου τοῦ 2014 εἶχαν γίνῃ 1073 ἑκταφές καὶ εἶχαν ταύτοποιηθεῖ 485 λείψανα. Μόνο τὸ παρελθὸν ἔτος, τὸ 2013, ὑπῆρξαν 140 ταύτοποιήσεις. Παραμένουν 1508 ἀγνοούμενοι Ἑλληνοκύπριοι καὶ 493 Τουρκοκύπριοι.

Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα θέματα, ποὺ δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἀναλυθοῦν ἐδῶ, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὸ μεζον θέμα τῶν προσφυγικῶν περιουσιῶν· ἢ ἡ ἴδρυση τοῦ

Ὅσο τὸ «Δὲν ξεχνῶ» ἐρμηνεύεται ὡς ἔκκληση νὰ μὴ λησμονήσουμε τί συνέβη τὸ καλοκαίρι τοῦ 1974, κινδυνεύουμε νὰ χάνουμε τὴν οὐσία τοῦ προβλήματος. Διότι ἡ κυπριακὴ τραγωδία δὲν ἀνήκει στὸ παρελθόν· ἡ κυπριακὴ τραγωδία σημαδεύει τὸ παρὸν τοῦ μαρτυρικοῦ νησιοῦ.

Ἡ κυπριακὴ τραγωδία, λοιπόν, δὲν εἶναι θέμα τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ τοῦ παρόντος.

κοκύπριου ἠγέτη Ραούφ Ντενκτάς ὅτι δὲν πρέπει νὰ μιλάμε πλέον γιὰ ἀγνοουμένους, καθὼς οἱ 1619 Ἕλληνες ἀγνοούμενοι δολοφονήθηκαν ἀπὸ ομάδες φανατισμένων ἐνόπλων παραστρατιωτικῶν ἐκτὸς ἐλέγχου. Ἄν ἡ σπουδὴ αὐτῆς τῆς ὁμολογίας ξαφνιάζει, τὸ κλειδί γιὰ τὴν κατανόσή της βρίσκεται σὲ αὐτὸ τὸ «ἐκτὸς ἐλέγχου», ποὺ «ἀπαλλάσσει» τὴν Τουρκία ἀπὸ τὴν εὐθύνη γιὰ τὶς δολοφονίες. Διότι, ἂν ἀποδειχθεῖ ὅτι Ἑλληνοκύπριοι αἰχμάλωτοι μεταφέρθηκαν πράγματι σὲ τουρκικὲς φυλακὲς καὶ ἐκτελεσθήκαν ἐκεῖ, τότε ἡ Τουρκία ἔχει πολλές –ἀκόμη– ἐξηγήσεις νὰ δώσει.

Τὰ τελευταῖα χρόνια καταβάλλεται συντονισμένη προσπάθεια ἀνεύρεσης καὶ ταύτοποιήσης λειψάνων μὲ τὴ βοήθεια τῶν πιὸ σύγχρονων μεθόδων ἀνάλυσης DNA.

τουρκοκυπριακοῦ ψευδοκράτους, τὸ ὁποῖο βεβαίως καταδικάσθηκε ἀπὸ τὸν ΟΗΕ καὶ δὲν ἔχει ἀναγνωρισθεῖ παρὰ μόνον ἀπὸ τὴν Τουρκία· ἢ οἱ προεκτάσεις τῆς καταπήφισης τοῦ σχεδίου Ἀνάν.

Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ ἓνα ἄλλο, ἐξαιρετικὰ ὀδυνηρὸ θέμα: τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἑλληνοκύπριοι νιώθουν πλέον πληγωμένοι καὶ ἀποστασιοποιημένοι, ἀπὸ μιὰ Ἑλλάδα γιὰ τὴν ὁποία οἱ ἴδιοι ἔχυσαν τὸ αἷμά τους, ἀλλὰ αὐτὴ, σχεδὸν πάντα ὅποτε τὴν χρειάσθηκαν, εἶχε ἄλλες φροντίδες καὶ ἄλλες προτεραιότητες. Ἀρκεῖ νὰ πάει κανεὶς πίσω στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1930, ὅταν εἶχαν ξεσπάσει ἐκτεταμένες ταραχὲς στὴν Κύπρο καὶ οἱ Ἑλληνοκύπριοι ζητοῦσαν τὴν Ἐνωσι, καὶ ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος δῖλωσε ὅτι τὸ Κυπριακὸ ἦταν... ἐσωτερικὴ

ύποθεση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, και αρνήθηκε να αναμειχθεί (Ευ. Αβέρωφ-Τοσίτσας, *Ιστορία χαμένων ευκαιριών. Κυπριακό, 1950-1963*, τ. Α', 2η έκδ., Αθήνα 1982², σελ. 12). "Η να πάει πίσω στο 1950, όταν ο Γεώργιος Παπανδρέου, ύπουργός τότε των Έσωτερικών, άφησε άφωνο τόν τότε δήμαρχο Λευκωσίας, λέγοντάς του ότι ή Ελλάδα αναπνέει με δύο πνεύμονες, έναν άγγλικό και έναν άμερικανικό, και δεν μπορεί να πάθει άσφυξία λόγω του Κυπριακού... Τό «ή Κύπρος κείται μακράν» του 1974 εΐνω ίσως ή σταγόνα που ξεχείλιζε τό ποτήρι.

Και όμως, οί περισσότεροι ίσως Κύπριοι, άν και πληγωμένοι και άπογοτευμένοι, έξακολουθούν να αγαπούν την Ελλάδα όσο δεν την αγαπούν οί εν Ελλάδαδι Έλληνες! Έπιτρέψτε μου σέ αυτό τό σημείο να μοιρασθώ μαζί σας μιá προσωπική μου άνάμνηση. Θυμάμαι εΐχα γνωρίσει στο Πανεπιστήμιο μιá Κύπρια που αγαπούσε τόν τόπο της όσο δυσκολεύομαι να φαντασθώ άλλον άνθρωπο να αγαπά τόν τόπο του όποτε μιλούσαμε, ό,τι κι άν λέγαμε, πάντα εΐχε κάτι να πεί για την Κύπρο. Κάποτε, λοιπόν, την άκουσα να λέει: «Η Ελλάδα εΐναι τό ωραιότερο μέρος του κόσμου!». Χαριτολογώντας της εΐπα: «Νά, για μιá φορά, έβαλες την Ελλάδα πριν από την Κύπρο». Για να εΐσπράξω τήν «πληρωμένη» απάντηση, με μιá φυσικότητα που δυσκολεύομαι να λησμονήσω: «Δέν κατάλαβες!», μου εΐπε· «Η Ελλάδα εΐναι τό ωραιότερο μέρος του κόσμου, και ή Κύπρος τό ωραιότερο μέρος της Ελλάδας!»

Ό «φάκελλος της Κύπρου»

Πολύ συχνά, όταν «θυμόμαστε» να μιλήσουμε για τό Κυπριακό, ξεσπαιθώνουμε έναντια σέ εκείνους οί όποιοι κρατούν άκόμη κλειστό τόν περίφημο «φάκελλο της Κύπρου». Και πράγματι, υπάρχει ή προσδοκία ότι τό άνοιγμα του «φακέλλου της

Κύπρου» θα φέρει στο φώς και πολλές άλλες, κρυφές ευθύνες, πέρα από αυτές που γνωρίζουμε.

Έδώ όμως εγείρεται ένα εύλογο ερώτημα: Πόσο δικαιούμαστε να καμωνόμαστε τους άνυπόμονους να καταλογίσουμε αυτές τις κρυφές ευθύνες, όταν έχουμε άποδειχθεί τόσο άπρόθυμοι να καταλογίσουμε τις φανερές; Έκτός πια άν θεωρούμε ως δεδομένο ότι οί ευθύνες που δεν γνωρίζουμε, αυτές τις όποιες προσδοκούμε ότι θα φέρει στο φώς τό άνοιγμα του «φακέλλου της Κύπρου», θα άκυρώσουν αυτές που γνωρίζουμε...

Πολύ φοβούμαι όμως ότι ό πραγματικός λόγος για τόν όποιο, κάθε φορά που έρχεται ό λόγος στην Κύπρο, επιλέγουμε να θυμόμαστε ότι ό «φάκελλος της Κύπρου» δεν έχει άνοιξει άκόμη, δεν εΐναι κάποιος άλλος, όσο ή κρυφή επιθυμία μας να αναβάλουμε για τό μέλλον τή σοβαρή ένασχόλησή μας με τό κυπριακό πρόβλημα.

Έπίμετρον

Όσο τό «Δέν ξεχνώ» έρμηνεύεται ως έκκληση να μη λησμονήσουμε τί συνέβη τό καλοκαίρι του 1974, κινδυνεύουμε να χάνουμε την ουσία του προβλήματος. Διότι ή κυπριακή τραγωδία δεν άνήκει στο παρελθόν· ή κυπριακή τραγωδία σημαδεύει τό παρόν του μαρτυρικού νησιού. Η Κύπρος, μέλος πλέον της Εύρωπαϊκής Ένωσης, εΐναι μέχρι σήμερα μιá χώρα χωρισμένη στα δύο από μιá στρατιωτική εΐσβολή στο έδαφός της, με μεγάλο μέρος των έδαφών της υπό ξένη κατοχή, με χιλιάδες προσφύγων, άκόμη και άγνωσμένους, 40 χρόνια μετά την τουρκική εΐσβολή. Η κυπριακή τραγωδία, λοιπόν, δεν εΐναι θέμα του παρελθόντος, αλλά του παρόντος. Αυτό εΐναι, κατ' έξοχήν, που δεν επιτρέπεται να λησμονούμε!

Δρ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ ΤΑ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΑ ΖΕΥΓΑΡΙΑ ΒΓΑΙΝΟΥΝ ΣΤΟ ΦΩΣ;

Πόσο οικεία φαίνεται στα μάτια μας ή εικόνα δύο ανδρών οι οποίοι βγάζουν βόλτα τὸ μωράκι τους στὸ πάρκο; Ἡ ἢ εικόνα δύο γυναικῶν ποὺ ἀπὸ κοινου συνοδεύουν τὸ παιδί τους τὴν πρώτη ἡμέρα τοῦ σχολείου; Σίγουρα πρόκειται γιὰ εἰκόνες ποὺ δὲν ἔχουμε συνηθίσει στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα καὶ μᾶλλον μᾶς ξενίζουν. Γιὰ πόσο ὁμως θὰ συνεχίσει αὐτό;

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὑπάρχει μεγάλη πιθανότητα σταδιακὰ νὰ συναντᾶμε τέτοιες εἰκόνες ὀλοένα καὶ πιδὸ συχνὰ στὰ μέσα ἐνημέρωσης, μὲ ἀποτέλεσμα σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα αὐτὲς νὰ μὴ προκαλοῦν πιά τόσο μεγάλη ἐντύπωση. Ἦδη σὲ δύο σειρὲς τῆς ἑλληνικῆς τηλεόρασης, ἢ μία ἐκ τῶν ὁποίων προβλήθηκε στὸ παρελθόν, ἐνῶ ἢ ἄλλη προβάλλεται στὴν τρέχουσα τηλεοπτικὴ σεζόν, συναντᾶμε τὴν εἰκόνα ἑνὸς ζευγαριουῦ ἀνδρῶν οἱ ὁποῖοι ἀναλαμβάνουν ἀπὸ κοινου νὰ ἀναθρέψουν ἕνα παιδί, στὴν πρώτη περίπτωσι βιολογικὸ τέκνο ἑνὸς ἐκ τῶν δύο, στὴ δευτέρῃ υἱοθετημένο. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι καὶ οἱ δύο προαναφερθεῖσες σειρὲς εἶναι μεταφράσεις ἄλλων, οἱ ὁποῖες ἔχουν προβληθεῖ ἀρχικὰ στὸ ἐξωτερικό. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι στὸ θέμα τῆς ἀποδοχῆς τῶν ὁμόφυλων ζευγαριῶν ἢ Ἑλλάδα παρουσιάζει σημαντικὰ περισσότερες ἀντιστάσεις ἀπὸ ἄλλες εὐρωπαϊκὲς χώρες. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι οἱ τελευταῖες νὰ ἀναλαμβάνουν συχνὰ τὸν ρόλο τοῦ «διαφωτιστῆ», προκειμένου νὰ πείσουν τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία ὅτι τὰ

ὁμόφυλα ζευγάρια καὶ οἱ οἰκογένειες ποὺ πιθανῶς αὐτὰ δημιουργοῦν δὲν ἀποτελοῦν τίποτε παραπάνω ἀπὸ μιὰ διαφορετικῆς μορφῆς ἔνωσι μετὰξὺ ἀνθρώπων, παρόμοια μὲ ὁποιαδήποτε ἄλλη.

Οἱ ἐπιδράσεις ποὺ δέχεται ἢ Ἑλλάδα ἄλλοτε εἶναι ἄτυπες καὶ ἀνήκουν στὴν κατηγορία τῶν κοινωνικῶν ἐπιρροῶν, καὶ ἄλλοτε εἶναι θεσμικὲς καὶ ἀφοροῦν συγκεκριμένες ὑποχρεώσεις, ἐπιβαλλόμενες ἀπὸ ὄργανα στὰ ὁποῖα ἔχει παραχωρήσει τὴν ἐξουσία νὰ λαμβάνουν ἀποφάσεις ποὺ τὴν ἀφοροῦν μὲ τὴν ὑπογραφή τῶν σχετικῶν διεθνῶν συμβάσεων.

Ἐνα χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τῆς δευτέρης μορφῆς ἐπιρροῆς θὰ ἀναλυθεῖ παρακάτω. Πρόκειται συγκεκριμένα γιὰ τὴν ἀναγνώρισι τῆς δυνατότητας κατάρτισης συμφώνου ἐλεύθερης συμβίωσης ἐκτὸς τῶν ἑτερόφυλων καὶ ἀπὸ τὰ ὁμόφυλα ζευγάρια, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀπεφάνθη πρόσφατα τὸ Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριο τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου.¹ Πίσω ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη ἀπόφασι βρίσκεται μιὰ ὀλόκληρη ἱστορία ἐγχώριων πολιτικῶν ἐπιλογῶν. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ κρίνεται σκόπιμο, πρὶν γίνει ἀναφορὰ στὴν ὑπόθεσι ποὺ ὀδηγήθηκε ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου, νὰ προηγηθεῖ περιγραφή τοῦ ζητήματος ἀπὸ τὴ γένεσί του.

¹ Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριο Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου, Ὑπόθεσι Βαλλιανάτος καὶ ἄλλοι κατὰ Ἑλλάδος, Στρασβούργο, 7 Νοεμβρίου 2013.

Τὸ Σύμφωνο Ἐλεύθερης Συμβίωσης. Τί εἶναι καὶ γιατί προβλέφθηκε

Ἀρχὴ στὴν ἱστορία τῆς ὑπόθεσης ποὺ ἐξετάζουμε ἦταν ἡ νομοθετικὴ πρόβλεψη τοῦ Συμφώνου Ἐλεύθερης Συμβίωσης τὸ 2008. Μὲ τὸν σχετικὸ νόμο² ἀναγνωρίστηκε ἡ δυνατότητα στὰ ἑτερόφυλα ζευγάρια τὰ ὁποῖα δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ τελέσουν πολιτικὸ ἢ θρησκευτικὸ γάμο νὰ καταρτίζον Ὑπόμνημα Ἐλεύθερης Συμβίωσης ἐνώπιον συμβολαιογράφου, προκειμένου νὰ ρυθμίζον ἐπισήμως τὰ δικαιώματα καὶ τὶς ὑποχρεώσεις ποὺ γεννῶνται ἀπὸ τὴ μετὰ τὸν γάμο σχέση.

νόμο, τὸ σύμφωνο συμβίωσης ἀποτελεῖ μιὰ συμφωνία μεταξὺ δύο ἐνπλίκων, ἑτερόφυλων ἀνθρώπων, μὲ τὴν ὁποία ρυθμίζονται βασικὲς παράμετροι τῆς μεταξὺ τους σχέσης, ὅπως παραδείγματος χάριν θέματα περιουσιακά, διατροφῆς καὶ κληρονομικά. Κομβικὸ σημεῖο τῆς ρύθμισης ἀποτελεῖ ἡ ἐξασφάλιση τῶν συμφερόντων τῶν παιδιῶν ποὺ γεννῶνται κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ συμφώνου συμβίωσης, τὰ ὁποῖα ὡς πρὸς τὴν ἐννομη σχέση ποὺ ἀναπτύσσον μὲ τοὺς δύο γονεῖς ὁμοιάζουν μὲ τέκνα γεννημένα ἐντὸς γάμου.

Τὴν περιόδο κατὰ τὴν ὁποία θεσπίστηκε ὁ ἀνωτέρω νόμος, γεννήθηκε ἔντονη ἡ συζήτηση ἂν ἡ ρυθμιστικὴ του δύναμη

Τὸ σύμφωνο συμβίωσης ἀποτελεῖ μιὰ συμφωνία μεταξὺ δύο ἐνπλίκων, ἑτερόφυλων ἀνθρώπων, μὲ τὴν ὁποία ρυθμίζονται βασικὲς παράμετροι τῆς μεταξὺ τους σχέσης, ὅπως παραδείγματος χάριν θέματα περιουσιακά, διατροφῆς καὶ κληρονομικά. Κομβικὸ σημεῖο τῆς ρύθμισης ἀποτελεῖ ἡ ἐξασφάλιση τῶν συμφερόντων τῶν παιδιῶν ποὺ γεννῶνται κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ συμφώνου συμβίωσης

Βασικὴ αἰτία γιὰ τὴν πρόταση καὶ ψήφιση τοῦ ἐν λόγῳ νομοθετήματος ὑπῆρξε ἡ συχνότητα μὲ τὴν ὁποία παρατηρεῖται στὴ χώρα μας ἡ ἐπιλογὴ ἀπὸ νεαρὰ κυρίως ζευγάρια τῆς ἐλεύθερης συμβίωσης ἔναντι τοῦ γάμου, ἡ ὁποία σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις ὁδηγεῖ στὴ δημιουργία de facto οἰκογενειῶν, χωρὶς κανέναν θεσμικὸ χαρακτῆρα. Ἡ περιγραφόμενη πραγματικότητα, καθὼς καὶ ὁ κίνδυνος ποὺ αὐτὴ προκαλεῖ στὰ συμφέροντα τῶν γυναικῶν καὶ ἰδίως τῶν παιδιῶν ποὺ γεννῶνται στὸ πλαίσιο μιᾶς ἐλεύθερης συμβίωσης ἡ πιθανὴ λήξη αὐτῆς, γέννησε τὴν ἀνάγκη πρόβλεψης ἐνὸς τρόπου νομικῆς ρύθμισης.³

² Ὅπως προβλέπεται ἀπὸ τὸν σχετικὸ

θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξαντλεῖται στὰ ἑτερόφυλα ζευγάρια ἢ ἂν κρινόταν ἐπιβεβλημένο νὰ ἀφορᾷ καὶ τὰ ὁμόφυλα, μὲ τὴν ἀντιπολίτευση νὰ τάσσεται μὲ σθένος ὑπὲρ τῆς δεύτερης ἄποψης. Ἡ ἄποψη τοῦ τότε ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης Σωτῆρη Χατζηγάκη⁴ ἦταν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία δὲν ἦταν ἔτοιμη νὰ δεχθεῖ τὴ συγκατοίκηση ὁμόφυλων ζευγαριῶν. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, πανηγυρικὰ ἡ τότε Κυβέρνηση «ἔνιψε τὰς χεῖράς της», χωρὶς νὰ δηλώνει ρητὰ ὅτι ἡ ἐννομη ἀναγνώριση τῶν ὁμόφυλων ζευγαριῶν εἶναι κάτι ποὺ δὲν πρέπει νὰ γίνει, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἀπρόθυμη νὰ ἀναλάβει τὸ πολιτικὸ κόστος ποὺ θὰ συνεπάγετο μιὰ τέτοια ρύθμιση.

2 Νόμος 3719/2008- ΦΕΚ Α 241/26.11.2008.

3 Αἰτιολογικὴ ἔκθεση τοῦ Ν. 3719/2008.

4 Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῆς κοινοβουλευτικῆς συζήτησης.

Ἡ υπόθεση ἐνώπιον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου

Εἶναι ὅμως δεδομένο ὅτι, ἀκόμη καὶ ἂν ἡ τότε Κυβέρνηση δὲν ἐπεδίωκε τὴ σταδιακὴ ἐπιβολὴ τοῦ συμφώνου συμβίωσης γιὰ ὁμόφυλα ζευγάρια, σίγουρα μποροῦσε μὲ μεγάλη σιγουριά νὰ τὴν προβλέψει. Κατὰ τὴν κοινοβουλευτικὴ συζήτηση, πολλοὶ ἦταν αὐτοὶ ποὺ ἐπεσήμαναν ὅτι ὁ ἀποκλεισμός τῶν ὁμόφυλων ζευγαριῶν ἀπὸ τὸ πεδίο ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου συνιστοῦσε διάκριση εἰς βάρος τους, ἡ ὁποία θὰ καταδικαζόταν ἀπὸ τὸ Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριον.⁵ Ἡ Κυβέρνηση ὥστόσο δὲν πτοήθηκε ἀπὸ τὴς ἀντιρρήσεις αὐτές, καὶ ἡ Βουλὴ προχώρησε στὴν ψήφιση τοῦ νομοσχεδίου.

Δύο χρόνια ἀργότερα, τὸ 2010, ὅταν τὸ διαφωνοῦν μὲ τὴ διάκριση εἰς βάρος τῶν ὁμόφυλων ζευγαριῶν κόμμα τῆς πρώην ἀξιωματικῆς ἀντιπολίτευσης ἀνέλαβε τὴν Κυβέρνηση, ὁ νέος ὑπουργὸς Δικαιοσύνης Χάρης Καστανίδης συγκρότησε Νομοπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπὴ «*μὲ ἀντικείμενο τὴν ἐπεξεργασία σχεδίου νόμου γιὰ τὴν τροποποίηση τῶν διατάξεων τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου καὶ τὴ σύνταξη τῆς ἀντίστοιχης Εἰσηγητικῆς Ἐκθεσης*». Μεταξὺ τῶν θεμάτων ποὺ εἶχαν τεθεῖ στὴ Νομοπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπὴ ἦταν ἡ ἐξάλειψη τῆς διάκρισης μεταξὺ ὁμόφυλων καὶ ἑτερόφυλων ζευγαριῶν ἀναφορικὰ μὲ τὴ δυνατότητα κατάρτισης συμφώνου συμβίωσης.⁶ Τὸ σχέδιο νόμου ποὺ ἡ Ἐπιτροπὴ παρέδωσε στὸν ὑπουργὸ προέβλεπε τὴν τροποποίηση τοῦ νόμου γιὰ τὸ σύμφωνο συμβίωσης, ὥστε σὲ αὐτὸν νὰ μὴ γίνεται καμμία ἀναφορὰ στὸ φύλο. Τὸ σχέδιο νόμου οὐδέποτε ὑποβλήθηκε στὴ Βουλὴ, καὶ στὸ ζήτημα δὲν δόθηκε συνέχεια.

Στὸ μεταξύ, ἐνῶ τὸ θέμα τοῦ συμφώνου συμβίωσης εἶχε πλέον χαθεῖ ἀπὸ τὰ μέσα ἐνημέρωσης, τρία ὁμόφυλα ζευγάρια ὑπέβαλαν ἐνώπιον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου, ποὺ ἐδρεύει στὸ Στρασβούργο, προσφυγὴ κατὰ τῆς Ἑλλάδας. Αἴτημά τους ἦταν νὰ ἀναγνωριστῆ ὡς ἀδικοιολόγητη, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὡς ἀντίθετη μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Σύμβαση Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου, ἀπὸ τὴν ὁποία δεσμεύεται καὶ ἡ Ἑλλάδα, ἡ διάκριση στὴν ὁποία προβαίνει εἰς βάρος τους ὁ νόμος ποὺ θεσπίζει τὸ σύμφωνο συμβίωσης, καὶ νὰ καταδικαστῆ ἡ χώρα σὲ ἀποζημίωσή τους.

Τὸ Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριον μὲ τὴν πρόσφατη ἀπόφασί του δικαίωσε τοὺς προσφεύγοντες καὶ καταδίκασε τὴν Ἑλλάδα νὰ καταβάλει τὸ ποσὸ τῶν 5.000 εὐρῶ πλέον ὁποιοῦδήποτε φόρου σὲ ἕκαστο τῶν προσφευγόντων ἐξαιτίας μὴ περιοριστικῆς βλάβης ποὺ ὑπέστησαν λόγω τῆς δυσμενοῦς διακρίσεως. Τὸ σκεπτικὸ τοῦ Δικαστηρίου, ὅπως περιληπτικὰ παρουσιάζεται στὸ παρὸν ἄρθρο, ἐπικεντρώνεται σὲ τρία βασικὰ σημεία.

Κατ' ἀρχάς, τὸ Δικαστήριον, πρὶν ἐξετάσει τὴν πιθανὴ παραβίαση τῶν ἀρθρῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς σύμβασης, θεώρησε μεθοδολογικὰ ὀρθὸ νὰ ὀριοθετήσῃ τὸ πεδίο ἐφαρμογῆς τῆς κρινόμενης ὑπόθεσης. Ὅπως διαπίστωσε σχετικὰ, τὰ ὁμόφυλα ζευγάρια δὲν προσέφυγαν ἀπαιτώντας γενικὰ καὶ ἀόριστα νὰ ὑποχρεωθῆ τὸ ἑλληνικὸ κράτος νὰ παρέχει ἓνα εἶδος νομικῆς ἀναγνώρισης γιὰ τὰ ὁμόφυλα ζευγάρια, αἴτημα τὸ ὁποῖο τὸ Δικαστήριον δὲν εἶχε τὴ δικαιοδοσία νὰ ἐξετάσει. Ἐπικαλοῦνταν ἀντιθέτως ἀρνητικὴ διάκριση εἰς βάρος τους, εἰσαγόμενι ἀπὸ ἓνα νόμο ποῦ, ἐνῶ προβλέπει νέα μορφή ἔννομα ρυθμιζόμενης συμβίωσης,

5 Σχετικὰ εἶχε προειδοποιήσει τὸν τότε Ὑπουργὸ Δικαιοσύνης Σωτῆρη Χατζηγάκη καὶ ἡ Ἐθνικὴ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὰ Δικαιώματα τοῦ Ἀνθρώπου, ὅπως ἀναφέρει ὁ πρόεδρος τῆς Κωστῆς Παπαϊωάννου.

6 Σύμφωνα μὲ τὴν Εἰσηγητικὴ Ἐκθεση τῆς Νομοπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς, μὲ ἡμερομηνία 17/12/2010.

Τὸ Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριον τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἄνθρώπου χαρακτήρισε ὡς ἀδικαιολόγητη καὶ ἀπαγορευμένη τὴ διάκριση ποὺ γίνεται μὲ τὸν ἀποκλεισμὸ τῶν ὁμόφυλων ζευγαριῶν ἀπὸ τὴ δυνατότητα κατάρτισης συμφώνου συμβίωσης καὶ καταδίκασε τὴν Ἑλλάδα.

παράλληλη πρὸς τὸν γάμο, ἐξαιρεῖ ρητὰ ἀπὸ αὐτὴν τὰ ὁμόφυλα ζευγάρια.

Στὴ συνέχειά του, τὸ Δικαστήριον, ἐπικαλούμενο καὶ παλαιότερες ἀποφάσεις του,⁷ δέχεται ὅτι οἱ σταθερὲς σχέσεις μεταξὺ ὁμόφυλων ζευγαριῶν ἐμπίπτουν στὴν ἔννοια τῆς «οἰκογενειακῆς ζωῆς», καὶ ὡς ἐκ τούτου προστατεύονται ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Σύμβαση τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἄνθρώπου μὲ τὸν ἴδιο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο προστατεύονται καὶ οἱ σχέσεις τῶν ἑτερόφυλων ζευγαριῶν.

Τὸ Δικαστήριον ὀλοκληρῶνει τὸν συλλογισμό του ἀναφέροντας ὅτι, ἐφόσον καὶ στὰ ὁμόφυλα ζευγάρια ἀναγνωρίζεται δικαίωμα στὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ, ὁποιαδήποτε ἀδικαιολόγητη διάκριση ὡς πρὸς τὴν ἄσκηση τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ ἀπαγορεύεται.

Ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἀντέτεινε στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅτι ἡ διάκριση ποὺ εἰσήγαγε ὁ κρινόμενος νόμος δὲν ἦταν ἀδικαιολόγητη. Ἐπεσήμανε ἰδιαίτερος ὅτι ὁ βασικὸς λόγος πρόβλεψης τοῦ συμφώνου συμβίωσης ἦταν ἡ ἀνάγκη προστασίας τῶν δικαιωμάτων τῶν παιδιῶν ποὺ γεννιῶνται στὸ πλαίσιο *de facto* σχέσεων. Δεδομένου δὲ ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ὁμόφυλα ζευγάρια, δὲν ὑπάρχει περίπτωση νὰ γεννηθοῦν βιολογικὰ παιδιὰ κατὰ τὴ μεταξύ τους συγκατοίκηση, δὲν θεωρήθηκε σκόπιμο ἢ ρύθμιση νὰ περιλάβει καὶ αὐτὰ.

7 π.χ., Απόφαση Schalk καὶ Kopf κατὰ Αὐστρία.

Τὸ Δικαστήριον ἀντέκρουσε τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἑλληνικῆς Κυβέρνησης ὑπενηθιμίζοντας ὅτι, ὅπως ἔχει καὶ στὸ παρελθὸν κάνει δεκτό, ὅταν ἡ διάκριση κατὰ τὴν ἄσκηση ἑνὸς δικαιώματος ἔχει ὡς αἰτία εἴτε τὸ φύλο εἴτε τὸν σεξουαλικὸ προσανατολισμὸ, τότε θὰ πρέπει νὰ δικαιολογεῖται εἰδικὰ καὶ νὰ εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση λόγου δημοσίου συμφέροντος.⁸ Στὴν προκειμένη περίπτωση, παρότι ἡ προστασία τῶν παιδιῶν καὶ τῆς παραδοσιακῆς οἰκογένειας ἀποτελεῖ σκοπὸ δημοσίου συμφέροντος, δὲν κρίθηκε ὅτι ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν ὁμόφυλων ζευγαριῶν εἶναι ἀναγκαῖος γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση αὐτοῦ. Τὸ Δικαστήριον θεώρησε δηλαδὴ ὅτι τὸ σύμφωνο συμβίωσης ἦταν δυνατόν νὰ προβλεφθεῖ χωρὶς ἀναφορὰ στὸ φύλο τῶν ζευγαριῶν, καὶ ἡ πρόβλεψη αὐτὴ δὲν θὰ ἔθετε σὲ κανένα κίνδυνο τὴν προστασία τῶν ἀνήλικων τέκνων ποὺ ἐπεδίωκε ὁ νόμος.

Μὲ τὸ σκεπτικὸ αὐτό, τὸ Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριον τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἄνθρώπου χαρακτήρισε ὡς ἀδικαιολόγητη καὶ ἀπαγορευμένη τὴ διάκριση ποὺ γίνεται μὲ τὸν ἀποκλεισμὸ τῶν ὁμόφυλων ζευγαριῶν ἀπὸ τὴ δυνατότητα κατάρτισης συμφώνου συμβίωσης καί, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, καταδίκασε τὴν Ἑλλάδα.

Ποιὲς οἱ συνέπειες αὐτῆς τῆς ἀπόφασης γιὰ τὴ χώρα μας;

Ὅπως ἀναφέρθηκε καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀρθροῦ, οἱ ἀποφάσεις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἄνθρώπου εἶναι δεσμευτικὲς γιὰ τὴ χώρα μας δυνάμει τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Μετὰ τὴν ἔκδοση τῆς καταδικαστικῆς ἀπόφασης, ἐπομένως, ἡ Ἑλλάδα θὰ ἀναγκαστεῖ κατ' ἀρχὰς νὰ καταβάλει τὶς ἀποζημιώσεις στοὺς προσφεύγοντες.

Ταὐτοχρόνως, ἡ Ἑλλάδα εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὸ περιεχόμενο

8 π.χ., Απόφαση Karner κατὰ Αὐστρία.

τῆς απόφασης, προσαρμολόζοντας τὴν ἐθνική της ἔννομη τάξη. Γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῆς ὑποχρέωσης αὐτῆς, εἶναι ἀναγκαῖο εἶτε νὰ ρυθμιστεῖ τὸ σύμφωνο συμβίωσης μὲ νέο νόμο, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπικαλεῖται ρητὰ σοβαρὸ λόγο δημοσίου συμφέροντος γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ ὁποῖου μιὰ τέτοια διάκριση εἶναι σκόπιμο νὰ διατηρηθεῖ, εἶτε νὰ ἀπαλειφθεῖ πλήρως ἡ διάκριση καὶ νὰ ἐπιτραπεί καὶ στὰ ὁμόφυλα ζευγάρια νὰ καταρτίζονται σύμφωνα ἐλεύθερης συμβίωσης.

Στὸν ἀπόηχο τῆς ἔκδοσης τῆς ἀπό-

Ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ γάμου τῶν ὁμόφυλων ζευγαριῶν καὶ τῆς υἰοθεσίας παιδιοῦ ἢ ἐξεταζόμενη ἀπόφαση δὲν γεννᾷ καμμία σχετικὴ ὑποχρέωση τῆς χώρας μας. Κανένα θεσμικὸ διεθνὲς καὶ εὐρωπαϊκὸ ὄργανο δὲν ἔχει θεσπίσει συγκεκριμένες ὑποχρεώσεις ἀναφορικὰ μὲ τὰ δύο αὐτὰ ζητήματα.

φασης, ἐκφράστηκε ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση ἡ διάθεση συμμόρφωσης πρὸς αὐτήν, μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἄρσης τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ὁμόφυλων ζευγαριῶν ἀπὸ τὸ σύμφωνο συμβίωσης. Ὡστόσο, ἕνα σημαντικό ποσοστὸ τῶν μελῶν τῆς Κυβέρνησης, τὸ ὁποῖο τελικὰ ἐπικράτησε, δὲν θεώρησε σωστὴ μιὰ τέτοια ρύθμιση. Ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς περιόδου πού διανύουμε ὡς προεκλογικῆς ἐπέτεινε τὴ διστακτικότητα, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ Ἑλλάδα νὰ μὴν ἔχει ὡς αὐτὴ τὴ στιγμή οὐσιαστικὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὶς ἐπιταγὲς τῆς απόφασης.

Τὸ κενὸ τῆς ἀνταπόκρισης ἔχει ἐκμεταλλευτεῖ ἡ κοινότητα τῶν ὁμοφυλοφίλων, στοὺς κόλπους τῆς ὁποίας προετοιμάζεται ἕνας νέος γῦρος προσφυγῶν ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου, βασιζομένων στὴν ἴδια

ἐκδοθεῖσα θετικὴ ἀπόφαση. Ὡς μέσο πίεσης ἢ κίνηση αὐτὴ εἶναι ἰδιαίτερα ἀποτελεσματικὴ, ἰδίως σὲ μιὰ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία τὰ δημοσιονομικὰ προβλήματα τῆς χώρας δὲν ἐπιτρέπουν ἄσκοπες δικαστικὲς περιπέτειες.

Ἡ ἀπόφαση γεννᾷ ὑποχρέωση τῆς χώρας γιὰ ἀναγνώριση γάμου μεταξὺ ὁμοφύλων καὶ δυνατότητας υἰοθεσίας τέκνου;

Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι οἱ ὑποστηρικτὲς τῶν δικαιωμάτων τῶν ὁμοφυλοφίλων ἔσπευσαν νὰ πανηγυρίσουν σχετικὰ, ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ ρύθμιση τοῦ συμφώνου συμβίωσης, ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ γάμου τῶν ὁμόφυλων ζευγαριῶν καὶ τῆς υἰοθεσίας παιδιοῦ ἢ ἐξεταζόμενη ἀπόφαση δὲν γεννᾷ καμμία σχετικὴ ὑποχρέωση τῆς χώρας μας. Κανένα θεσμικὸ διεθνὲς καὶ εὐρωπαϊκὸ ὄργανο δὲν ἔχει θεσπίσει συγκεκριμένες ὑποχρεώσεις ἀναφορικὰ μὲ τὰ δύο αὐτὰ ζητήματα. Ἡ ἔντονη κοινωνικὴ διάσταση πού ἐμφανίζουν αὐτὰ καθιστᾷ ἀναγκαῖα τὴ ρύθμισή τους σὲ ἀποκλειστικὰ ἔθνικὸ ἐπίπεδο.

Ἄν ἐξετάσουμε τὸ θέμα τῆς σύναψης γάμου ἀπὸ ὁμόφυλα ζευγάρια, γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχουν πλέον στὴν Εὐρώπη κράτη τὰ ὁποία ἀναγνωρίζουν τέτοια δυνατότητα,⁹ μιὰ τέτοια πρόβλεψη σὲ καμμία περίπτωση δὲν θεωρεῖται ὑποχρεωτικὴ. Ὁ γάμος εἶναι ἕνας θεσμὸς ὁ ὁποῖος διαχρονικὰ ἔχει παγιωθεῖ ὡς ἡ ἔνωση ἑνὸς ἄντρα καὶ μιᾶς γυναίκας, καὶ εἶναι δύσκολο νὰ βρεῖ κοινωνικὸ ἔρεισμα ὁποιαδήποτε ἄλλη μορφή του. Στὴν παγιωμένη ἀντίληψη σχετικὰ μὲ τὸν θεσμὸ τοῦ γάμου ὀφείλεται κατὰ πᾶσα πιθανότητα καὶ ἡ προτίμηση τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν νὰ θεσπίζουν νομικὰ γιὰ τὰ ὁμό-

9 Ἴσπανία, Νορβηγία, Σουηδία, Βέλγιο, Δανία, Γαλλία, Ὁλλανδία, Πορτογαλία.

φυλα ζευγάρια ρυθμιζόμενες μορφές ελεύθερης συμβίωσης και όχι σύναψη γάμου.¹⁰

Το σοβαρότατο θέμα της τεκνοθεσίας, αφ' έτέρου, αφορά κατά κύριο λόγο το συμφέρον του τέκνου, και σε πολύ μικρότερο βαθμό την προστασία των δικαιωμάτων των υποψήφιων γονέων. Δύσκολα θα δέχονταν οι περισσότεροι, άκομη και στην προοδευτική Εύρωπη, ότι το συμφέρον ενός παιδιού μπορεί να ξευπηρετείται, όταν αυτό εντάσσεται στο ιδιόμορφο ψυχολογικά περιβάλλον μιας συμβίωσης ομοφύλων. Και δεν είναι μόνο οι ευρωπαϊκές χώρες που υιοθετούν διαφορετικές μεταξύ τους ρυθμίσεις ως προς τις προϋποθέσεις για την επικύρωση μιας υιοθεσίας. Το ίδιο το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο δεν τηρεί μια σταθερή στάση για το εν λόγω ζήτημα. Υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις στις οποίες δεν έγιναν δεκτές προσφυγές που αφορούσαν σε θέματα τεκνοθεσίας από ομόφυλα ζευγάρια, επειδή κρίθηκε ότι αυτή δεν ήταν προς το συμφέρον του τέκνου.¹¹ Άξιζει να σημειωθεί ότι και στην προαναφερθείσα απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου έγινε ειδική μνεία από μειοψηφία των δικαστών ότι ο λόγος για τον οποίο έκαναν οι ίδιοι δεκτή την προσφυγή ήταν ότι το σύμφωνο συμβίωσης δεν επιτρέπει την τεκνοθεσία από το ζευγάρι που το καταρτίζει,

έπομένως ή αποδοχή του δεν θα άνοιγε τον δρόμο στην τεκνοθεσία από ομόφυλα ζευγάρια. Σε αντίθετη περίπτωση, οι δικαστές δηλώνουν ότι ή απάντησή τους θα ήταν αρνητική, καθώς το θέμα δεν θα αφορούσε πλέον τα δικαιώματα δύο ενήλικων ανθρώπων, αλλά το συμφέρον ενός παιδιού. Η ίδια ή Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Τεκνοθεσία (2008) στο άρθρο 7 διαχωρίζει ρητά την περίπτωση της αναγωγής δυναμότητας τεκνοθεσίας από ομόφυλα ζευγάρια, ως προς την οποία δεν δεσμεύει σε καμία περίπτωση τα κράτη που την έχουν υπογράψει.

Αντιλαμβάνεται κανείς από τα άνωτέρω πώς, παρά το γεγονός ότι ή απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου είναι πιθανόν να αποτελέσει καταλύτη για τις εξελίξεις αναφορικά με τη ρύθμιση των σταθερών σχέσεων των ομόφυλων ζευγαριών στην Ελλάδα, οι ακριβείς επιπτώσεις που θα έχει είναι δυσδιάκριτες, καθώς συνιστούν το αποτέλεσμα μιας απόφασης καθαρά πολιτικής. Τα πολιτικά κόμματα που διεκδικούν αυτή τη στιγμή την έξουσία δεν φαίνονται διατεθειμένα να αναλάβουν το κόστος (πολιτικό αλλά και οικονομικό, σε περίπτωση νέας καταδίκης μας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο) της μη επέκτασης του συμφώνου συμβίωσης και για τα ομόφυλα ζευγάρια. Μια τέτοια απόφαση απαιτεί, εκτός από πολιτικό θάρρος, και μια προσπάθεια έπαρκους νομικής αιτιολόγησης, ώστε να είναι περισσότερο κατοχυρωμένη ή σχετική νομοθετική ρύθμιση σε πιθανή νέα κρίση της από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

Το μοναδικό, αλλά σημαντικό πολιτικό έρεισμα το οποίο, κατά τη γνώμη της γράφουσας, μπορεί να οδηγήσει τις ελληνικές Κυβερνήσεις στην απόφαση να μην κατοχυρώσουν νομικά με κάποιο τρόπο, τουλάχιστον προς το παρόν, τα ομόφυλα ζευγάρια είναι ο ύπαρκτος και έντονος φόβος της Άκροδεξιάς. Ήδη στους κόλ-

10 π.χ. Ισλανδία, Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Αυστρία, Τσεχία, Φινλανδία, Ούγγαρία, Ιρλανδία, Σλοβενία.

11 π.χ. Απόφαση Gas και Dubois κατά Γαλλίας.

πους τῶν κυβερνῶντων κομμάτων ἐκφράζεται ἡ ἀνησυχία ὅτι ἡ συμμόρφωση μὲ τις ἐπιταγὲς τοῦ Δικαστηρίου θὰ πυροδοτήσει κοινωνικὲς ἀντιδράσεις καὶ θὰ στρέψει μεγάλο μέρος τῆς κοινωνίας πρὸς τὴν Ἀκροδεξιά, μὲ ἀπρόβλεπτες συνέπειες.

σὲ μιὰ τέτοιας ἔκτασης προσπάθεια μεταβολῆς τῆς κοινῆς γνώμης; Ἡ ἀπευθείας ἐπίθεση, καὶ ἰδίως ἡ περιθωριοποίηση ὁμάδων τοῦ κοινωνικοῦ μας συνόλου, ὅπως ἔχει ἀποδείξει καὶ τὸ παρελθόν, ὄχι μόνο δὲν βοηθοῦν, ἀλλὰ μᾶλλον βαθαίνουν

Εἶναι καιρὸς νὰ θυμηθοῦμε ὡς κοινωνία κάτι ποὺ εἴχαμε μᾶλλον προσπεράσει. Τὰ θεμέλια γιὰ κάθε κοινωνικὴ ἀλλαγὴ καὶ ἀληθινὴ πρόοδο μπαίνουν μέσα στὴν οἰκογένεια. Ἐκεῖ ὅπου ἀνατρέφονται οἱ αὐριανοὶ πολῖτες, ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο ὠριμότητας, καλλιέργειας καὶ πληρότητας τῶν ὁποίων θὰ κριθεῖ καὶ τὸ μέλλον τῆς χώρας μας.

Στὴν περίπτωση ποὺ τελικὰ προκριθεῖ ἡ νομικὴ ἀναγνώριση τῶν ὁμόφυλων ζευγαριῶν, οἱ πολιτικὲς δυνάμεις τῆς χώρας διακρίνονται στὶς «συντηρητικώτερες», οἱ ὁποῖες προωθοῦν τὴ λύση ἐνὸς διευρυμένου συμφώνου συμβίωσης, ποὺ νὰ καλύπτει ὅλα τὰ ἐνήλικα ζευγάρια, καὶ τίς «προοδευτικὲς», οἱ ὁποῖες ὑποστηρίζουν τὰ δικαιώματα τῶν ὁμόφυλων ζευγαριῶν στὸν γάμο καὶ τὴν τεκνοθεσία. Καθίσταται ἐπομένως ἐναργὲς ὅτι οἱ πολιτικὲς ἐπιλογὲς ποὺ θὰ κληθοῦν νὰ κάνουν οἱ Ἕλληνες πολῖτες τὰ ἐπόμενα χρόνια δὲν ἔχουν μόνο δημοσιονομικὸ ἀντίκρισμα, ὅπως συστηματικὰ προβάλλεται, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἔχουν καὶ σημαντικώτατες κοινωνικὲς προεκτάσεις. Ἄς ἔχουμε ὑπόψη ὅτι προσερχόμενοι στὶς κάλπες δὲν ψηφίζουμε ἀποκλειστικὰ ποιά οἰκονομικὴ πολιτικὴ ἐπιθυμοῦμε, ἀλλὰ ταυτόχρονα ποιάς μορφῆς κράτος καὶ τί εἶδους κοινωνία ἀποδεχόμεστε.

Σὲ κάθε περίπτωση, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν δρόμο ποὺ θὰ ἀκολουθήσει ἡ θεσμικὴ ἀναγνώριση τῶν ὁμόφυλων ζευγαριῶν, τὴν ὁποία κατὰ κύριο λόγο πραγματεύεται τὸ παρὸν ἄρθρο, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑποτιμᾶται ἡ κοινωνικὴ προβολὴ τοῦ τρόπου ζωῆς τους, ἡ ὁποία σταδιακὰ ἐνδυναμώνεται. Ποιά μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ ἀντίδραση

τὸ πρόβλημα.

Ἡ λύση βρίσκεται ἰδίως στὴ στήριξη μὲ κάθε τρόπο, ὄχι μόνο ὑλικό, ἀλλὰ καὶ ἠθικὸ καὶ ψυχολογικό, τοῦ θεσμοῦ τῆς παραδοσιακῆς οἰκογένειας. Εἴτε ἐνταγμένες στὸν χώρο τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε ὀργανωμένες στὸ πλαίσιο τῆς τοπικῆς κοινωνίας, εἶναι ἀναγκαῖο νὰ λάβουν χώρα κινήσεις μὲ στόχο τὴν ἐνημέρωση καὶ ἐνίσχυση ὅσων ἐπιθυμοῦν νὰ συνάψουν γάμο καὶ νὰ δημιουργήσουν οἰκογένεια, καθὼς καὶ τὴ συνδρομὴ μὲ τὴ βοήθεια ἐιδικῶν ἐπιστημόνων πρὸς τοὺς γονεῖς στὸ ἀπαιτητικὸ ἔργο τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν. Εἶναι καιρὸς νὰ θυμηθοῦμε ὡς κοινωνία κάτι ποὺ εἴχαμε μᾶλλον προσπεράσει. Τὰ θεμέλια γιὰ κάθε κοινωνικὴ ἀλλαγὴ καὶ ἀληθινὴ πρόοδο μπαίνουν μέσα στὴν οἰκογένεια. Ἐκεῖ ὅπου ἀνατρέφονται οἱ αὐριανοὶ πολῖτες, ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο ὠριμότητας, καλλιέργειας καὶ πληρότητας τῶν ὁποίων θὰ κριθεῖ καὶ τὸ μέλλον τῆς χώρας μας.

ΣΗΜ.: Ἡ ἴδια ἀρθρογράφος ἔχει δημοσιεύσει καὶ ἓνα –διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ παρὸν– κείμενο πάνω στὸ ἴδιο θέμα σὲ πρόσφατο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *Παρεμβολή*, με τὸν τίτλο «Τὸ σύμφωνο ποὺ διχάζει...»: βλ. *Παρεμβολή* 106 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2013), σελ. 31-33.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΤΣΙΑΠΡΑ
Δικηγόρος

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

Τὸ θέμα δὲν εἶναι ἄγνωστον. Ἀπεναντίας, τὸ πρόβλημα τῆς πολιτικῆς παιδείας καὶ τῆς ἠθικῆς, κατὰ τὰ σημερινὰ ἀδιέξοδα τῆς ποικίλης κρίσεως (πενία, ἀνεργία, ἀνασφάλεια, ἀβεβαιότητα, αὐτοκτονίες, καὶ μάλιστα νέων ἀνθρώπων κ.λπ.) τυγχάνει ὀξυῦ καὶ δυσχερές.

Λέγοντες πολιτικὴ ἐννοοῦμεν τὴν τέχνην διακυβερνήσεως, ἐννοοῦμεν τὴν ἱκανότητα ποῦ κέκτνται κάποιοι ἄνθρωποι, ἕνας ἢ πολλοί, νὰ διοικοῦν μίαν χώραν, ἕνα σύνολον ἀνθρώπων. Ὡστόσο, ἡ Πολιτικὴ δὲν εἶναι μόνον τέχνη τοῦ διοικεῖν, ἀλλὰ καὶ Ἐπιστήμη, σύμφωνα μὲ τὸν μέγα διδάσκαλον τῆς Πολιτικῆς, τὸν Σταγειρίτην σοφὸν Ἀριστοτέλην (388-323 π.Χ.). Ὁ ἴδιος θεωρεῖ τὴν Πολιτικὴν ὡς ἐπιστήμην, «σκοποῦμένην τὰ καλὰ καὶ τὰ δίκαια». Καὶ εἶναι Ἐπιστήμη ἢ Πολιτικὴ, καθ' ὅσον ὁ πολιτικὸς ποῦ θὰ ἀναλάβει νὰ ἠγηθῆι ἐνὸς λαοῦ, ἐνὸς συνόλου προσώπων ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ ἱστορικά, κοινωνιολογικά, οἰκονομικά, γεωγραφικά, νομικά, ψυχολογικά καὶ παντοῖα ἄλλα θέματα καὶ προβλήματα. Προκειμένου νὰ ἐπιτελέσει τὴν ἀποστολὴν του, ἕνας πολιτικὸς χρειάζεται νὰ ἐμφορεῖται ἀπὸ πνεῦμα ἀγάπης πρὸς τὸν πολίτην, νὰ εἶναι φορεὺς καὶ μεταδότης παιδείας, πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς παιδείας, πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ κυβερνώμενα μέλη τῆς κοινωνίας. Καὶ διατὶ καθίσταται ἀναγκαῖα ἡ ἐπισήμανσις αὐτῆ; Διότι εἰς τὰ σημερινὰ πολιτικὰ δρώμενα ἐπισημαίνονται πολλὰ τὰ δυσάρεστα καὶ ἀλόγιστα ἐξ ἐγκύρων κύκλων καὶ πηγῶν. Τὰ τελευταῖα χρόνια, τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, ἡ φιλοπατρία, ἡ ἐννοια τοῦ χρέους, αὐτὴ ἡ ἀπαραίτητη ἰσορροπία χρεῶν καὶ δικαιομάτων ἔχουν διαταραχθεῖ. Ἡ ἐλευθερία

καὶ ἡ ἰσότητα ἔχασαν τὴν οὐσιαστικὴν τῶν σημασίαν ὡς νοήματα καὶ πράξεις. Τὸ ἴδιο τὸ νόημα καὶ ἡ πρακτικὴ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου ἔχουν ἀλλοιωθεῖ, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ φαινομένου αὐτοῦ ἐπῆλθε ἡ παντοῖα κρίσις. Ἡ κοινωνία μας, χωρὶς πολιτικὴν παιδείαν, μὲ εὐθύνην καὶ ὑπαυτιότητα κυρίως τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καὶ τῶν ΜΜΕ, ὠθήθη καὶ ὠθεῖται πρὸς τὸν καταναλωτισμὸν, τὸν «ἀμοραλισμὸν» καὶ τὸν «ἀνιδανισμὸν».

Ἄλλοι διανοοῦμενοι καὶ ἔγκριτοι ἐπιστήμονες διαπιστώνουν ὅτι ἐμμέσως καὶ ἀσφαλῶς κάποιοι Ἕλληνες καὶ ξένοι ἀτυχῶς μᾶς ὀδηγοῦν εἰς μίαν «ἐλίτ» πλουσίων ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν εἰς ἕνα πέλαγος πτωχείας καὶ ἐξαρτήσεως ἀπογοητευτικῆς διὰ τὰ ἑκατομμύρια τῶν συμπολιτῶν μας. Καὶ βεβαίως δὲν διαφωνεῖ κανεὶς ὡς πρὸς αὐτό. Διότι πῶς ἔμπορεῖ νὰ βοηθῶν τὰ ὅσα συμβαίνουν; Μείωσις μισθῶν καὶ συντάξεων κάτω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς φτώχειας, αὔξισις τῆς ἀνεργίας, ἐπαχθῆς φορολογία ἀκινήτων, χαράτσια, κλείσιμο ἐπιχειρήσεων, ἀπουσία ὑποστηρίξεως γιὰ τὴν πολυτεχνία, ἐγκατάλειψις τῆς οἰκογενείας, ἡ μελετωμένη κατάργησις τῆς κυριακῆς ἀργίας καὶ πλείστα ἄλλα. Νὰ παραβλέπει κανεὶς ποῦ ἔχει φθάσει ἢ ἐγκληματικότης καὶ ἡ παραβατικότης νέων ἀνθρώπων; Δὲν γίνεται. Καὶ ὅλα τὰ προβλήματα ἀνταναικλῶνται εἰς αὐτὰ τὰ προβλήματα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος.

Τὰ ὄργανα, ἐρωτᾶται, τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, τὰ κόμματα, οἱ λοιποὶ πολιτικοὶ καὶ μὴ ὄργανισμοί, τί ὀφείλουν νὰ πράξουν; Τὸ ἀντιλαμβάνονται οἱ πάντες ἀσφαλῶς. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐμφανίζονται ὡς μηχανισμοὶ κατακτίσεως τῆς ἐξουσίας μόνον –θεμιτὸν τοῦτο–, ἀλλὰ νὰ λειτουργοῦν ὡς παράγοντες πολιτικῆς ἀγωγῆς καὶ ἠθικῆς καθοδηγίας

του Λαού.

«Επομένως», παρατηρεί σημαντικός άρθρογράφος, «χρειάζεται πολιτική παιδεία, που προάγει την κριτική σκέψη. Απαραίτητη προϋπόθεση για μια τέτοια εξέλιξη αποτελεί ή πολιτική διαπαιδαγώγηση των μαθητών και αύριων πολιτών. Η πολιτική παιδεία αναδεικνύεται το ασφαλέςτερο όχημα προς το μέλλον, διότι συμπεριλαμβάνει την ήθικη, αξιακή, πολιτική διάπλαση του ανθρώπινου χαρακτήρα, από τον οποίο θα γεννηθεί ο δημοκρατικός πολίτης, ο ευσυνείδητος άνθρωπος, ή προσωπικότητα που με το ήθος, την ανθρωπιά και τις αξίες θα διασφαλίσει την άρμονία, την ισορροπία, το μέτρο και την πραγματική πρόοδο».¹

Όλοι πειθόμεθα ότι το πρώτιστον χρέος της Πολιτείας συνίσταται εις το να διαπλάσσει χρηστούς πολίτας, να ζητεί την συνδρομήν και των πνευματικών ανθρώπων, και κυρίως της Εκκλησίας, ώστε να παρέχει εις το σημερινόν μαθητικόν δυναμικόν, άρα και εις τους πολίτας της αύριον, πλήρη πολιτικήν παιδείαν. Τοῦτο σημαίνει την ἐπιδίωξιν δημοσιογίας νοήματος ζωής, σημαίνει την ἐπιζητήσιον παγίωσιν εις τους νέους των ήθικων διαχρονικων αξιων και ιδανικων.

Υποθέτομεν ότι ή Πολιτική θέτει ως θεμελιώδη στόχον την ἐπίτευξιν της εὐημερίας των πολιτων μέσω των αξιων της ήθικης και του δικαίου. Θα ἐρωτήσει κανείς: Προσεγγίζονται τά νοήματα και οι ὅροι Πολιτικής και Ηθικής; Συναρτῶνται οι ὅροι αὐτοι με την Παιδείαν και την Ἀρετήν;

Πρέπει να υπογραμμισθει ότι στόχος μᾶς Πολιτείας, ἐνός εὐνομουμένου κράτους και μᾶς ὀργανωμένης κοινωνίας, εἶναι ή ἀρμονική συμβίωσις, ή πρόοδος του συνόλου των πολιτων και ή εὐταξία των μελων της κοινωνίας. Η Πολιτική ἐκφράζεται δια των αἰρετων

ἐκπροσώπων της (Πρόεδρος Δημοκρατίας, Πρωθυπουργός, ὑπουργοί, βουλευται, δημοτικοί ἄρχοντες, λοιπα ὄργανα του κράτους).

Η Πολιτική ὁμως γενικῶς σχετίζεται με την Ηθικήν; Ἡ, κατ' ἄλλον τρόπον, ἐρωτᾶται: Ἡ ἀσκήσις πολιτικῆς πρέπει να ἐπιηρεάζεται ἀπο την ήθικήν; Το θέμα συζητεται και ἐπιδέχεται διαφορους ἀπόψεις.

Κατ' ἀρχάς, ὀφείλει ὁ καθείς να παρατηρήσει ότι οι σκοποι και τα ιδανικά, τα ιδεῶδη και οι ἀξια που θέλει να ὑπηρετήσει και να διακονήσει, θα ἐλέγαμεν ήμεις, ή Πολιτική ἐπιβάλλεται να εἶναι γενικά, να εἶναι καθολικοῦ κύρους και να ἀποσκοποῦν εις το συλλογικόν ὄφελος. Αὐτό ὑπαγορεύει ή Ηθική, και ὄχι φυσικά το προσωπικόν ὄφελος και συμφέρον.

Ἀνεφέροντο –και ὀρθῶς– εις παλαιότερον μελέτημα τά ἐξῆς μεταξὺ ἄλλων: «Η εὐτυχία [...] δὲν συνιστᾶ σημαία εὐκαιρίας, οὔτε σύνθημα συγκυρίας: συναρτᾶται εὐθέως με την ἀρετή, την ήθικη και την πολιτική, για να ἀποτελέσουν και οι τέσσερες το ἰσχυρό ἐννοιολογικό πλέγμα στο ὅποιο ὁ Γάλλος φιλόσοφος και ἐγκυκλοπαιδιστής Μοντεσκιέ (1689-1755) στειρώσε με τρόπο προδρομικό τους νόμους και το πνευμά τους».²

Ἄλλος συγγραφεύς, ὁ γνωστός Ἀλμπέρ Καμὺ (1913-1960) ὑπεστήριξε ότι: «Η Πολιτική και ή μοιρά μας καθορίζονται ἀπο ἀνθρώπους χωρις ιδανικά, για τον ἀπλούστατο λόγο ότι ἀνθρωποι με ιδανικά δὲν ἀναμειγνύονται στην Πολιτική».

Αὐτό ζῶμεν κατὰ τὰς ήμέρας μας, και ὡς ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ή ἔντασις της ποικίλης ἀναταραχῆς και κρίσεως, αὐτή ή παράνοια των καιρων μας.

Ο Α. Καμὺ γράφει για το στήριγμα που θα μπορούσε να ἔχει ὁ ἀνθρωπος: «Τὸ μόνο που ἀπομένει εἶναι ή προσήλωσι σε ἕνα ἰδανικό, ἰκανὸ να διαφυλάξει μέσα στον κόσμο

1 Λέων Κατσίρας, «Η πολιτική παιδεία ὡς μοχλὸς ἀνάπτυξης και ήθικης διαπαιδαγώγησης των πολιτων στη σημερινή παγκόσμια κρίση», *Φιλοσοφία και Παιδεία* 62-63 (Ιούλιος-Δεκέμβριος 2012), σελ. 14.

2 Γ. Βῶκος, «Ἀρετή και Δημοκρατία». Ο κίνδυνος να εἴμαστε εὐτυχισημένοι σαν ἀνθρωποι εἶναι, ἐνίστε, πολὺ μεγάλος», *Βῆμα της Κυριακῆς*, 26-10-2003.

ύψηλότερες ήθικες και πνευματικές αξίες...».³

Συνεπώς, πάλιν καταλήγει να υποστηρίξει κανείς, και εύλόγως, ότι βάσις του συνδέσμου Πολιτικής και Ἠθικῆς εἶναι ἡ Παιδεία, ἡ θεραπεία και ἡ καλλιέργεια τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ χρέος μᾶς Δημοκρατικῆς Πολιτείας. Βεβαίως ὡς βασικοὶ φορεῖς τῆς Παιδείας λογίζονται ἡ οἰκογένεια και τὸ Σχολεῖον, ἀλλ' ἀκολουθοῦν ἡ Ἐκκλησία, ὁ Τύπος, ἡ Τέχνη, τὰ βιβλία, ἡ τηλεορία, τὸ διαδίκτυον κ.λπ.). Οἱ πολιτικοὶ ἄρχοντες υποτίθεται ὅτι μὲ τοὺς σωστοὺς νόμους προάγουν τὴν Παιδείαν, ποὺ θὰ εἶναι συνάμα και ἀρετὴ, κατὰ τὴν ἀρχαίαν και τὴν ὀρθόδοξον χριστιανικὴν ἀντίληψιν τῶν ὄρων. Κατ' ἀκολουθίαν, τὸ αὐτὸ δὲν ἐπιβάλλεται νὰ συμβαίνει και εἰς τὴν Πολιτικὴν; Ἡ Πολιτικὴ Παιδεία δέον νὰ εἶναι τμήμα τῆς Ἠθικῆς. Ἐπομένως, και ἡ Ἠθικὴ, κοινωνικὴ και ἀτομικὴ, συνιστᾷ τμήμα τῆς Πολιτικῆς. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ζητούμενον.

Θὰ ἐρωτήσει κανείς: Ταυτίζονται λοιπὸν ἡ Ἠθικὴ και ἡ Πολιτικὴ; Καὶ φυσικὰ πρᾶξει ἐξ ὀρισμοῦ νὰ ταυτίζονται ἢ νὰ συνυπάρχουν. Ὁ προαναφερθεὶς ἀρθρογράφος τονίζει: «Αὐτὴ ἢ μὴ ταύτιση ἐπιταχύνει και μεγαλώνει τὴν παρακμὴ τοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ ἀποτελεῖ τὸ ζητούμενον γιὰ αἰῶνες. Μὲ μὴ πρώτη ματιὰ δείχνουν ὅτι δὲν τέμνονται. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν Ἠθικὴ μπορεῖ νὰ διαπράξει τὰ χειρότερα ἐγκλήματα κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος (Χίτλερ, Μουσσολίνι...). Ὅλοι αὐτοὶ θεωροῦσαν τοὺς ἑαυτοὺς τους ὡς ἐνσαρκώσεις τοῦ καλοῦ, δὲν ἐπίστευαν ὅτι ἔκαναν κακό».⁴

Τὶ συνέβη ἀλήθεια μὲ ἐκείνους ποὺ ἐθεωρήθησαν και ὑπῆρξαν ἐγκληματίες τῆς ἀνθρωπότητος; Ἀπλουστάτα, θὰ παρατηρήσει κανείς, κάποια ἔμμονα πιστεύω των τὰ ἐθεώρησαν και τὰ ἐτοποθέτησαν ὑπεράνω νόμων ἠθικῶν, κοινωνικῶν ἀξιῶν και ἀρχῶν. Ὁ σωστός ἠγίτωρ ὀφείλει νὰ προσέχει και νὰ

ἐμπνέει τοὺς πολίτας μὲ ἀρχὰς ποὺ νὰ ἔχουν τὸ κύρος καθολικοῦ νόμου και γενικῆς ἀποδοχῆς και ἀξίας. Ἡ Πολιτικὴ ὀφείλει ἐπίσης νὰ ἐφαρμόζει τὴν Καντιανὴν αὐτὴν τακτικὴν και νὰ ἀποδεῖξει ταγοὺς και ἠγέτας ὡς Παιδαγωγοὺς τοῦ Λαοῦ.

Παιδαγωγοὶ τῶν πολιτῶν κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ἦσαν ὁ ποιητής, ὁ πεζογράφος, ὁ μουσικός, ὁ φιλόσοφος, και κυρίως ὁ Πολιτικός. Ὁ Πλάτων (427-347 π.Χ.) ἐπικρίνει, ὡς γνωστόν, τοὺς μεγάλους πολιτικοὺς τῶν Ἀθηνῶν, ἦτοι τὸν Θεμιστοκλῆ, τὸν Κίμωνα, τὸν Μιλτιάδη, τὸν Περικλῆ, καθ' ὅσον ἐπετέλεσαν μὲν σπουδαῖα ἔργα (στόλον, κτήρια, τεῖχη κ.λπ.), δὲν διέπλεσαν ὅμως ἐναρέτους πολίτας, δὲν ἐξήσκησαν δηλαδὴ «παιδεύσαν και μορφώνουσαν πολιτικὴν».

Μέσα λοιπὸν εἰς τὴν σοβοῦσαν κρίσιν ἀξιῶν και θεσμῶν και ἐνώπιον τῶν δυσεπιλύτων προβλημάτων, ποῖος ἐχέφρων ἢ και ἀπλὸς πολίτης δὲν κατανοεῖ τὴν ἀνάγκην πολιτικῆς παιδείας και ἠθικῆς ἀγωγῆς; Τὸ παρελθόν, ἑλληνικὸν και χριστιανικόν, ὑποδεικνύει τὴν ὁδὸν γιὰ τὸ παρὸν και τὸ μέλλον τοῦ τόπου μας.

Περὶ ἠθους και ἠθικοῦ

Τὸ θέμα τῆς σχέσεως τῶν δύο ἐννοιῶν, τοῦ ἠθους και τοῦ ἠθικοῦ, παρουσιάζει και αὐτὸ κατὰ τὴν σημερινὴν πραγματικότητα πολλὴν τὴν ἐπικαιρότητα. Ἡθός κάποτε ἐσημεινε τὸν τόπον διαμονῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν *Πολιτικὴν* του ἀναφερόμενος περὶ τοῦ ἠθους ἐννοεῖ τοὺς τρόπους και σκέψεως και διανοητικῆς ἐνεργείας. Ὁ ἐνικός ἠθός διαφοροποιεῖται ἐναντι τοῦ πληθυντικοῦ ἠθῆ. Κατὰ βάθος ὑπάρχει ἐνότις τῶν δύο ἀριθμῶν, ἐνικοῦ και πληθυντικοῦ: Ἡ λέξη ἠθός σημαίνει και δηλοῖ μόνιμον κατεῦθυνσιν τῆς βουλήσεως, ἐνῶ ἡ λέξη ἠθῆ ὑποδηλοῖ σταθεροὺς τρόπους ἐνεργειῶν και συμπεριφορᾶς. Ἡθῆ σημαίνει τρόποι ἐθισμού τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ ἐννοοῦσε και ὁ ποιητῆς Μένανδρος (342-291 π.Χ.), ὅταν διετύπωνε

3 βλ. Ἀ. Καμύ, *Ὁ ἐπαναστατημένος ἄνθρωπος*, μετὰφρ. Γ. Τσακίρη, Ἐκδόσεις Μπακουμάνη, Ἀθῆνα 1971, σελ. 12.

4 Λ. Κατσόρας, ἔ.ἀ., σελ. 13.

τὴν ρήτραν: «Φθείρουσιν ἤθη χρῆσθ' ὀμιλία κακαί»⁵ (δηλ. τοὺς χρῆστους χαρακτηῖρας καταστρέφουν οἱ κακὲς συναναστροφές). Καὶ ὁ πολὺς Παῦλος ἐπαναλαμβάνει τὸ ρητὸν αὐτὸ εἰς ἐπιστολὴν τοῦ⁶ λόγῳ τοῦ διαρκοῦς κύρους του.

Εἰς τὴν κοινωνίαν μας ἄλλοτε, καὶ μάλιστα σήμερα, γίνεται πολὺς λόγος περὶ ἤθους. Τοῦτο εἶναι ὄντως τὸ σοβαρῶς ζητούμενον.

Πέραν τοῦ θεωρητικοῦ πλαισίου, τὸ θέμα εἶναι καὶ πρακτικῆς ὕφης. Ζητεῖται ἤθος εἰς τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον ἐν μέσῳ τῶν δισέκτων καιρῶν εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ εἰς τὰ πρόσωπα. Ὁ καθεὶς ζητεῖ ἤθος εἰς τὸν ἡγέτην τὸν πολιτικόν, εἰς τὸν ἐκκλησιαστικόν, εἰς τὸν πνευματικόν, εἰς τὸν ἐπιστήμονα, εἰς τὸν ἔμπορον, εἰς τὸν ἐπαγγελματίαν, εἰς τὸν ἐκπαιδευτικόν, εἰς τὸν χειρῶνακτα, εἰς τὸν πλησίον γενικῶς, εἰς τὴν κάθε ἀνθρωπίνην ὑπαρξίν. Ἀναγκαιῶς θὰ ἀνακύψῃ τὸ ἐρώτημα: Ἀναζητοῦμεν τὸ προσῆκον ἤθον εἰς τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν μας, ἢ μόνον εἰς τοὺς ἄλλους; ἤθος οὐσιαστικὰ σημαίνει ἀγωνισμὰ ἀρετῆς, χρηστότητα, ἀπάρησιν κακῶν ἔξεων, ἀνθρωπισμὸν καὶ εἰ τι ἄλλο ποὺ συμβάλλει εἰς τὴν ἠθικοποίησιν τῶν χαρακτῆρων.

Ἡ ἀπόκτησις ἤθους δὲν ἀποτελεῖ εὐχερῆς ἐγγεῖρημα, καθ' ὅσον γενικῶς κυριαρχεῖ, ὡς μὴ ὤφειλε, ἡ ἰδέα τοῦ κέρδους, ἡ ματαιοδοξία καὶ ἡ ἰδιοτέλεια. Τὸ ἤθος εἶναι ταυτόσημον τῆς συνεπειᾶς, τῆς γενναιοῦτος, τῆς ἰσοροπίας μεταξὺ λόγων καὶ πράξεων.

Κατὰ τὴν ἱεράρχησιν τῶν ἀξιῶν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀγαθῶν, πρῶτον λογίζεται τὸ ἤθος. Ὁ ἱστορικὸς καὶ φιλόσοφος τῆς Χαίρωνείας Πλούταρχος (50-130 μ.Χ.) σημειώνει χαρακτηριστικὰ: «Ὅθεν οὐτ' οἰκία πολυτελής οὔτε χρυσοῦ πλῆθος οὐτ' ἀξίωμα γένους οὔτε μέγεθος ἀρχῆς, οὐ λόγου χάρις ἢ δεινότης εὐδίαν παρέχει βίῳ καὶ γαλήνῃν τοσαύτην, ὅσπν ψυχὴ καθαρεύουσα πραγμάτων καὶ βουλευμάτων πονηρῶν καὶ τὴν τοῦ

βίου πηγὴν τὸ ἤθος ἀτάραχον ἔχουσα καὶ ἀμίαντον»⁷ (κατὰ μετάφρασιν: Οὔτε ἡ πολυτελής κατοικία, οὔτε ἡ πληθώρα τοῦ χρυσοῦ, οὔτε τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα, οὔτε ἡ εὐφρόδεια ἢ ἡ δύναμις τοῦ λόγου χορηγοῦν εἰς τὸν βίον ἡρεμίαν καὶ γαλήνην τόσπν, ὅσπν παρέχει ἡ ψυχὴ ποὺ εἶναι ἀππλλαγμένη ἀπὸ πράξεις καὶ σκέψεις ἀσεβεῖς, καὶ ἔχει ὡς πηγὴν τῆς ζωῆς τὸ ἤθος ἀδιατάρακτον καὶ ἀγνόν).

Τὸ ἤθος λοιπὸν συνδυάζεται μετὰ τὴν ἀληθειαν καὶ ἐναρμονίζεται μετὰ τὸ Δίκαιον. Ἀπὸ τὸ ἤθος ἐκπηγάξει τὸ Δίκαιον. Ἡ διαφορὰ τῶν δύο ὄρων συνίσταται εἰς τὸ ὅτι τὸ ἤθος ἀνίκη εἰς τὴν προαίρεσιν, ἐνῶ τὸ Δίκαιον ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν συμμόρφωσιν τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας πρὸς διασφάλισιν εὐταξίας. Τὸ ἤθος ὄντως –ὕψίσταται ὁμοφωνία τῶν ἐπαϊόντων κατὰ τὸ σημεῖον αὐτό– εἶναι ἡ προαίρεσις, ἡ ἐφαρμογὴ ἢ ἔσωθεν ὑπαγορευομένη τῶν δοκιμασμένων ἀξιῶν.

Τὸ ἤθος κινεῖται εἰς τὴν σφαιρὰν τοῦ «ἐνδότερον συνειδότης», κινεῖται εἰς τὸν ἄξονα τῆς ἐσωτερικῆς νομοτελείας, ἐνὸς χρέους πρὸς τὸν ἑαυτὸν μας, πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας καὶ πρὸς τὸν Δημιουργόν. Τὸ ἤθος σημαίνει καλλιέργειαν τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ὅχι ὡς μορφὴ ἐξαναγκασμοῦ, ἀλλὰ ὡς ἀβίαστος ἀταναγκασμός.

Ἐκ τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων ὀλίγοι ὠριμάζουν τόσον, ὅσον χρειάζεται, διὰ νὰ ἀνηφορίσουν τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ χρέους. Ἐκφρασις ὑψηλοῦ ἤθους εἶναι ἡ θυσία τοῦ ἑαυτοῦ μας διὰ εὐγενῆ, τίμια καὶ ἀληθινὰ πράγματα καὶ ιδεώδη, διὰ τὴν Πίστιν, τὴν Πατρίδα, τὴν Οἰκογένειαν.

Ἔτσι τὸ ἤθος ἔχει παρόν, ἀλλὰ καὶ ὄγκον παρελθόντος, καὶ συνεπῶς προσφέρει βίωμα καὶ ἀσφάλειαν. Ἡ φιλαλήθεια, ἡ δημιουργικὴ δρᾶσις, ἡ καρτερία, ἡ σύνεσις, ἡ δικαιοσύνη, ἡ πρωτοβουλία, ἡ αἰσιοδοξία, ἡ διαύγεια καὶ ἡ σταθερότητα εἶναι τοῦ γνησιοῦ ἤθους τὰ γνωρίσματα.

Ἀπόρροια ὑψηλοῦ ἤθους εἶναι τὸ λεγό-

5 Μενάνδρου, *Ἀποσπάσματα*, ed. T. Kock, ἀπ. 218. 6 *A' Κορ.*, ε' 33.

7 Πλούταρχου, *Περὶ εὐθυμίας*, ed. M. Pohlenz, 477 A7-B1.

μενον ἠθικόν. Ἐπίκαιρος ὄθεν εἶναι ὁ λόγος περὶ ἠθικοῦ ἐν μέσῳ τῶν πολλαπλῶν προβλημάτων, ὅπου ὅλοι περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον νιώθουμε πεσμένο, «πεπτωκός», τὸ ἠθικόν τῶν Ἑλλήνων συμπατριωτῶν μας –καὶ εἶναι ἀρκετοὶ αὐτοί– ποὺ ἔχουν ἐπιρρασθῆ ἀπὸ συμπτώματα καὶ καταστάσεις ἡττοπαθείας καὶ καταθλίψεως.

Λέγοντες ἠθικὸν ἐννοοῦμε μίαν κατάστασιν ἐσωτερικὴν, ποὺ γεμίζει τὴν ψυχροσύνησίν μας καὶ μᾶς ἐπιδαφιλεῖ αἰσθήματα ἀσφαλείας καὶ βεβαιότητος. Τὸ ἠθικόν σημαίνει θάρρος, φανερώνει σθένος καὶ ἔχει ὡς ἔρρισμα τὴν πεποιθῆσιν ὅτι ἡ ζωὴ ἔχει ἀξίαν καὶ νόημα πέραν ἀπὸ τὰ θλιβερὰ συμβαίνοντα καὶ ἀντίξοα σημεῖα τῶν καιρῶν. Τὸ ἠθικόν ὡς ἐννοια καὶ ὡς πρᾶξις ὑποσημαίνει τὸν σαφεῆ λόγον ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἠθικόν οὐσιαστικὰ καταφάσκει τὴν ζωὴν καὶ ἐμπνέει τὴν πίστιν, καὶ ἡ πίστις πάλιν ἐμπνέει τὸ ἠθικόν καὶ τὸ ἐπιρρῶνει. Ἄρα ὁ ἔχων ἠθικόν ἀκμαῖον καλλιεργεῖ τὴν πίστιν, ποὺ ἀκυρῶνει τὴν ἀμφιβολίαν. Τοιοῦτοτρόπως τὸ σταθερὸν ἔδαφος τῆς οἰκοδομίσεως τοῦ γνησίου ἠθικοῦ, ἦτοι τοῦ τελείου θάρρους καὶ τοῦ ψυχικοῦ σθένους, εἶναι ἡ πίστις, ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ στηρίζει τὴν ἐλπίδα. Πίστις, ἐλπίδα καὶ ἠθικόν εἶναι γνωρίσματα συνδεόμενα μὲ ἐσωτερικὴν διάστασιν καὶ ἐξωτερικὴν συμπεριφορὰν. Ἐκφρασιν ἀκμαίου ἠθικοῦ ἀπεικονίζουν οἱ στίχοι τοῦ ποιητοῦ Ἰ. Πολέμη:

«Μὴ φοβηθῆς αὐτὸν ποὺ ἐστήριξε
στὴν πίστιν ἐπάνω τὴν ἐλπίδα,
τὸν εἶδα στὴ ζωὴ νὰ μάχεται,
μὰ πάντ' ἀνίκητο τὸν εἶδα».

Ἐξ ἀπόψεως ἐξωτερικῆς, τὸ ἠθικόν ἀπεικονίζει τὸ περίσσευμα τῆς καρδιάς. Αὐτὸ μετουσιώνεται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν διαγωγὴν καθ' ὅλας τὰ περιστάσεις τοῦ βίου. Εἶναι ἀπόρροια ἐσωτερικοῦ θάρρους καὶ ἐνδοτέρας αὐτογνωσίας. Ἡ ἐξωτερικὴ διαγωγὴ τοῦ διαθέτοντος ἰσχυρὸν ἠθικόν συνδέεται μὲ διάφορα συναισθήματα, ὅπως εἶναι ὁ ἐνθουσιασμός καὶ ἡ καρτερία, συνάμα καὶ ἡ ἐλπίδα ὡς συνακόλουθος. Ὁ ἀνθρώπος,

διακατεχόμενος ἀπὸ τὰ αἰσθήματα αὐτά, ὁ πεπαιδευμένος καὶ ὁ ὀλιγωτέρων γραμμάτων, ὁ πλούσιος καὶ ὁ πτωχός, ὁ σημαντικός καὶ ὁ ἀσήμαντος κατὰ κόσμον, διαπλατύνει τὴν θεώρησιν τῆς ζωῆς του, βαθύνει τὴν σκέψιν του, ἀξιολογεῖ τὸ περιεχόμενον τοῦ βίου του, καὶ ἔτσι τὸ ἠθικόν ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτὴν εἶναι θεία πνοὴ καὶ ἄσμα ἀγγελικόν.

Αὐτὰ ὑπαγορεύει καὶ ἀπεικάζει ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία. Ὅντως, κατὰ μεγάλα καὶ δεινὰ περιστατικά τῆς Πατρίδος μας, οἱ Ἕλληνες ἐπέδειξαν θαυμαστὸν ἠθικόν καὶ ἐγκαρτέρησιν. Μὲ ὑπομονὴν ἀντιμετώπισαν τὰ πολλαπλά διὰ μέσου τῶν αἰῶνων δεινοπαθήματα.

Τὸ ἠθικόν ἦτο τὸ συνακόλουθον πάντοτε συναίσθημα καὶ γνώρισμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων. Οἱ ἀγῶνες πίστεως καὶ ἐλευθερίας ἐνεῖχον τὸ στοιχεῖον τοῦ ἀκμαίου ἠθικοῦ: Περσικοὶ Πόλεμοι, ἐκστρατεία Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τὰ βυζαντινὰ ἔπη τοῦ Ἡρακλείου, τῶν Ἰσαύρων καὶ τῶν Μακεδόνων αὐτοκρατόρων, ἡ Τουρκοκρατία, τὸ Εἰκοσιένα, οἱ ἀπελευθερωτικοὶ πόλεμοι 1912-1913, ἡ ἐποποιΐα τοῦ 1940-41 καὶ τὰ λοιπὰ ἐθνικὰ ἀθλήματα καὶ ἐξορμήσεις, ὅλα αὐτὰ παρουσιάζουν τὸ φωτεινὸν καὶ ἐναργὲς ἀπεικάσμα, σὺν τοῖς ἄλλοις, τοῦ γνησίου ἠθικοῦ τοῦ Ἑθνους.

Καὶ τὸν σύγχρονον Ἑλληνισμόν, μὲ τὰ μύρια προβλήματα τῶν ὑποχρεῶνον ἡ Ἱστορία, ἡ Παράδοσις καὶ ἡ παρακαταθήκη τοῦ τιμίου παρελθόντος του. Αὐτὰ μᾶς παρακινῶν νὰ ἀναπτύξωμεν σκέψιν φωτισμένην καὶ διαυγῆ. Ἀπαιτεῖται ἡ δυσχερὴς ἄσκησις καὶ ἀθλήσις τοῦ ἠθικοῦ σὺν Θεῷ. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἰσχυρότερον ἀντίδοτον κατὰ τῆς σημερινῆς συγκυρίας. Δὲν γίνεται ἄλλως. Τοῦ ἐπιθέτου *ἠθικός-ἠθική-ἠθικόν* τὸ οὐδέτερον γένος οὐσιαστικοποιούμενον συνθέτει τὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν πρᾶξιν ἱστορικῆς καρτερίας καὶ βασικῆς κοινωνικῆς λειτουργίας καὶ ἀποδόσεως διὰ τὰ ἄτομα καὶ τὸ σύνολον.

ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ
Φιλολόγος, τ. Λυκείαρχος

ΕΚΡΗΞΗ ΕΚΒΙΑΣΜΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΜΕΣΩ FACEBOOK

Ανεξέλεγκτες διαστάσεις παίρνει τελευταία στην πατρίδα μας ό εκβιασμός ανηλίκων, κυρίως κοριτσιών, μέσω του Facebook, του δημοφιλέστερου κοινωνικού δικτύου του Internet. Είναι χαρακτηριστικό ότι μόνο μέσα στο δεκαπενθήμερο 20 Μαΐου - 5 Ιουνίου 2014 ή δραστήρια και επιτυχημένη Δίωξη Ηλεκτρονικού Έγκλιματος συνέλαβε πέντε άτομα με τις κατηγορίες του εκβιασμού και της πορνογραφίας ανηλίκων.

Συγκεκριμένα, συνελίφθησαν τέσσερις Έλληνες, ηλικίας 28, 29, 32 και 47 ετών και ένας Ιορδανός ηλικίας 23 ετών. Κάποιοι από αυτούς είχαν δημιουργήσει στο Facebook πλαστά προφίλ, υποδυόμενοι ανήλικους μαθητές, ενώ οι υπόλοιποι φρόντιζαν να μην αποκαλύπτουν την πραγματική ηλικία και ταυτότητά τους.

Οί κατηγορούμενοι, αφού αφιέρωναν σημαντικό χρόνο, για να προσεγγίσουν ανήλικα κορίτσια, επικοινωνούσαν για καιρό μαζί τους, δημιουργώντας μια εικονική φιλία, και στη συνέχεια προχωρούσαν σε πιο ιδιαίτερες συζητήσεις, ζητώντας από τις κοπέλες να τους στείλουν προσωπικές φωτογραφίες τους.

Δυστυχώς, τὰ κορίτσια υπέκυπταν στις προτάσεις των υποτιθέμενων «φίλων» τους, αλλά οί φωτογραφίες που έστελναν ήταν τὸ μέσο του εκβιασμού τους. Οί δράστες ζητούσαν να πάρουν και πιο αποκαλυπτικές φωτογραφίες των θυμάτων τους, εἰ δ' ἄλλως θὰ ἀναρτοῦσαν στὸ Facebook τὶς φωτογραφίες που εἶχαν ἤδη στὴν κατοχή τους. Οί πιο σκληροὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐπέ-

κτειναν τὸν ἐκβιασμό τους καὶ πέτυχαν ἀκόμη καὶ ἐρωτικές συνεντεύξεις με τὰ θυμάτά τους.

Τελικά, τὰ ανήλικα κορίτσια ὁμολόγησαν τὸ προσωπικὸ δράμά τους στοὺς γονεῖς τους, οἱ ὁποῖοι ἐνημέρωσαν ἄμεσα τὴν Ἀστυνομία, καὶ ἡ Δίωξη Ἡλεκτρονικοῦ Ἐγκλιματος, με τὴν ὑπερσύγχρονη τεχνολογία ἐντοπισμοῦ διαδικτυακῶν ἀποτυπωμάτων ποὺ διαθέτει, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀμέριστη ὑποστήριξη τῶν εἰσαγγελικῶν ἀρχῶν, συνέλαβε σὲ ἐλάχιστο χρόνο τοὺς πέντε δράστες.

Εἶναι λοιπὸν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ σωματικὴ ἀκεραιότητα τῶν παιδιῶν μας νὰ τοὺς θυμίσουμε ὅτι:

- Οἱ πληροφορίες ποὺ δημοσιεύουν στὶς ἱστοσελίδες κοινωνικῆς δικτύωσης εἶναι δημόσια προσπελάσιμες, δηλαδή εἶναι κτῆμα ὅλων τῶν χρηστῶν τοῦ διαδικτύου, καὶ συνεπῶς δὲν πρέπει νὰ προβάλλουν προσωπικὰ στοιχεῖα, φωτογραφίες καὶ γενικῶς δεδομένα ποὺ ἐνδέχεται νὰ τὰ φέρουν σὲ δύσκολη θέση.
- Ἀκόμη κι ἂν διαγράψουν τὶς πληροφορίες ἢ καὶ ὀλόκληρη τὴν ἱστοσελίδα τους, αὐτὲς θὰ ἔχουν διακινηθεῖ στὸ διαδίκτυο πρὸς κάθε κατεύθυνση.
- Δὲν πρέπει νὰ ἀναρτοῦν φωτογραφίες τους στὶς ὁποῖες φαίνεται ὁ τόπος ὅπου βρίσκονται (π.χ. σπίτι, σχολεῖο). Εἶναι προτιμώτερο νὰ μὴν ἀναρτοῦν φωτογραφίες τους, ἀλλὰ, ἂν τὸ κάνουν, αὐτὲς νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατόν πιο ἐστιασμένες στὰ πρόσωπά τους.
- Πρέπει νὰ προσέχουν ποιους προσθέτουν ὡς φίλους στὴν ἱστοσελίδα

τους, γιατί αυτοί αποκτούν πρόσβαση στα δεδομένα που εμφανίζονται στην ιστοσελίδα.

- Είναι καλό, αφού δημιουργήσουν το προφίλ τους, να αλλάξουν τις προεπιλεγμένες ρυθμίσεις στο μενού των ρυθμίσεων για τη διαχείριση των προσωπικών δεδομένων τους (π.χ. ποιού μπορούν να βλέπουν τα προσωπικά δεδομένα τους, αν θα εμφανίζονται

τα προσωπικά δεδομένα και οι φωτογραφίες τους, αν οι επισκέπτες του προφίλ τους μπορούν να δουν αν είναι συνδεδεμένοι, από ποιους χρήστες θα δέχονται μηνύματα κτλ.).

- Αν ενοχληθούν, προσβληθούν, απειληθούν ή εκβιαστούν από κάποιον μίνιμου, να το καταγγείλουν άμεσα στους γονείς τους και την Αστυνομία.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Η ΦΘΟΡΟΠΟΙΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ

Στον ιστότοπο της εφημερίδος *Η Καθημερινή* και στην κατηγορία του περιοδικού *Γυναίκα* υπάρχει μια υποκατηγορία με τον τίτλο «Σχέσεις». Έκεί δημοσιεύονται άρθρα σχετικά με τις σχέσεις των ζευγαριών. Αναφέρομε κάποιους από τους τίτλους, για να λάβουν οι αναγνώστες μας μιαν ιδέα περί τίνος πρόκειται. «Συγκατοίκηση πριν το γάμο; Πες ναί!». «Σέξ στον εργασιακό χώρο - Ναι ή όχι;». «Πώς θα διατηρήσεις τη σχέση σου την άνοιξη». «12 τρόποι για να ανανεώσετε τη σχέση σας!», κ.ά.

Σε ένα από αυτά, υπό τον έλκυστικό τίτλο «Πώς θα ανανεώσεις τη σχέση σου μετά από 10 χρόνια γάμου;» διαβάσαμε τα εξής εκπληκτικά: «Ρουτίνα, προβλήματα, παιδιά, άγχη. Είστε περίπου μία δεκαετία μαζί και αισθάνεσαι ότι ο γάμος σας αλλά και η έρωτική σας ζωή έχει βαλτώσει; Είναι καιρός για μιαν ένεση ανανέωσης στη σχέση σας. ... Κάντε ένα ταξίδι ... Διώξτε τα παιδιά από το σπίτι ... Μετακομίστε ... Ξεκινήστε ένα χόμπι μαζί ... Δοκιμάστε νέα πράγματα στο κρεβάτι ... Δείτε πορνό παρέα με το σύντροφό σας ... και γιατί όχι; Πειραματιστείτε με το *Swinging couples*, τη νέα μόδα ανταλλαγής συντρόφων!» (<http://www.kathimerini.gr/762111/article/gynaika/sxeseis/pws-8a-ananewseis-th-sxesh-soy-meta-apo-10-xronia-gamoy>).

Το πρόβλημα, βεβαίως, δεν είναι το τί γράφει ο οποιοσδήποτε στο διαδίκτυο (και μάλιστα άνωνύμως, χωρίς τον φόβο να εκτεθῆ κοινωνικώς ή επιστημονικώς), αλλά η άποψις από πολλούς επισκέπτες - αναγνώστες του διαδικτύου ότι όλα τα αναγραφόμενα σε αυτό είναι αληθῆ και ἔγκυρα.

Στο άναφερθῆν ζήτημα τῆς ανανέωσης των συζυγικῶν σχέσεων οἱ υπεύθυνοι ἐπιστήμονες (θεραπευτές, ψυχολόγοι, σύμβουλοι γάμου) ἀλλὰ καὶ οἱ πνευματικοὶ προτείνουν τελείως διαφορετικὰ πράγματα καὶ στάσεις ζωῆς, καὶ πάντως ὄχι τὴν ἀπιστία καὶ τὴν ἐναλλαγὴ ἐρωτικῶν συντρόφων δῆθεν πρὸς ἀνανέωσιν τῶν σχέσεων!

Γιὰ τὸ θέμα τῆς συζυγικῆς ἀπιστίας καὶ πίστις ὁ ἱερός Χρυσόστομος (ἀπαράμιλλος γνώστης καὶ ἀναλυτῆς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς) διδάσκει τὰ ἐξῆς: «*Οὐδὲν γὰρ οὕτω τὴν ἡλικίαν ἐκείνην κοσμεῖν πέφυκεν, ὡς ὁ τῆς σωφροσύνης στέφανος, καὶ τὸ πάσης ἀσελγείας καθαρεύοντα πρὸς γάμον ἐλθεῖν.* (Γίποτα δὲν κοσμεῖ τόσο τὴν νεανικὴ ἡλικία ὅσο τὸ στεφάνι τῆς ἀγνότητος καὶ τὸ νὰ προσέλθουν στὸν γάμο καθαροὶ ἀπὸ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

κάθε ἀσέλγεια). *Οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες αὐτοῖς γένοιντ' ἄν ποθειναί, ὅταν μὴ πορνεύαν ἢ ψυχὴ προμεμελετηκυῖα, μὴδὲ διεφθαρμένη ἦ, ὅταν ἐκείνην εἰδῶς ἦ τὴν γυναῖκα μόνον ὁ νέος τὴν γάμω συναφθεῖσαν αὐτῶ.* (Ἔτσι καὶ οἱ γυναῖκες θὰ γίνονταν ποθητὲς σὲ αὐτούς, ὅταν ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει διαφθαρεῖ ἀπὸ τὴν πορνεία, καὶ ὅταν ὁ νέος ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μόνον μὲ ἐκείνη τὴ γυναῖκα μὲ τὴν ὁποία συνάπτεται σὲ γάμο). *Οὕτω καὶ οἱ ἔρωτες θερμότεροι, καὶ ἡ εὐνοια γησιωτέρα, καὶ ἡ φιλία ἀκριβεστέρα γίνεται, ὅταν μετὰ τοιαύτης φυλακῆς ἐπὶ τοὺς γάμους οἱ νέοι βαδίζωσιν.* (Ἔτσι καὶ οἱ ἔρωτες γίνονται θερμότεροι καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς γνῆσια καὶ ἡ φιλία πρὸς ἀκριβῆς, ὅταν μὲ τέτοια προφύλαξη βαδίζουν οἱ νέοι στὸν γάμο) [...] *Ὅταν γὰρ καὶ πρὸ τῶν γάμων διεφθαρμένος ὁ νέος ἦ, καὶ μετὰ τὸν γάμον πάλιν πρὸς ἑτέραν βλέπῃ γυναῖκα, τί τῶν γάμων ὄφελος, εἶπέ μοι;* (Γιατί ὅταν καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο εἶναι διεφθαρμένος ὁ νέος καὶ μετὰ τὸν γάμο βλέπει πρὸς ἄλλη γυναῖκα, τότε πές μου, ποῖο εἶναι τὸ ὄφελος τοῦ γάμου;) [...] *Ταῦτα δὲ γίνεται, καὶ μετὰ γάμον πρὸς τὰς ἐταιριζομένας γυναῖκας τρέχουσιν, ἐπειδὴ πρὸ τοῦ γάμου σωφρονεῖν οὐκ ἐμελέτησαν.* (Αὐτὰ συμβαίνουν, καὶ μετὰ τὸν γάμο τρέχουν πρὸς τὶς ἐκδιδόμενες γυναῖκες, ἐπειδὴ δὲν φρόντισαν νὰ ἀσκοῦν τὴν ἐγκράτεια καὶ τὴν ἀγνότητα πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο). *Ἐντεῦθεν μάχαι, καὶ λοιδορίαί, καὶ οἰκιῶν ἀνατροπαί, καὶ καθημερινοὶ πόλεμοι ἐντεῦθεν ὁ πρὸς τὴν γυναῖκα ἔρωσ ὑπορρεῖ καὶ μαραίνεται, τῆς ἐν τοῖς πορνείοις ὁμιλίας ἐκλυούσης αὐτόν.* (Απὸ αὐτὸ τὸ γεγονὸς [τῆς παραμέλησης τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς ἀγνόητος] ξεκινοῦν μάχες καὶ ὕβρεις καὶ ἀνατροπὲς τῶν σπιτιῶν καὶ καθημερινοὶ πόλεμοι. Ἀπὸ αὐτὸ ξεφτίζει ὁ ἔρωτας πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ μαραίνεται,

καθὼς οἱ ἐπισκέψεις στὰ πορνεία τὸν ἐκφυλίζουν). *Ὡς ἐὰν σωφρονεῖν μάθῃ, πάντων ποθεινοτέραν τὴν αὐτοῦ γυναῖκα ἠγήσεται, καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὴν ὄφεται τῆς εὐνοίας, καὶ πολλὴν πρὸς αὐτὴν τηρήσει τὴν ὁμόνοιαν, εἰρήνης δὲ οὐσῆς καὶ ὁμονοίας, πάντα εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνην εἰσελεύσεται τὰ ἀγαθὰ* (Γιατί, ὅταν μάθει ὁ νέος νὰ εἶναι ἐγκρατὴς καὶ ἀγνός, τότε θὰ δεῖ τὴν γυναῖκά του πρὸς ποθητὴ ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες καὶ θὰ τὴν βλέπει μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ θὰ διατηρεῖ μαζί της ὁμόνοια καὶ εἰρήνη καί, ὅταν ὑπάρχουν αὐτά, ὅλα τὰ ὑπόλοιπα ἀγαθὰ θὰ εἰσέρχονται στὸ σπιτικό τους)» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Λόγοι εἰς τὴν Ἄνναν*, Α', στ', ΒΕΠ 93, 288-289 = PG 54, 642.39-643.11).

Τὰ ἦθη τῶν ἀνθρώπων, ὅταν δὲν ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν ζῶσα Παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας μας, ἐπηρεάζονται τὰ μέγιστα ἀπὸ τὰ Μέσα Ἐνημερώσεως. Ἡ ἐπίδρασις αὐτὴ συντελεῖται σταδιακῶς καὶ τεχνέντως ὡς προπαγάνδα, ἢ ὁποῖα δηλητηριάζει τὶς ψυχὲς καὶ τὶς σκέψεις τῶν ἀνθρώπων. Οἱ μακρὰν τοῦ Θεοῦ ἀνθρωποὶ θεωροῦν ὡς «ὕγιες», «φυσιολογικό» καὶ «ἠθικό» κάθε ἐκβλάστημα τῆς πολυκλάδου ἀμαρτίας καὶ ἐν τέλει τρυγοῦν τὸν ἐν αὐτῇ ἐγκρουπτόμενο πνευματικὸ θάνατο καὶ τὴν ἀπώλεια τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ χαρᾶς. Στὸν ἀμαρτάνοντα ἀνθρωπο εἰσέρχονται ἢ κατάθλιψις καὶ ἡ ὑπαρξιακὴ κενότης· *«θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν»* (Ρωμ. 2: 9).

Ἡ ἀνανέωσις τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων συνδέεται μὲ τὴν αὐθεντικὴ μετάνοια καὶ τὴν ἐπανασύνδεσί μας μὲ τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, διὰ τοῦ Ὁποίου *«ἀνακαινισθήσεται ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης σου»* κατὰ τὸν ψαλμωδὸ (Ψαλμ. 102: 5).

I. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Όμιλίες - Εισηγήσεις - Έκδηλώσεις της Χ.Ε.Ε. Οκτώβριος 2013 – Ιούνιος 2014

α) Μετά τη Θεία Λειτουργία της πρώτης Κυριακής του μνός.

- «Τὰ ὅρια τῶν φυσικῶν νόμων», ἀπὸ τὸν Ἀκαδημαϊκὸ κ. Γεώργιο Κοντόπουλο (6.10.2013).
- «Σοφία καὶ γνῶσις στὴν ἐποχὴ τῆς τεχνολογικῆς ἐκρηξῆς», ἀπὸ τὸν κ. Γεώργιο Παπαγεωργίου, Ἄμ. Καθηγητὴ Χειρουργικῆς, τ. Συντονιστὴ Διευθυντῆ τῆς Β' Χειρουργικῆς Κλινικῆς τοῦ Γ.Ν.Α. «Ὁ Εὐαγγελισμός» (3.11.13).
- «Τὸ ἔργο τῆς Προνοίας τῶν Συνεργαζομένων Χριστιανικῶν Σωματείων «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος», Ἡμερίδα (1.12.2013).
- «Οἱ Τρεῖς Ἰεράρχες. Φωνὴ εὐθύνης σὲ μιὰ ἀνεύθυνη ἐποχὴ», Ἡμερίδα (1.2.2014).
- i) «Οἱ Τρεῖς Ἰεράρχες ὡς ὑπερασπιστὲς καὶ πρόμαχοι τῆς ἀληθείας καὶ τῆς Ὁρθόδοξης Πίστεως», ἀπὸ τὸν κ. Γεώργιο Μποροβίλο, Δρα Θεολογίας, Οἰκονομολόγο, Ἐκπαιδευτικὸ Δ.Ε.
- ii) «Οἱ Τρεῖς Ἰεράρχες ὡς κοινωνικοὶ διδάσκαλοι», ἀπὸ τὸν ἀρχιμ. Ἀμβρόσιο Γκουρβέλο, Mr. Θεολογίας, Ἱεροκίρκα Ἰ. Μ. Πατρῶν.
- iii) «Οἱ Τρεῖς Ἰεράρχες, διαχρονικοὶ Παιδαγωγοί», ἀπὸ τὸν κ. Ἄθαν. Στογιαννίδη, Λέκτορα Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
- «Ὁ ρόλος τῆς εἰκόνας στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία», ἀπὸ τὸν κ. Ν. Ζία, Ὁμῶτ. Καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Πρόεδρο τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Μνημείων (9.3.2014).
- «Ἡ Ὅσια Μαρία ἡ Αἰγυπτία: Πρότυπο μετανοίας», ἀπὸ τὸν ἀρχιμανδρίτη π. Βασίλειο Μπλιάνα, Ἱεροκίρκα τῆς Ἱ. Μ. Πατρῶν, μέλος τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ζωή» (6.4.2014).
- «Στιγμιότυπα ἀπὸ τὴν πενήντημερη πασχαλινὴ προσκυνηματικὴ ἐκδρομὴ τῆς ΧΕΕ στὴν Ἀλβανία», προβολὴ φωτογραφικοῦ ὕλικου καὶ σχόλια ἀπὸ τὸν Ὁμῶτ. Καθηγητὴ τοῦ Ε. Μ. Πολυτεχνείου κ. Ἡλία Κατσούφη (1.6.2014).

β) Κύκλος ἀνδρῶν Μελέτης Ἁγίας Γραφῆς

Εισηγήσεις ἀπὸ μέλη τοῦ κύκλου καὶ συζήτηση σὲ χωρία τῆς Καθολικῆς Ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου κατὰ τὶς 12 Κυριακὲς συναντήσεων τοῦ Κύκλου.

γ) Κύκλος Ὑγιονομικῶν

- «Ἡ ἀντιμετώπιση τῆς ὀμαδικῆς καταθλίψεως καὶ τοῦ ἄγχους», ἀπὸ τὸν κ. Νικ. Καζαμία, Ψυχίατρο (20.10.2014).
- «Σύγχρονες ἐξελλίξεις στὴ Χειρουργικὴ», ἀπὸ τὸν κ. Εὐάγγελο Παπαευαγγέλου, Ὁμῶτ. Καθηγητὴ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (24.11.2013).
- «Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ γιατροῦ ποῦ ἐμπνέεται ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ πίστι στὸν σύγχρονο κόσμο», ἀπὸ τὸν κ. Ἀνδρέα Καρούδα, Ἱατρὸ (15.12.2013).
- «Προβλήματα ἀπὸ ἠθικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀπόψεως ποῦ δημιουργοῦν οἱ μεταμοσχεύσεις ὀργάνων», ἀπὸ τὸν κ. Βασίλη Κέκη, Καθηγητὴ Χειρουργικῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς Πανεπ. Ἀθηνῶν (9.2.2014).
- «Ἡ ὀργάνωση τῆς Ὑγιονομικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ στρατοῦ ἐν καιρῷ πολέμου», ἀπὸ τὸν κ. Γεώργιο Κεβρεκίδη, Ἱατρὸ Ἀκτινολόγο, Ὑποστράτηγο ἐ.ά. (16.3.2014).
- «Τὸ μεγαλεῖο τῆς Δημοσιότητας στὸ ζωικὸ βασίλειο μὲ

κορυφὴ τὸν ἄνθρωπο, ζῶον θεούμενον», ἀπὸ τὸν κ. Γεώργιο Μπέλλο, Κτηνίατρο (13.4.2014).

- «Ἡ σημασία τοῦ περιβάλλοντος γιὰ τὴν ὑγεία καὶ τὸ καθῆκον τῆς προστασίας του», ἀπὸ τὴ Δρα Σοῦλα Παντωσιώτου, Ἱατρὸ Ἐνδοκρινολόγο (11.5.2014).

δ) Σεμινάριο Θετικῶν Ἐπιστημῶν καὶ Τεχνολογίας

- «Σύγχρονες ἐρμηνείες τῆς Κβαντομηχανικῆς», ἀπὸ τὸν κ. Χρῆστο Εὐθυμόπουλο, Ἐρευνητὴ Α' τοῦ Κέντρου Ἑρευνῶν Ἀστρονομίας καὶ Ἐφαρμοσμένων Μαθηματικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (19.10.2013).
- «Οἱ ἰδέες ποῦ μᾶς δόνησαν στὸ λήξερ», ἀπὸ τὸν κ. Ναοὺμ Μπακάλη, Κύριο Ἐρευνητὴ τοῦ Ἰνστιτούτου Θεωρητικῆς Φυσικῆς καὶ Χημείας τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν (9.11.2013).
- «Ἡ κοσμολογία τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ», ἀπὸ τὸν Αἰδεσμολ. π. Δημήτριο Μπαθρέλλο, Δρα Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου (King's College) (14.12.2013).
- «Ἀνθρώπινη συνείδηση καὶ διαμόρφωση τῆς Φυσικῆς θεωρίας», ἀπὸ τὸν κ. Χρῆστο Εὐθυμόπουλο, Ἐρευνητὴ Α' τοῦ Κέντρου Ἑρευνῶν Ἀστρονομίας καὶ Ἐφαρμοσμένων Μαθηματικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (18.1.2014).
- «Ἐεγελώντας τὴν ὑπέρταση», ἀπὸ τὸν κ. Περικλῆ Γιόβα, Εἰδικὸ Παθολόγο, Δρα Ἱατρικῆς Σχολῆς Πανεπ. Ἀθηνῶν (15.2.2014).
- «Ἡ ἀλλόκοτη σιωπὴ: Ἡ ἀπουσία ἐξωγήινων», ἀπὸ τὸν κ. Βασίλειο Ὁρφανοπούλου, Δρα Φυσικῆς τοῦ New York University, Καθηγητὴ τοῦ Προτύπου Λυκείου Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Ν. Σμύρνης (15.3.2014).
- «Οἱ νευροεπιστήμες καὶ ἡ ψυχικὴ εἰρήνη», ἀπὸ τὸν κ. Πέτρο Μπозώνη, Ὁμῶτ. Καθηγ. Πανεπιστημίου (5.4.2014).
- «Σύγχρονες ἐφαρμογὲς ἐλέγχου τῆς ραδιενέργειας», ἀπὸ τὸν Δρα Ἀντώνη Μαιλέτσο, Εἰδικὸ Λειτουργικῶν Ἐπιστήμων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς Ἀτομικῆς Ἐνέργειας (3.5.2014).
- «Τὸ Πάσχα στὸ ἐπίκεντρο τῆς χριστιανικῆς λατρείας», ἀπὸ τὸν κ. Λουκᾶ Γραφάκο, Διακεκριμένο Καθηγητὴ Μαθηματικῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μισούρι, ΗΠΑ (24.5.2014).

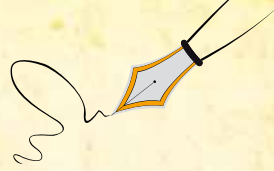
ε) Συναντήσεις νέων Νομικῶν

Συζητήσεις θεμάτων ἀπὸ νομικῆς πλευρᾶς:

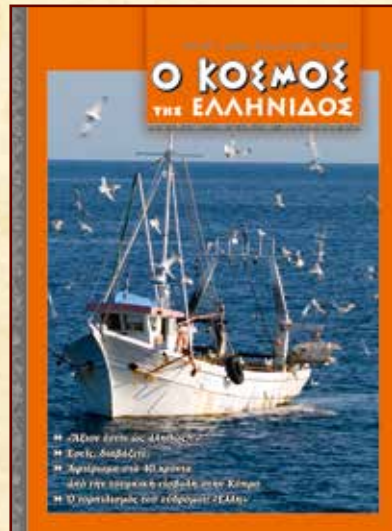
- «Χρυσὴ Αὐγὴ», ἀπὸ τὸν κ. Ἀλέξιο Βλάχο, Δικηγόρο (17.10.2013).
- «Σχέσεις Ἐκκλησίας - Κράτους», ἀπὸ τὴν κ. Κατερίνα Τσιμπούρη, Δικηγόρο, Διπλωματοῦχο Μεταπτυχιακὸ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου (28.11.2013).
- «Τὸ σύμφωνο συμβίωσης χωρὶς φόβο καὶ πάθος», ἀπὸ τὴν κ. Ἀγγελικὴ Τσιάπρα, Διπλωματοῦχο Μεταπτυχιακὸ Δημοσίου Δικαίου (14.1.2014).
- «Τὸ σωφρονιστικὸ σύστημα. Μιὰ κριτικὴ προσέγγιση», ἀπὸ τὸν κ. Αναστάσιο Μαυρίδη, Δικηγόρο (27.2.2014).
- «Τὸ Οἰκογενειακὸ Δίκαιο στὸ πλαίσιο τοῦ Ἰδιωτικοῦ Διεθνoῦς Δικαίου», ἀπὸ τὴ κ. Μαρία Σωτηροπούλου, Δρα Ἰδιωτικοῦ Διεθνoῦς Δικαίου (27.3.2014).

στ) Ἐκδρομὲς - Προσκυνηματικὲς ἐπισκέψεις

- 29.3.2014: Ἡμερήσια ἐκδρομὴ στὴ Σαλαμίνα.
- 23-27.4.2014 (Ἑβδομάδα Διακαινησίμου): Μεγάλη προσκυνηματικὴ ἐπίσκεψη στὴν Ἀλβανία.

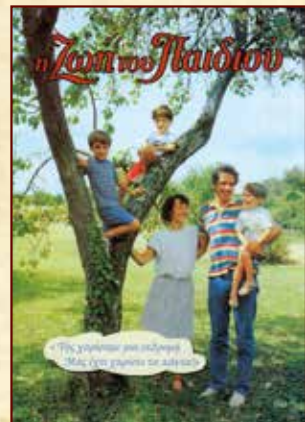
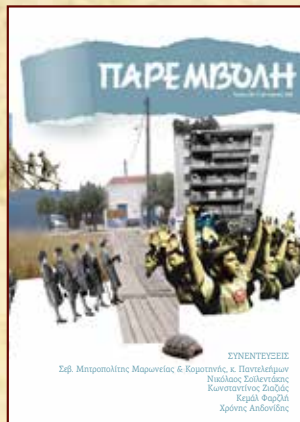
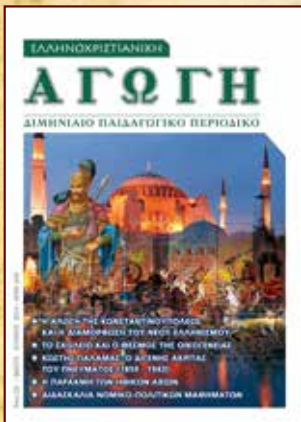

‘Αξίζει νά διαβάσετε

Το μηνιαίο Ὁρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με τήν ἱστορία τῶν 100 χρόνων του κοντά στόν ἑλληνικό λαό.

Περιοδικό με ἱστορία 60 ἐτῶν, πού ἀπευθύνεται στή γυναίκα, στήν πνευματική καί κοινωνική τῆς παρουσία.

Ένα περιοδικό – πολύτιμος συμπαραστάτης για εκπαιδευτικούς και γονείς.

Νεανικό περιοδικό τῆς “Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως” – με τόν ἐνθουσιασμό τῆς νεότητος καί τή σφραγίδα τῆς πίστεως καί τῆς παιδείας.

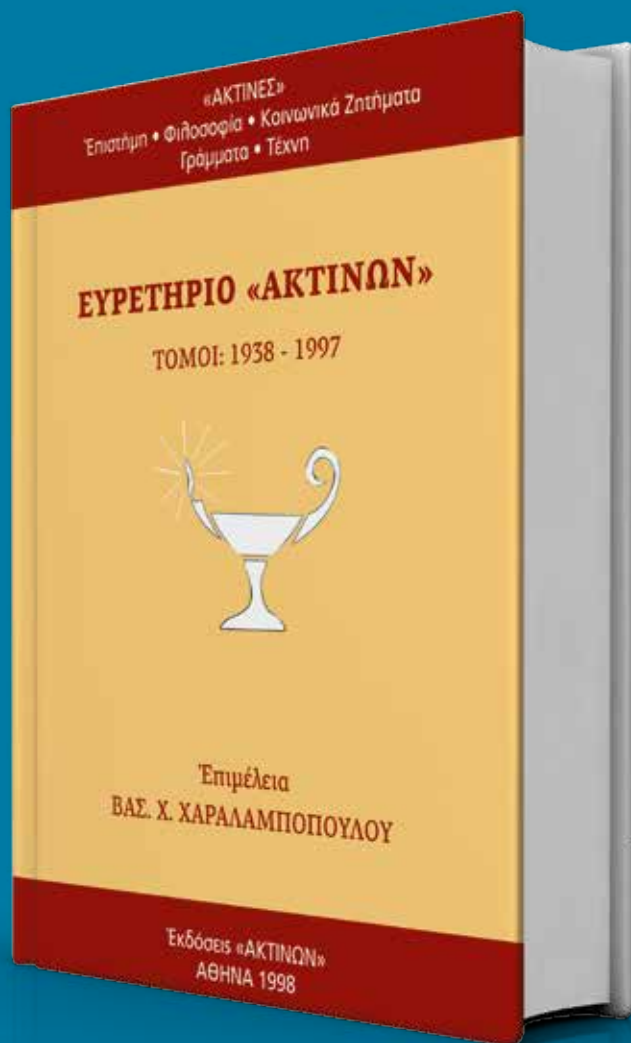
Τὸ μηνιαίο παιδικό περιοδικό πού κυκλοφορεῖ ἀπό τὸ 1946 – ἕνας πολύτιμος πνευματικός φίλος γιά τὰ Ἑλληνοπούλα.

ΚΩΔΙΚΟΣ:
01 1692

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ: όλοι οί τόμοι του περιοδικού «Άκτινες» καθώς και τό εύρετήριο τῶν ἐτῶν 1938-1997

«Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων»

Καρύτση 14, 105 61 Άθηναι, Τηλ. 210 32.35.023